1

32, Wolska Str.

Cracow (Austria)

May 26, 1896.

Dear Sir,

I am very much afraid you have forgotten my name altogether; because it is now ten year I had the honour of being introduced to you, at the Birmingham Meeting of the British Association, 1886; so that I am now perhaps a stranger to you. Still I take the liberty of addressing you. I am now Professor of Nat. Phil. in the Cracow University and the Cracow Academy of Sciences (of which I am

a member) has appointed me some time ago to be its representative at the celebration of Lord Kelvins Jubilee at Glasgow in June next. I expect the Academy will give notice thereof in some official way; but I hope you will forgive me addressing you on that behalf. I should be very much obliged to you should you be kind enough to inform me with respect to the following points: 1.) Is the Jubilee

to be celebrated on the 15-th of June as announced? and will it be sufficient for me to arrive on the 14-th (say) at Glasgow? 2) An address of congratulation from the Academy is (in latin) in preparation. Will such an address be in conformity with the programme and can it find in it its place? 3) How should the intitulation „Lord" be translated in Latin? Is it equivalent to „Baro"? Or will it be conveniently described by the locu-

tion „Illustrissime et Clarissime Domine"?
I hope you will excuse me for troubling you with these matters; since in doing so I have only the sincere wish to act in accordance with the intentions of the Committee and with my deep feelings of supreme respect and admiration towards Lord Kelvin. I am, dear Sir,

Very faithfully yours

Ladislas Natanson

(l. Kut. do nieozn. adresata zał. do wyboru l. Potkańskiego od Kut.)

do Franciszka Bujaka

3

S Wolska 30/VI 1910

Szanowny Panie i Kolego

Przesyłam Panu, co dotychczas znalazłem; już i w tej małej garstce są listy bardzo dobre malujące Karola. Nie wątpię, że znajdę jeszcze ciekawsze; proszę tylko jeszcze raz o wyrozumiałość, jestem bowiem obecnie prawdziwie kaleką.

Przykro mi było, że rozmowa nasza została przerwana. Gdyż mi było wolno chodzić swobodnie po schodach,

pozwoliłbym sobie próbować ją
u Sz. Pana dalej prowadzić. Obecnie
mogę tylko na życzliwości Pańskiej
polegać, że mi Pan niekiedy chwilę
poświęci.

Z najlepszymi wyrazami
oddanego poważania

Władysław Natanson

335

32, Wolska Str., Cracow (Austria)

Sept. 26, 1895

Dear Sir,

It was only some few days ago that, on return to town, I have found your letter waiting. I beg to return my best thanks for the interesting remarks with which you favoured me. Your objection is a very acute one and so far I can see it may be quite right from your point of view. But I should like to state, another point of view seems to me to be tenable, or perhaps even preferable. We cannot

take the number of molecules in any finite volume to be finite; neither in Kinetic Theory can ~~not~~ we, nor in Hydrodynamics; $\underline{dxdydz}$ has to contain a finite and very great and the volume considered – an infinitely great number of molecules. How can we otherwise write $Ce^{-hQ} du_1 \ldots dw_n$ a certain given (finite) number of molecules, it not being admitted that C is infinite? What then means a "chance"

if it is not to be understood to refer to a positive integer number of molecules? And I hardly see how, without that assumption, the use and application of the Probability-Calculus in the Kinetic Theory, and that of the Differential C. in Hydrodynamics, could be justified. — The finiteness then of a molecule (which of course must on physical and chemical grounds be assumed if _any_ molecular Theory has to be considered) seems to me at variance with the mathematical apparatus of the Theory, if something more than an approximation is what

we aim at. Now to my mind Molecular Theory seems hardly to be capable to bear that. I think for my own part a perfectly coherent, purely deductive and all-embracing „Mécanique Terrestre" to be to ambitious a dream on that basis. So I have been seeking after some thermodynamical generalization – the law of irreversible phenomena, of some simplest class at least, availing myself of that little part of the truth which I hope Molecular Theory contains. I beg your pardon for so far diverging from our first subject but I think that may be perhaps of service for making our respective points of view comprehensible to ourselves. I beg to thank you again for the trouble you haven taken in writing to me and I am, dear Sir,

Very sincerely Yours Lad. Natanson

347

32. Wolska, Cracow

Oct. 17, 1895

Dear Sir,

I thank you very much for your letter but must confess I cannot grasp your argument. This giving me some anxiety I should like to state in full the definition I always imagined to be a sound one for u, v, w; my apology for going into such matters as are well known to you being that there must be something fundamentally divergent in our assumptions. I do not know exactly the meaning you are giving to the term

« specific » (speaking about a specific number of molecules in the element. Well, on my own part I think we can proceed thus: without making no assumptions whatever as to the molecules (and consequently without admitting no theorem whatever from the Kinetic Theory) we notice the compts, (with reference to a given set of coordinates) of the velocities $a_1 b_1 c_1$; a_2, b_2, c_2, ... $a_n b_n c_n$ say, of all the molecules which are to be found in the volume $dx dy dz$. We may divide that components into

$$\left.\begin{array}{lll} a_1 = u + \xi_1 & ; \; b_1 = v + \eta_1 & ; \; c_1 = v + \zeta_1 \\ a_2 = u + \xi_2 & ; \; b_2 = v + \eta_2 & ; \; c_2 = v + \zeta_2 \\ \cdots & \cdots & ; \; \cdots \end{array}\right\} (1)$$

u, v, w being somehow chosen ~~fun~~ definite functions

of $\underline{x}, \underline{y}, \underline{z}$ and the remaining quantities $\xi \eta \zeta$ (will be) defined implicitly in (1) if $\underline{u}, \underline{v}, \underline{w}$ are definitely chosen. Now we are (I think) at liberty of

9

Cracow (Austria)
32 Wolska
Nov. 6, 1895

Dear Sir,

I have just found in the October Nr of the Proceedings of the Phys. Soc., on p. 402, some few lines on a paper of mine, which (judging by the initials) seem to be written by you. I am sorry to say I have been much surprised to see you write: "N. does not appear to have made any fresh experiments on the subject ..." I think I have plainly stated in my paper what was my object

in publishing it. I wanted to calculate on a purely theoretical basis the critical temperature of hydrogen and for that purpose I have applied v. d. Waals' Law of Thermodynamic Correspondence. Not in the least have I claimed to have made new experiments! Surely you do not mean to proscribe as unnecessary theoretical calculation and deductive reasoning; nor can anybody be reproached not to have made experiments when he is offering theoretical considerations? My second object was to attack the pro-

them from quite another point of view, the expansion method of Prof. Olszewski asking for theorys help to elucidate things, and I have done my best in that direction in the first as well as in a second paper an account of which is contained in the same Nr of the Phys. Soc. Proceedings, pag. 406–407. – You seem to think, furtheron, that what I have done, has been done in 1889 by Wróblewski. First, what appeared in the Bulletin of our Academy, and has been reproduced in other publications, is only an abstract; in my full paper (which I have the honour of sending you) Wroblewski's paper is quoted in the very intro-

duction. Secondly permit me to direct your attention to the fact that Wroblewski's results (−240.4 °C and 13.3 atm. and 0.027) are not at all direct experimental results, but have been calculated*, in the manner of v. d. Waals, from an empirical equation, constructed to represent the compressibility of hydrogen. Before Wroblewski the same process of calculation was carried on by Mr Sarrau in 1882 and by Mr Sutherland (in 1887, if I am not mistaken); so that surely these two gentlemen have equal rights to Wroblewski (and have been quoted by me). It is true Wroblewski's results are somewhat nearer truth as regards temperature, but Sutherland has given a much more

*(See pag. 1362 of Wrobl. paper)

accurate estimate of the critical pressure. But all this is of minor importance; because empirical equations constructed for high temperature-experiments are of little use in the case of hydrogen. I beg distinctly to state my method of calculation is quite different and independent of that of Wroblewski etc., being quite beside characteristic equations altogether; my basis is van der Waals Generalization of Correspondence.

From your own words it must be inferred that you have not seen the Wroblewski paper by yourself; and it is only by that circumstance I can tolerably explain that you have published a sta-

tement which (in my opinion) is highly injust to me. This I regret extremely to find coming forth in an estimated Journal and emanating from an author I appreciate highly. In conclusion I beg to say I entertain the hope that you will not allow such sharp words of unusual disapprobation (as you have used) to stand uncorrected and unretracted if, on reconsideration, you find you have been induced in error.

In every case I shall be very much obliged to you if you will inform me what your judgment is when you take the trouble of comparing Wroblewskis paper with mine. I am bound to protest against your verdict but my respect for English equity is infinite and I confidently expect you will retract it by yourself.

Believe me, Sir, to be

Yours very truly

Ladislas Natanson

13

Cracow (Austria)

32, Wolska

Nov. 6, 1895

Dear Sir,

I have just received the October issue of the Phys. Soc. Proceedings and have found on p. 402 some few lines, which, as the initials suggest, seem to be due to you. I must say I am much surprised to read these words: "Natanson does not appear to have made any fresh experiments on the subject". What I have done I have I suppose

stated quite plainly in the paper referred. It was my object to try to *calculate*, *from the law of thermodynamic correspondence* i.e. on a purely theoretical basis, the critical temperature of Hydrogen, assuming the critical pressure to be 20 atm. after Olszewski. Surely nobody can be reproached not to have made experiments if he does not claim to have made them! and I have not in the least. Another object I had in view was to explain Prof. Olszewski's adiabatic expansion method of determining critical values and to connect the result −232 °C with the 20 atm.

by Poissons law. – Another criticism you seem to direct against me is that I have not spoken of Wroblewski's paper of 1889. First, let me say, what appeared in the „<u>Bulletin</u>" of our Academy, and from that source has been translated or reprinted in the <u>Ostw. Zeitschrift</u> and the Journ. de Physique, – is only an abstract; in my full paper Wroblewski's paper is quoted, in the very first introductory remarks*. Secondly will you permit me to direct your attention to the fact, that Wroblewski's estimate (–240.4°C, 13.3 atm. etc.) was found directly ~~by~~ from the <u>characteristic equation</u> of Hydrogen, by v. d. Waals' method; and that

these results are by no means experimental results; so that ~~it~~ he (seems) to feel quite uncertain himself whether these numbers have any serious value.

Wrobl. from an empirical equation

Sarrau 1882

Sutherland 1887 $p_c = 22$

(because prepared)

accurate estimate of the crit. pressure. — But all this is of minor importance*; what I think is important is that I have used no empirical equation, but have taken a thermodynamic generalization for my basis. If you take the trouble of reading my note you will see that the estimate of b and v_c does not imply any characteristic equation. — From your own words it must be inferred that you have not seen by yourself the paper of Wroblewski; and it is only by that circumstance I can explain you have published a statement which I hold is quite unjust to

*(Empirical or characteristic equations being of very little use in the case of hydrogen, obviously).

me; and this I must regret very much when coming from a scientific person I have learnt so highly to appreciate. And even I dare say you will admit immediately this to be the case if you take Wroblewski's paper and compare it with the contents of mine.

In conclusion I should like to say I entertain the hope that, after reconsideration, you will

en
nt
ny
se
ter-
l

not allow such ~~an~~ sharp and unusual words of disapprobation (as you have used towards me) to stand uncorrected or unretracted in the Phys. Soc. Proceedings if you find them yourself unfounded and misrepresenting facts; and with perfect confidence I shall wait for your judgment, and your consequent appreciation of the situation. As a foreigner I should have perhaps some difficulty in seeking to defend (myself, but

my respect for English equity is such as to feel sure you will take such a defence yourself upon you, finding you have been deceived.

Believe me, Sir, to be

Yours very truly

Ladislas Ndeusner

17

WOLSKA, 8. Nov. 19., 1903

Dear Mr Burbury

Your reasoning, as far as you consider a sum of discrete values

$$\phi = (\varphi_1 + \varphi_2 + \varphi_3 + \dots + \varphi_n)\,\partial t$$

(relating to times $t_1, t_2, t_3 \dots t_n$), seems to me absolutely convincing. But, as soon as you go on to push things to the limit, an objection may be raised. For, when $t_1, t_2, t_3 \dots$ become a series of continuous values, we have the right (it may be said) to put

$$\varphi_1 = \frac{1}{\partial t}\{\chi'' - \chi'\}$$

$$\varphi_2 = \frac{1}{\partial t}\{\chi''' - \chi''\}$$

$$\varphi_3 = \frac{1}{\partial t}\{\chi^{iv} - \chi'''\}$$

where χ' is $\chi(t')$, χ'' means $\chi(t'')$, χ''' is $\chi(t''')$ and so on; $\chi(t)$ is a new function, related with the former $\varphi(t)$ and t', t'', t''', t^{IV} is a new series of continuous values of time, so chosen that t_1 is intermediate between t' and t'' etc. — Then

$$(\varphi_1 + \varphi_2 + \varphi_3 + \text{---} \varphi_n)\,\delta t = \chi^{(n)} - \chi'$$

and the sum becomes a function of times $t^{(n)}, t'$ or (the original time $\underline{t'}$ being understood to be arbitrary) a function of the upper limit $\underline{t}$ only. — And this may be said with respect to the integral; you cannot deny * that a integral may be looked at as a function of the upper limit of the variable (the lower being taken to be arbitrary).

Let us take $\varphi = \varphi(x - \lambda s)$

and $\Phi = \int_{s=0}^{s=t} ds\, \varphi(x - \lambda s)$.

Certainly yes I admit it

18

Then you have proved, I think, that M. Zaremba has not the slightest right to postulate that

(1) $s \frac{\partial \phi}{\partial x} + \frac{\partial \phi}{\partial \lambda}$ should be $= 0$.

<u>But</u>, it may be said, he has the right to demand that

(2) $t \frac{\partial \phi}{\partial x} + \frac{\partial \phi}{\partial \lambda}$ should be $= 0$

because $\phi = \int_{s=0}^{s=t} ds\, \varphi(x - \lambda s) = \phi(x, \lambda, t)$ and of <u>one</u> $\underline{t}$ only, of a quite determinate $\underline{t}$.

Now $\frac{dt}{d\phi} = 0$; because $\underline{t}$ is a limiting value for the variable $\underline{s}$; so $\frac{dt}{ds} = 0$. It follows then

$$t \frac{\partial \phi}{\partial x} + \frac{\partial \phi}{\partial \lambda} = \int_0^t ds \left(t \frac{\partial \varphi}{\partial x} + \frac{\partial \varphi}{\partial \lambda} \right)$$

and the expression in brackets is <u>not</u> zero, because $s \frac{\partial \varphi}{\partial x} + \frac{\partial \varphi}{\partial \lambda} = 0$; then $t \frac{\partial \varphi}{\partial x} + \frac{\partial \varphi}{\partial \lambda} \gtrless 0$

Also $t\frac{\partial p}{\partial x} + \frac{\partial p}{\partial \lambda} = \int_0^t ds\,(t-s)\,\dot{\varphi}$

$\dot{\varphi}$ being written for $\frac{\partial\varphi(x-\lambda s)}{\partial(x-\lambda s)}$. This is not zero.

This is, I think, a difficulty; and it goes far into difficult questions. I scarcely need say I will be delighted if I am wrong.

The second question which you raise in your letter seems to me to be as follows. M. Zaremba comes in (as you have put it) after I have established my

$$p_{xx} - p = \varphi(x, y, z, t)$$

and says: let us take $O'x'y'z'$ ∥ $Oxyz$ and travelling through space with velocity: $\lambda_1 \mu_1 \nu_1$ in one case, $\lambda_2 \mu_2 \nu_2$ in a second case, $\lambda_3 \mu_3 \nu_3$ in a third case .... Now suppose we have, in these cases, different motions relatively to $Oxyz$, say $u_1\ v_1\ w_1$, $u_2\ v_2\ w_2$, $u_3\ v_3\ w_3$ } in points of the fluid $M_1\ M_2\ M_3$

19

3 Studencka

dn. 17. XII. 1929 r.

Czcigodny Panie Redaktorze

Z wdzięcznem zobowiązaniem witam zawsze zaproszenia Szanownej Redakcji "Czasu" do udziału w świątecznych Numerach; mimo najlepszych chęci nie zawsze mogę jednakże uczynić im zadosyć. Druk różnych prac, odczyty i inne zajęcia nie pozwoliły mi dotychczas myśli zebrać i nad wyborem tematu do artykułu zastanowić się spokojnie; a ponieważ do prekluzyjnego terminu zaledwie dwa dni pozostały, obawiam się bardzo, że i tym razem nie zdołam do apelu się stawić. – Mam

zresztą (i miałem oddawna) wątpliwości,
czy mi do bractwa "pisarzy" zaliczać się
wolno. Wnuczka moja, czteroletnia panien-
ka, zasłyszawszy od matki, że istnieje
trudna sztuka pisania, wręcz mnie spy-
tała: „czy umiesz już pisać, Dzia-
dunia?" Zawahałem się, srodze zakło-
potany. W przeciągu ułamka sekundy,
mnóstwo powątpiewań, chwiejności, skru-
pułów, jak zawierucha, przebiegło mi
przez myśl. Ileż znaczeń, ile impli-
kacyj w krótkim wyrazie "pisać" się
mieści! Któż zresztą potrafi zarę-
czyć, że cośkolwiek umie, któż ma
prawo i zdolność, by samemu sobie
poświadczyć? Jakże często nasze wy-

roki na nas samych spadają, swoją ciasno-
tą, myopią, uprzedzeniem nieszczęsnem.
Wspomniawszy atoli, że damy gardzą
mężczyzną, który „nie jest pewny",
odpowiedziałem: „umiem", głosem wca-
le stanowczym. I podałem wnuczce, na
dowód, kartkę mej pracy o zasadzie
Fermata. Lecz jakże opłakany był
wynik mego zarozumienia. Malutka
przyjrzała się bacznie znakom $\int \frac{ds}{V(s)}$
które na owej stroniczce dość gęsto były
rozsiane; poczem, zwracając mi ćwiart-
kę, srebrnym swoim głosikiem, bardzo
łagodnie, serdecznie, wyrzekła: „nie,
„Dziadziu, jeszcze nie umiesz." I tym
sposobem spotkała mnie niemała
konfuzja, za to, że Leibniz niedbale

pisał literę S w swych manuskryptach; skąd nasze znaki całkowania w piśmie i w druku powstały. Pocieszam się myślą o tej niesprawiedliwości; ale cierń w sercu pozostał i zatruwa przyjemność, z jaką pisałbym dla "Czasu", na zaszczytne zaproszenie Redakcji, świąteczny artykuł. Niechże go zatem zastąpią serdeczne życzenia, Czcigodny Panie Redaktorze, podziękowania uprzejme za pamięć oraz wyrazy szczerego i najlepszego nastroju i poważania, z jakiem dla Niego zostaję

Władysław Natanson

Warszawa, dnia 16go Września 1893.

Szanowny Panie Doktorze,

Pozwalam sobie prosić uprzejmie Szanownego Pana o złożenie Komitetowi Kasy imienia Dra Mianowskiego, za odznaczenie zaszczytne, które mnie spotkało, wyrazów prawdziwej mojej wdzięczności. Samo orzeczenie Komitetu poczytując sobie za nagrodę najcenniejszą, pragnę ofiarować przyznaną mi sumę pieniężną na cele Kasy pomocy naukowej im. Dra Mianowskiego i upraszam Komitet Kasy, by zechciał nadać sumie tej przeznaczenie, jakie uzna za najstosowniejsze.

Załączam, Szanowny Panie Doktorze, wyrazy wysokiego mego i najlepszego poważania

Władysław Natanson.—

Korn Arthur 22

WOLSKA, 8.

Krakau, d. 23. Nov. 1903

Sehr geehrter Herr Kollege

Ich möchte mir erlauben, hochgeehrter Herr Kollege, Ihre Aufmerksamkeit ergebenst darauf zu lenken, dass, wie ich glaube, Ihr Referat in d. Beiblättern, № 11 (1903) S. 1040, welches sich u. A. auf meine Abhandlung „über die Annäherung u.s.w." (aus d. Bull. Int. unserer Akademie) bezieht, wesentlich unvollständig u. deswegen auch mir gegenüber ungerecht ist,

was, ohne jeden Zweifel, gegen Ihre Absicht geschehen haben muss. – In der That: ich habe in der (S. 283 des Bull. Int. beginnenden) Abhandlung *nicht nur* bewiesen, dass „diese Fol-„gerung nur aus gewissen angenäherten Glei-„chungen meiner Theorie gezogen werden können, „nicht aus den strengen Gleichungen derselben" *sondern auch* durch lange, eingehende Diskussion gezeigt, dass der in den angenäherten Gleichungen notwendig enthaltene Fehler *höherer Ordnung* ist, als die zu bestimmende Grösse; und daraus

ziehe ich den Schluss, dass ich vollauf auf die von Ihnen entworfene Frage: „bis zu welchen Gren-„zen darf man sich der angenäherten Gleichungen „bedienen?" <u>schon</u> geantwortet habe. Dadurch, dass Sie in Ihrem Referat von diesem Theil meiner Untersuchung keine Andeutung sogar machen (und jene Diskussion nimmt ~~den~~ einen grösseren Theil der Abhandlung ein*), scheint mir das Referat wesentlich unvollständig und den Leser der Beiblätter ganz irreführend geworden zu sein.

In der Hoffnung, dass Sie, hochgeehrter Herr

---

* §§ 6, 7, 8, 9, 10: pp. 293–302 d. Bull. Intern. Ac. d. Cr.

Kollege, bei Ihrer wissenschaftlichen bekannten Autorität, nicht zögern werden, die jetzt bestehende Ungerechtigkeit in irgend welcher Form zu beseitigen, verbleibe ich

hochachtungsvollst u. ergebenst

Ladisl. Natanson

24

WOLSKA, 8. d. 27. XI. 03

Sehr geehrter Herr College

Wenn Hr. Zaremba, in seinem ersten Aufsatze, findet, dass $t \frac{\partial \phi}{\partial x} + \frac{\partial \phi}{\partial z}$ nach meinen angenäh. Gleichungen <u>nicht</u> = 0 ist (ϕ bezeichnet eben $p_{xx} - p$), so behauptet er augenscheinlich eben nichts Anderes, sondern dass ϕ (oder $p_{xx} - p$) aus meinen Gleichungen sich nicht völlig genau berechnen lässt. Deshalb ist meine Diskussion der <u>Annäherung</u>, mit welcher sich ϕ ($= p_{xx} - p$) aus diesen Gleichungen bestimmen lässt, eine <u>directe</u> <u>Antwort</u> auf den von Hr. Zaremba gemachten Einwand.

Aus Ihrem Briefe ersehe ich, hochgeehrter Herr, dass Sie dies nicht eingesehen haben, was mich übrigens, bei der gewissen Schwierigkeit der Frage, nicht befremden kann; und daraus erkläre ich mir, weshalb Sie auch jene Diskussion des Grades der Annäherung, die eben den Kern meiner Arbeit und das Wesen meiner Antwort bildet, nicht erwähnt haben, in Ihrem Referate.

Wenn Sie diese Sachlage unbefangen prüfen werden, werden Sie ohne jeden Zweifel einsehen, dass Ihr Satz „so bleibt die Schwierigkeit „bestehen u.s.w. in den Beiblättern nur

darauf zurückgeführt werden kann, dass dasjenige was am Wesentlichsten in meiner Arbeit war, von Ihnen übersehen worden ist. – Ich habe auch nichts weiteres früher behauptet.

Dass eine Theorie nur dann angenommen werden kann, wenn die Basis derselbe eine mechanische ist, wird wohl von allen Physikern nicht zugegeben. Wie würde denn der II. Hauptsatz d. Thermodynamik, d. elektromagn. Theorie des Lichtes u.s.w. zur Anerkennung gelangt?

Uebrigens habe ich schon in manchen Arbeiten darauf hingewiesen, dass, für Gase, aus der allgemeineren Maxwell'schen 1867 (Theorie Gleichheiten)

chungen sich ergeben, die mit den von mir aufgestellten allgemeineren ~~sich~~ wesentlich uebereinstimmen.

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

26

3. Studencka

Kraków, dn. 15 Marca 1911

Szanowny Panie i Kolego

Przedewszystkiem proszę o przyjęcie uprzejmego podziękowania za pamięć i za przesłanie nam cennej rozprawy. Chciałbym się upewnić, czy wszystko otrzymałem. W rekomendowanej przesyłce znalazłem tekst niemiecki "Untersuchungen über die Randwertaufgaben"; nadto otrzymałem list z 12 b/m oraz odbitkę z "Prac mat. fiz." (za którą bardzo uprzejmie dziękuję) Ponieważ w liście Szan. Pan Dr wspomina jeszcze o polskiej pracy „Przyczynek etc", zaznaczam, że polskiego tekstu dotychczas nie otrzymałem. Może nadejdzie dzisiejszą ranną pocztą.

Najbliższe posiedzenie Wydziału mat.-przyr. Akademii przypada dnia 3. Kwietnia r. b.; na tem posiedzeniu praca Szan. Pana będzie przedstawiona i nie mam wątpliwości że z aplauzem przyjęta do wydawnictw naszych.

Wydajemy 1° Bulletyn, w którym drukujemy pełne teksty (nie streszczenia) prac w 4-ch językach (au gré de l'auteur) niemieckim, angielskim, franc. i łac. 2° Rozprawy polskie 3° Sprawozdania miesięczne rodzaj protokółów posiedzeń, po polsku. Upraszam bardzo uprzejmie Szan. Pana, aby go łaskaw nadesłać mi zaraz krótkie streszczenie pracy (≤ ½ strony druku in 8°) zredagowane w 3-ech słowie (- autor

dochodzi do wniosku" itp.) po polsku, dla tych Sprawozdań (przedrukowywanych przez Wszechświat, Kosmos etc.) Jeżeli można, prosiłbym, aby to streszczenie było tak ogólnikowe, iżby formuł matematycznych nie musiało zawierać. Trudno nam je dawać w Sprawozdaniach ze względów technicznych.

Rozprawę w Biuletynie mam nadzieję przez kwiecień wydrukować. Dlatego już teraz chciałbym zapytać o jeden szczegół. Szanowny Pan posługuje się pom. inn. literami Gotyckiemi (staro-niemieckiemi) ℨ etc. Otóż one w naszej Drukarni są niezbyt dogodne w składaniu formuł. Czy Szanowny Pan nie zgodziłby się na składanie tych liter pismem "Rondowem", którego odbitkę załączam?

Miło mi bardzo, że obowiązki Sekretarza Wydz. Mr. Ak. Um. pozwoliły mi wejść w stosunki z Landauem, o którego pracach niejednokrotnie słyszałem. Proszę o przyjęcie wyrazów wysokiego poważania i szacunku

Władysław Natanson

28

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

3 Studencka

Kraków 16/III 1911

Szanowny Panie Doktorze

Polski tekst przysłany wraz z rysunkami dzisiaj otrzymałem, opóźniony z powodu, że posłany został do urzędu celnego. Wobec tego, iż pisałem kartkę przedwczoraj, wszystko nadeszło w porządku.

Z wyrazami wysokiego poważania

Wład Natanson

c

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

3 Studencka dn. 27. IV. 1911

Szanowny Panie Doktorze

Wkrótce po otrzymaniu niniejszego listu, powinien Szan. Pan być w posiadaniu korrekty Swej pracy, tekst niemiecki z Buletynu. Z powodu Świąt, choroby jednego z matematycznych zecerów etc., robota ta przeciągnęła się nadspodziewanie. Upraszam uprzejmie o zwrot korrekty pod moim adresem, przyczem, jakkolwiek idzie naturalnie o pośpiech, jeszcze bardziej przecież idzie o bardzo dokładną i ścisłą rewizyę (zwłaszcza formuł) ze strony Szan. Pana, tak, aby powtórne przesyłanie nie było potrzebne. — Za to, że poprawki, wskazane przez Sz. Pana, będą dokładnie wykonane, ręczę.

Muszę Sz. Pana za to przeprosić, że zarazy-

dziłem na własną rękę wstawienie do tekstu, [ale] w nawiasach [...] dwóch odsyłaczy (przypisków u dołu); ponieważ zawierały one wzory, których petitem niepodobna było drukarni złożyć (bo taki wzór mieści kilka zwykle rodzajów pisma) przeto wyglądały tak brzydko, że je na czysto przenieść poleciłem.

Wogóle żałuję, że nasza drukarnia nie może lepiej złożyć, choć może nie składa najgorzej. Składanie takie jak u Gauthier-Villars albo w Cambridge Univ. Press wymaga uwięzienia olbrzymiego kapitału.

Pozwalam sobie przesłać dzisiaj mały

odbitkę z naszego "Buletynu" oraz załączyć uprzejme ukłony —

Wraz z zapewnieniem głębokiego szacunku

Wład. Natanson

P. S. Niech mi wolno będzie jeszcze jedną zrobić uwagę. Zazwyczaj nie drukujemy tej samej pracy w dwóch tekstach jednobrzmiących: polskim i Buletynowym (obcym). Drukujemy obecnie do 4000 stron rocznie; a gdybyśmy drukowali po dwa teksty, mielibyśmy może 6000. Budżet nasz zaś ledwie dyszy. Otóż zasada, której trzymamy się jest taka: teksty nie mają być równej objętości; jeden ma być streszczeniem drugiego, mniej więcej $\leq \frac{1}{4}$ tamtego. Który krótki, który długi – pozostawiamy Autorowi do uznania. Wolno także drukować tylko w Buletynie a po polsku

wcale nie ogłaszać. Niechętnie widzimy przecież, gdy istotna treść pracy nie okazuje się w Buletynie. Buletyn ma dawać pełny obraz naszych prac, bynajmniej nie referaty.

Ponieważ W. Szan. Pan, jeśli nie mylę, po raz pierwszy przedstawił Akademii swą pracę, przeto, nie chcąc Mu czynić trudności, owszem największą okazać gorliwość, postanowiliśmy nie trzymać się w niniejszym przypadku, wyjątkowo, naszych przepisów. Lecz mając nadzieję, że Sz. Pan niejednokrotnie będzie zasilał nas swemi cennemi pracami, pozwalam sobie go prosić, by miał powyższe zasady na uwadze i zgodził się, że najwłaściwsza publikacya prac takich jak Sz. Pana (których streścić niepodobna) jest: tylko w Buletynie. Naturalnie mowa o pracach jeszcze nigdzie nie drukowanych i nie przedstawianych.

Z wysokiem poważaniem W. N.

131

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

3 Studencka 13/XI 1912

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Dziękuję uprzejmie W. Szan. Panu za nadesłanie interesującej Jego pracy o zagadnieniach regularnych Rachunku Waryacyjnego na płaszczyźnie, której przedstawienie Akademii będę się starał możliwie przyspieszyć. O ile dostrzegam, praca nie nastręczy Drukarni trudności w składaniu. Czy Szan. Pan życzy sobie, ażeby przypiski (noty) zostały pomieszczone przy końcu pracy, jak w MS-cie? Byłoby to rzeczą istotnie wygodną dla Drukarni, albowiem przypiski u dołu kolumny muszą być składane petitem, formuły zaś matematyczne (jest ich nieco w przypisku 1-szym) wymagają zwykle użycia kilku pism, coraz drobniejszych. Jeżeli więc Szan. Pan nic nie ma prze-

ciwko temu, damy noty na końcu. Moglibyśmy również dać wszystkie u dołu, za wyjątkiem 1-szej, którą łatwo inkorporować do tekstu, w nawias [ ] dla odróżnienia, zwyczajem angielskim, ją biorąc.

Z wyrazami wysokiego poważania

Witold [illegible]

32

Z Studenckiej 12/XII 1912

Wielce Szanowny Panie Drze, uprzejmie prosiłbym o zwrot korrekty, zwłaszcza części I (4 szpalty) przesłanej przed 7 lub 8 dniami. Część II-ga została wczoraj podobno wysłana. Pierwsza jest nam już pilno potrzebna.

Z wysokiem poważaniem W. N.

Expéditeur:
Profr. LAD. NATANSON
Cracovie (Autriche)
3 Studencka 3

Herrn Priv. Doz. Dr L. Lichtenstein

Berlin

Cuxhavener Str., 18

33

3 Studencka 21. 1. 1916

Wielce Szanowny Panie i Kolego

W odpowiedzi na list W. Szan. Pana,
który wczoraj otrzymałem, donoszę, że "Buletyny"
Akademii naszej Umiejętności ukazują się
obecnie, jakkolwiek niekiedy z niedającem się
uniknąć opóźnieniem. Posiedzenia Wydziału
matem.-przyrodniczego odbywają się raz na
miesiąc. Jestem naturalnie jaknajchętniej
gotów podjąć się złożenia rozprawy W. Szan.
Pana Wydziałowi mat.-przyrodniczemu Aka
demii w Jego Pana imieniu. Ponieważ jednak

nie jestem już obecnie Sekretarzem Wydziału III-go (ustąpiłem przed 2 laty), przeto byłoby może dobrze, gdyby Wszanowny Pan przesłał tę rozprawę: albo panu prof. Drowi Kaz. Żorawskiemu (Kraków, Garbarska, 7) który ją z pewnością bardzo chętnie przedstawi; albo też panu prof. Dr Władysławowi Kulczyńskiemu, obecnemu Sekretarzowi Wydz. III (Gmach Akademii Um., ul. Sławkowska N° 17). Pana prof. Zaremby, który poprzednie prace Sz. Pana przedstawiał (jeżeli dobrze pamiętam) niema obecnie w Krakowie.

Co do mnie, nie czuję się doprawdy kompetentnym w kwestyach tak trudnych i subtelnych Analizy Matematycznej; jeżeliby jednak Sz. Pan tego życzył sobie, oczywiście podejmę się bardzo chętnie pośrednictwa w tej sprawie, z całą gotowością.

Z wyrazami wysokiego poważania
i uprzejmymi ukłonami

Władysław Natanson

P.S. Pozwalam sobie przypomnieć Sz. Panu, że prócz tekstu niemieckiego do Buletynu, potrzebne jest króciutkie polskie streszczenie (bez formuł) zredagowane w 3ej osobie. Jeżeli będą rysunki, o ile podobna najpotrze-

3. Studencka. dn. 1. Grudnia 1919 r.

Wielce Szanowny Panie Profesorze

Otrzymałem w dniu wczorajszym list W. Sz. Pana z dn. 17. zm. i rękopis pracy Jego p.t. "Przyczynek do Teoryi funkcyj nieskończenie wielu zmiennych". Rozprawę tę przesłałem natychmiast prof. Wład. Kulczyńskiemu, który już od paru lat jest Sekretarzem Wydziału matematyczno-przyrodniczego Akademii Umiejętności; obowiązków tych, zbyt dla mnie uciążliwych, zrzekłem się od pewnego czasu.

Nie wątpię, że Wydział przyjmie rozprawę tak wybitnego uczonego z zadowoleniem do swych wydawnictw. Ponieważ W. Szan. Pan nadesłał tylko text polski, chciałbym go objaśnić, że obecnie, z powodu ogromnych kosztów, nie drukujemy nigdy prac w dwóch textach, polskim i obcym; ogłoszenie w polskich "Rozprawach" przesądza zatem pomieszczenie pracy w "Buletynie". Według postanowień Regulaminu, nie drukujemy też nigdy pracy, już poprzednio jakkolwiekbądź ogłoszonej, choćby w innej postaci. Niedu-

kowanie zaś przy, pomieszczonej w wydawnictwach Akademii, po jej ukazaniu się u nas, jest wprawdzie możliwe, ale pod pewnymi warunkami.

Do "Sprawozdań" miesięcznych Akademii potrzebne jest nadto polskie krótkie streszczenie, które może zawierać kilka wierszy druku. Może W. Szan. Kolega byłby łaskaw przesłać takie streszczenie p. prof. Wład. Kulczyńskiemu, Gmach Akademii, ul. Sławkowska No 17.

Z wyrazami uprzejmych ukłonów oraz głębo-kiego poważania i szacunku

Wład. Natanson

36

3 ul. Studencka

dn. 17. VII. 1925

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Przykro mi, że dopiero dziś, strasznie późno, odpowiadam na uprzejmą kartkę Pańską z dnia 27 z.m. Otrzymałem ją w przeddzień mego wyjazdu do Brukseli, na III. Zgromadzenie "Conseil International de Recherches"; nadto zaś w porze egzaminów i ostatnich zajęć przedwakacyjnych, gdy dzień wygląda jak kuferek napakowany do niemożliwości, którego wieko nie chce zgoła się przymknąć. Wiadomo, że pospolite zasady ścisłości nie obowiązują kuferków, –

ani też zająć nieszczęśliwego profesora w Czerwcu przed wakacyami.

Na posiedzeniu lipcowem Akademii Um. nie byłem, z powodu wspomnianego wyjazdu; przypuszczam, że praca Szan. Pana została przedstawiona; w takim razie w m. Września, mniej więcej, ukaże się w "Buletynie". Mimo naszych starań, nie możemy doprowadzić druku do pożądanej miary szybkości; winni są często pp. autorowie, którzy nieraz po 3-4 tygodnie przetrzymują korrekty. W Sierpniu i Wrześniu posiedzenia Akademii zazwyczaj są zawieszone, ale

druk idzie zwykłym trybem.

W Fizyce nie możemy pochlubić się w Polsce tak bogatym dorobkiem, jakim cieszymy się w zakresie Matematyki czystej; ale bądź co bądź cośkolwiek czynimy. Przed tygodniem otrzymałem książkę p.t. "Hydro-mechanika" p. Ad. Tad. Troskolańskiego (Lwów 1925) wraz z listem autora, który, jak się dowiaduję, jest młodym człowiekiem, chorym na płuca, który musiał przerwać studya w Politechnice lwowskiej i w czasie tej przerwy, walcząc z biedą i chorobą, napisał książkę, zdaje mi się poważną i cenną. Obejmuje trochę hydrostatyki,

hydrodynamiki oraz hydrauliki technicznej. Będzie wiadomości o pracach naszych inżynierów (Wołoszyńskiego, Bronki, Hubera etc)

Tom I. "Pism" Smoluchowskiego (przeszło 600 str.) wydała Akademia Um. Drugi zaczniemy dopiero za kilka miesięcy. U nas wszystko idzie z trudem, kosztem ogromnego poświęcenia jednostek i przeciwko przeszkodom tysiącznym!

Z najlepszemi wyrazami
głębokiego poważania

Wład. Natanson

38

3 Studencka 26. X. 1925

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Jestem Panu głęboko wdzięczny za słowa tak dobre, krzepiące, ostatniego listu Pańskiego. Wiem dobrze, że moje "Drobiazgi", myśli chwiejne, ulotne, nie zasługują na tak gorącą ocenę; ale z listu Pańskiego biorę sobie i zatrzymuję serdeczną Pańską życzliwość i entuzyazm i za nie ze wzruszeniem dziękuję. Mówić głośno w pustkę i próżnię jest czynem śmiesznym lub anormalnym; ale usłyszeć oddźwięk – i taki – jest wielką radością. Przytacza Pan zdanie ze "Wstępu", które przypomina mi po tylu latach szczęście i sny młodych

lat, kiedy rozumiałem mniej, pracowałem więcej. Jeżelim tą książką pobudził, choć w drobniutkiej, znikomej mierze, Pana Kolegę do badania i pracy naukowej, już jakąś zasługę mogę sobie przypisać.

Przez długie wieki człowiek chciał świat odrazu przejrzeć do dna, zrozumieć w godzinę nawskroś. Dzisiaj wiemy, że marzenia mogą być piękne, nawet wspaniałe, ale że prawda jest wspanialsza i większa. I nietylko jest większa, jest inna.

Nauka, która jest tak nieubłaganie uczciwa, dlaczego nie miałaby być wobec siebie samej prawa, szczera, prawdziwa? Rozumowe badanie nie wyczerpuje treści wszechrzeczy. Świadomość i życie, uczucie i wzruszenie, natchnienie i miłość – to są zjawiska wyższego rzędu, porządku. Może kiedyś nauka znajdzie abstrakcje zdolne do ujęcia i tych nawet fak-

tów, dzisiaj widzi w nich ład i porządek, szalenie zawiły, tylko intuicya. A Szanowny Pan Kolega wie, lepiej odemnie, że w najprostszem nawet rozumowem szukaniu intuicya jest naszą bronią naczelną.

Pozwalam sobie przesłać Czcig. Panu Koledze, jako oznakę zobowiązania, tom III. i ostatni "Fizyki", którą wydaliśmy z prof. Zakrzewskim. Praca to była ogromna – i niewdzięczna. Chciał tem nią spłacić cząstkę długu wobec Kraju, w chwili zmartwychwstania. Może rozrosła się ponad zamiar. Może wywrze trochę wpływu, choć naogół nie spodziewam się dobrego przyjęcia. Nauczyciele nasi tkwią jeszcze przeważnie w rutynie, szablonie i umysłowem ubóstwie. Ale bodaj zagranicą jest niewiele lepiej.

Rozmyślam teraz znowu nad Quantami i molekularną Optyką. Ale praca idzie trudno i wątek co chwila się rwie.

Proszę W. Szan. Pana, żeby zechciał przyjąć zapewnienie ponowne mej wdzięczności i najgłębszego poważania i szacunku

Władysław Natanson

P. S. Nie mogąc na razie obsadzić katedry matematycznej, zaprosiliśmy tymczasowo, na jakiś czas, matematyka francuskiego p. Bouligand; wykłada on, ku zapałowi młodzieży. Później ma podobno przyjechać p. Villat. Niestety, są to chwilowe paliatywy; ale lepsze niż oddanie katedry [illegible]

3 Studencka dn. 21. XII. 1925

Czcigodny Panie i Kolego

Przykro mi bardzo, że za tak przyjazny i miły list Pański ostatni (wstyd mi jego datę tu wpisać) dopiero dziś spróbuję dziękować. Byłem trochę niezdrów, potem zajęty odrabianiem spraw zaległych. Jakże mądra była zasada Sir G. G. Stokesa: nigdy się nie spieszyć, nie wypoczywać nigdy. Nie jest że choroba przymusowym wypoczynkiem? A powracając z wakacyj, wiadomo, co zastajemy na biurku: stos miłych i niemiłych spraw do załatwienia. Lecz powracam do Pańskiego listu i mojego zobowiązania. Suggestje Czcigodnego Pana Kolegi przyjąłem jako wyraz najlepszy uznania, które mnie raduje i podtrzymuje. Postanowiłem wziąć je pod dojrzałą rozwagę. "Wstęp", liczący obecnie 35 lat, musiałby zostać znacznie, całkowicie przetopiony, gdyby miał się znowu ukazać. Jego myśl główna, przeciwstawienie opisowych i tłumaczących teoryj, extrakcyjnych i kon-

strukcyjnych, aposteriorycznych i apriorycznych, abstrak-
cyjnych czy abstrahujących i konkretyzujących, wy-
rażających i odtwarzających Naturę — wydaje mi się i
dzisiaj trafna, ale możnaby ją zillustrować bezporów-
nania rozleglej na przykładach el-magnetycznych
i optycznych a wówczas książka urosłaby w dzieło
kilkotomowe i nie byłaby "Wstępem". Nauka poszła
naprzód ale i ja się zmieniłem; 35 lat! Mimo wieku,
mimo chwiejne zdrowie, mimo wrodzonej mi nie-
ufności we własne siły i nieśmiałości głębokiej,
mimo zakres pracy wprost straszny — nie wahałbym
się do pracy przystąpić, nawet czasu nie tracąc.
Ale są dwie sprawy, które mnie przerażają; szczerze
się przed Czcig. Panem spowiadam. 1.) kwestya języka
Piszę swobodnie tylko we własnym języku: mówię,
co chcę powiedzieć (gdy wiem, co chcę; co niełatwe)
Napisać dwa razy: po polsku i np. po angielsku
lub po francusku, temi językami władam może
znośnie — to byłaby rzecz okropna. Nie pisać
wcale po polsku — ciężko, przykro, trudno. A przy-
tem szukanie nakładcy w Paryżu czy Londynie, także

trudne i niemiłe. Mam dziś już mało stosunków; nazwiska nawpół zapomniano. W latach 1913–1914 starałem się, żeby "Zasady Fizyki" A. Witkowskiego ukazały się w niemieckim przekładzie; tłumacz był, firma pierwszorzędna niemiecka z początku podjęła się, później zerwała umowę. Już mi proponowano parę razy wszczęcie prób, zmierzających do wydania w Niemczech bądź "Wstępu", bądź "Oblicza Natury" (jeden odczyt był wydany przez Ostwalda w Ann. d. Nat. Phil., inny wyszedł w tłum. angielskiem); ale zawsze brakowało mi energii. Nie wiem, jak robi się te rzeczy. II.) Stosunki w kraju są tak smutne i trudne, że wpływają deprymująco, w wysokim stopniu. Materyalne sprawy, o które nie potrzeba było się troszczyć, zaczynają truć życie. Przemysł jest zabity, handel i bankowość w ruinach; złoty zachwiany, spadł do 60%, wciąż fluktuuje, ceny oscyllują, budżet niemożliwy. Pensye nam obcinają, może o 20% lub 25%, może przejściowo, nie wiem; ale położenie Skarbu jest takie, że zgoła protestować nie można. (NB. byłbym bardzo wdzięczny Drog. Panu Koledze za jakieś, choćby najogólniejsze dane o pensyach profesorów Wydz. filozoficznego np. w Lipsku). Dotacye zakła-

dów skoczne i znów w wartości zmienne. Niepodobna zaprenumerować czasopism bez obawy niespodzianek, ograniczać się trzeba w kupowaniu książek. Etc etc. To wszystko nad wyraz przygnębia, nad wyraz! Mam już rok 62gi życia, wiele obowiązków, wiele trosk, wiele ciężarów! Proszę wyrozumiale mnie sądzić, Czcigodny Panie Kolego.

Mam już napisanych 5 (wstępnych) rozdziałów "Optyki". Muszę zabrać się do ogłoszenia chociaż fragmentu.

Ale dosyć o tem wszystkiem i jeszcze raz: podziękowania Panu za wielką dobroć i życzliwość. Proszę, zechciej Pan dla Czcigodnej Małżonki i Siebie przyjąć serdeczne życzenia świąteczne i noworoczne oraz wyrazy głębokiego poważania

Wład Natanson

42

3 Studencka 23.1.1926

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Przykro mi przedewszystkiem, że zdrowie Szanownego Kolegi nie było przez jakiś czas dobre, tak, iż doszło aż do 3-tygodniowego pobytu w łóżku. Byle to był wypoczynek rzetelny! Podejrzewam Szanownego Kolegę, że, pozornie ulegając radzie lekarskiej, przebywał wprawdzie w owym „domowym areszcie" ale w nocy i w dzień budował w nim Hydrodynamikę. Co jeśli tak było, bardzo było niedobrze, Panie Kolego! W organizmie wszystko jest związane i sprzęgłe i

wszystko naraz odpoczywać powinno. Praca umysłowa (i jeszcze taka!) winna być surowo wzbroniona przy wielkiej niedyspozycji. Natura nie stworzyła nas dlatego, żebyśmy ją podpatrywali, tylko po prostu, żebyśmy w lesie wyszukiwali orzechy i zastawiali sidła na zające.

Przykro mi także, że, przy cierpieniach i zajęciach, Szanowny Pan obarczony został przeze mnie obowiązkiem i robotą informacyjną. Najserdeczniej za cenne wiadomości dziękuję.

U nas nie jest tak dobrze, jak się niektórym wydawało ani (daleko) tak źle, jak koszą i piszą albo niechętni albo tchórzliwi. Bogactwa są ogromne, możliwości niezmierne,

brak trochę pracowitości a bardzo i nadewszystko ładu, porządku, systematycznego kierunku. Dyletantyzm panuje, oczywiście, jak inaczej wcale być nie może i wyprawia harce, nieraz zupełnie zbytecznie alarmując.

Pensye pozostały jak były, zmniejszono nam tylko t. zw. "dodatki" rozmaite, co wyniosło około 10% dochodu. Ze względu na położenie kraju, przyjęliśmy to w milczeniu. Teraz znów hałas o asystentów i po jakimś czasie pokaże się znowu, że bardzo przesadny. Sama administracya inscenizuje tragedye, potem cofa się etc. etc. Mojem zdaniem budżet oświaty 330 mil. zł. na ogólną kwotę 2000 mil

jest za wielki, ale olbrzymia część tych kosztów przypada na szkolnictwo elementarne lub średnie, zbyt pośpiesznie budowane. Uniwersytety nie są wcale hojnie obdarzone; może trochę za prędko z 2ch skoczyliśmy do 5ciu. Również za prędko tworzono wielkie i wspaniałe Instytuty badawcze jak w Puławach. Brak doświadczenia wiele tłumaczy! Sądzę, że za 10 lat będzie dużo lepiej; ale nasze pokolenie płaci za naukę.

Z wyrazami najgłębszego poważania
i serdecznego oddania

Wład. Natanson

M
Natanson

44

3 Studencka

Dn. 8. marca 1926 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Nie znajduję doprawdy słów, by wyrazić W. Szan. Panu Koledze uczucie zobowiązania i wdzięczności, które budzi we mnie Jego nadzwyczajna uprzejmość i życzliwość. Piszę zaraz po otrzymaniu listu W. Sz. Pana z dn. 4. b.m., książki zapowiedziane więc jeszcze nadejść nie mogły; gdy nadejdą, pozwolę sobie ponownie podziękować i serdeczną wdzięczność, i moją i prof. K. Żakrzewskiego, wyrazić;

w tej chwili zdobywam się tylko na tych kilka słów, doprawdy wzruszonych Pańską dobrocią.

Niemniej serdecznie dziękuję za otuchę i podtrzymanie, które czerpię ze słów Pańskich tyczących się "Wstępu". Jestem bardzo zawsze ujemnego zdania o wszystkiem, com kiedykolwiek napisał i dziwię się nieraz, jak mogłem to lub tamto drukować. Ach zapewne drukuje się nieraz żeby się jakichś myśli - raz pozbyć. We "Wstępie" jest mnóstwo prób i vagabondage'u, których dziś nie wypuściłbym poza brulion zeszytu; surowo dziś oceniam moje fantazye na tematy Lesage'a itp. Całość wstępu mechanicznego wydaje mi się szkicem anegdotycznym, epizodycznym, skaczącym, luźnym, nieporządnym. Termodynamikę widzę nieporównanie głębszą, dalszą, dojrzalszą. Ostatni rozdział, kine-

tyczy, uzupełnić musiałbym przerobić, inaczej napisać. A cóż mam powiedzieć o II. tomie? Lata mogą upłynąć, zanim bym go zdołał napisać. W 62-im roku pisze się, myśli i pracuje się zgoła przecież inaczej niż w 25-ym czy 26-ym! Dlatego, Czcigodny Panie Kolego, mimo najgorętszej mojej wdzięczności za Jego gotowość i chęć serdeczną, najlepszą, nie sądzę, by można było dziś już myśleć o układach z firmami księgarskiemi. Lat, lat pracy jeszcze potrzeba, kilku lat conajmniej, zanim dojdzie do możności wydania. Od kilku miesięcy powróciłem do zaczętych rozdziałów "Optyki"; cóż, kiedy nie mogę wybrnąć z trudności, które w teorji [illegible] [illegible] zjawisk dyskusji znajduję. Pisałem o tym przedmiocie, pisali i inni i mnóstwo jest prac i badań — i jeszcze więcej ciemności. Pragnąłem w mej książce dać obraz jednolity,

a uderzam o mury i zagadki, których nie mogę pokonać. – Termodynamikę czułem i rozumiałem przed 20 laty do gruntu; musiałbym jednak wrócić, nowych prac wiele poznać, przemyśleć. Zdaje mi się jednak, że tobym zrobił prędzej niż Optykę i Teorję Promieniowania; w Teorji Quantów mam znowu straszne kłopoty. O t.zw. Relatywizm wcale bym się nie kusił, nie mogę w żaden sposób stanąć na tem stanowisku, które jakoś do mego umysłu wejść nie chce. Zasłyszane Kolegi działają na mnie jak uderzenia bata. Niekiedy siły fizyczne są słabe! nierzadko chory się czuję, do pracy niezdolny. Zamiast Wstępu do Fizyki mógłbym może napisać podręcznik – chorób przemiany materji (metabolizmu); bardzo niezadługo poznam wszechstronnie ten dział i Medycynę Wewnętrzną – wszechstronnie i praktycznie, gruntownie!

46

Rozumiem bardzo dobrze obawy i nastroje, których doświadczają Czcigodni Państwo przenosząc się całkowicie do Lipska. Wiele potrzeba siły charakteru, mocy ducha, żeby żyć na obczyźnie. Nauka, od młodych lat, aż do zmierzchu, aż pod noc niemal życia, żąda od nas ofiar i wszystkiego, którego obojętny tłum nie domyśla się nawet. Szczerze pragnę, ażeby warunki pracy i działalności ułożyły się dla Czcigodnego Pana Kolegi jak można najpomyślniej. Jeszcze raz niechaj wolno mi będzie westchnąć: czemu nie było nam dane go pozyskać. Smutny los kraju, który oddawna już traci na rzecz obcych najwybitniejsze swe siły.

Pozwoliłem sobie przesłać Czcigodnemu Panu mały artykulik, szkic o Fr. Baconie,

jeszcze pod adresem Berlin-Grunewaldzkim.
Mam nadzieję, że go Szan. Kolega otrzymał.
Jak adresować w przyszłości do W. Sz. Pana
Kolegi?

Z wyrazami najgłębszego poważania
i serdecznych uczuć zobowiązania
Władz. Natanson

47

3 Studencka

dn. 15. III. 1926 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Zaraz po otrzymaniu ostatniego listu WSzanPana Kolegi pośpieszyłem Mu podziękować za nadzwyczajną Jego dobroć i życzliwą o nas pamięć; gdy teraz książki nadeszły, pragnę ponownie wyrazić WSzPanu uczucie wdzięczności. Wszystkie dzieła są cenne i będą nam bardzo użyteczne. Gdy przeglądałem te tomy (i podobnie, gdy inne oglądam) chwyta mnie zawsze uczucie lęku, że mało umiem, że mój zasób myśli jest szczupły;

że za mało pracowałem w życiu. Jakże mnie występować na wielkiem forum z moim skromnym dorobkiem?

Lecz może te tomy niekiedy są mniej imponujące odwewnątrz. Niektóre czynią wrażenie agregatów niejednolitych. Niemieccy autorowie gromadzą rozdziały cierpliwie, wytrwale, ale nie próbują często ich zespolić ze sobą. Nowy rozdział, nowe myśli, nowe źródło. Notatki oddane „na gorąco" do druku: streszczenia. Według mnie, każda książka powinna być dziełem sztuki; powinna z umysłu i z duszy wytrysnąć. Dlatego pisze się dobre książki przed 30. rokiem życia: jednostronne, nieko-

niecznie bardzo intelligentne, ale żywe. Intelligencya nie jest pomocą twórczości, jest raczej jej wrogą. Bywali wielcy, olbrzymi twórcy, niezbyt intelligentni; i przeciwnie. Ale kompilacyj — pisać, czy warto? Już Król Salomon narzekał, że „czynieniu ksiąg niema końca" (Salomon albo ten ktoś, co się pod jego imię chciał podszyć, dobrych kilkaset lat po nim); cóżby dzisiaj po wiedział? Jeżeli tak dalej pójdzie, Amerykanie wymyślą maszynę, która, po poruszeniu korby, wyrzucać będzie manuskrypt nowego "Lehrbuchu" albo nowego "Handbuchu" bądź Assyryologii

bądź krystallografii lub Anatomii porów-
nawczej – trzeba tylko odpowiednio na
tarczy ustawić będzie pewną wskazówkę
Jeszcze raz, z wyrazami serdecznego
zobowiązania i poważania jaknajlepszego
Władysław Natanson

49

3 ul. Studencka

Dn. 26. marca 1926 r.

Czcigodny Panie i Kolego

Otrzymałem wczoraj drugą przesyłkę książek bardzo cennych, którą zawdzięczamy niezwykłej życzliwości Czcigodnego Pana Kolegi. Pragnę przedewszystkiem najgoręcej podziękować za podarunek wydań prac Laplace'a, Ampère'a, Lavoisiera; przestawanie z najwyższymi twórcami miało dla mnie zawsze urok niezrównany, wartość niepospolitą. Ale również pożyteczne i potrzebne są książki współczesne,

odzwierciedlające usiłowania dzisiejsze; a tych w darze Czcigodnego Pana jest liczba niemała. Okazuje się, że niektóre z pomiędzy książek nam ofiarowanych, Biblioteka Zakładu naszego fizycznego już dawniej nabyła i posiada; np. Madelunga "Die Hilfsmittel" (bardzo użyteczny podręcznik), Auerbacha "Die Methoden d. theoretischen Physik", A. Haasa "Einführung" Zakład nasz już posiada. Jak mam wobec tego postąpić? Proszę Czcigodnego Pana Kolegę, by zechciał rozporządzić książkami, które Zakład już posiada. W przyszłości mam nadzieję, że powstanie osobna Biblioteka Fizyki Teoretycznej, ale

na razie ona nie istnieje i niema widoków żadnych, aby Ministerjum udzieliło funduszów potrzebnych na urządzenie i roczne wydatki. Dla tego fizyka teoretyczna chroni się pod skrzydła i do szaf doświadczalnej; lub też (niejednokrotnie) radzić sobie muszę, pożyczając studentom (zwłaszcza starszym, którzy piszą już rozprawy po ukończeniu pierwszych studyów) książki z mego prywatnego księgozbioru - nieraz z niemałą dla mnie samego niewygodą.

Upraszam zatem Czcigodnego P. Kolegę, by zechciał zadecydować, co mam z takiemi książkami, przez zakład już posiadanemi, uczynić?

Mimo bardzo trudnych warunków, wykazuj

się, wcale nierzadko, nowe dzieła naukowe polskie i wydawnictwa zaś Akademii Um. rozrastają się szybko, powracając do przedwojennej objętości. Gdyby nie brak funduszów prawdziwie dostatecznych, moglibyśmy w Akademii Um. rozwinąć wprost zadziwiającą działalność.

Dziękując raz jeszcze, przesyłam Czcigodnemu Panu Koledze wyrazy najbardziej oddanie prawdziwego i szczerego poważania i szacunku

Witold Natanson

M Natanson

51

3 Studencka

dn. 26. IV. 1926

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Z gorącem spółczuciem czytałem (żartobliwie w liście Pańskim podaną) wiadomość o poważnem cierpieniu, które Pana dotknęło, o operacyi i wywołanem przez narkozę ubocznem niedomaganiu. Najserdeczniej życzę Panu, ażeby to wszystko, jak sen przykry i mara, jaknajprędzej zapadło się w przeszłość i niepamięć; ażeby Panu powróciły siły i przymusowy wypoczynek odezwał się rzeźkością. Organizm jest dziwną rzeczą-pospolitą: wszystko w niej łączne i splecione, a jednak części i cząstki, organa i komórki, żyją w niej autonomicznie i, na swój sposób, czynią, co im się

podoba. Mam więc serdeczną nadzieję, że, gdy w nerkach Pańskich pracował nóż chirurga a w oskrzelach eter (nie wszechświatowy, świetlny, lecz t. zw. siarczany, zapewne dlatego, że nic nie ma z siarką nic wspólnego) wywoływał zaburzenia (przejściowe, mam nadzieję), – że, jednocześnie, przesilone, przekrwione, przeporuszone tkanki i włókna mózgu Pańskiego wypoczywały i wyprostowywały się, co – oby dopiero po pewnej liczbie, zgoła skończonej, tygodni – okaże się pięknym rozkwitem "Hydrodynamiki".

Przeglądając №№ 1–2 tegorocznego "Bulletin Int." naszego, widziałem w nim piękną rozprawkę Pańską. Sz. Pan Kolega odsyła korektę prędko pomimo choroby, inni autorowie, w pełni zdrowia, przetrzymują ją przez całe tygodnie – po-

52

czem skarżą się i ganią, że "Bulletin" wychodzi
późno i nieregularnie.

Jeszcze raz jaknajserdeczniej pragnę podzię-
kować W. Szan. Panu za łaskawe obdarowanie
bądź biblioteki naszego Zakładu, bądź mojej,
bardzo cennemi książkami. Oddałem prof.
Zakrzewskiemu wszystkie książki, których Zakład
sam już poprzednio nie był sobie sprowadził;
prof. Z. mówił mi, że przesyła Sz. Panu koleżeńskie
serdeczne podziękowanie. Książka np. Ma-
delunga jest bardzo dobra; ale przypuszczam,
że w przyszłości mogłaby zostać znacznie
rozszerzona. Brak wogóle dobrego zestawienia
pomocniczych metod analitycznych do użytku
fizyka. Láska jest pełen błędów, rzeczowych
i autorskich, pisany niedbale. Pascal jest

mało użyteczny. Różne inne zestawienia są
zwykle o wiele za pobieżne. Auerbach nie-
wątpliwie ma zalety, ale także pisany pośpiesz-
nie; zresztą idea podręcznika nie stosuje się
tutaj; potrzebne byłyby jakieś tablice, jakiś
spis czy wykaz rozumowany, w rodzaju Lan-
dolta i Börnsteina. Rzecz trudna do wykonania.
Nauki rosną i przerastają człowieka. Ale
prawdziwy postęp, wielki postęp, to zwykle
nie przyrost i nabytek, raczej — uproszczenie.
Tem pocieszajmy się. Wydawnictwa 20- i 24-
i 28-tomowe wielu i rozmaitych "Fizyk"
są zapewne zjawiskiem handlowo-przemysłowem,
raczej aniżeli umysłowem.

Z ponownym wyrazem życzeń zdrowia
najlepszych i zapewnieniem mocno głębo-
kiego poważania

Władysław Natanson

3 Studencka

Dn. 2. Stycznia 1927

Szanowny Panie i Kolego

Otrzymuję w tej chwili list Pański z dnia 30. grudnia ub. r. oraz dwa MSS. prac Pańskich dla Akademii. Serdecznie za wszystko dziękuję. Najbliższe posiedzenie przypada dn. 9 bm., prace będą przedstawione i natychmiast do druku oddane. Niestety, druk Bulletynu nie może postępować tak szybko, jak pragnęlibyśmy. Natłok prac jest ogromny; na ostatniem posiedzeniu przedstawiono 18 prac, większość bardzo obszernych (np. p. M. Biernackiego, matematyczna, około 100 str. druku). Drukarnia nie może podołać nawałnicy prac; zecerów "matematycznych" jest równie mało i trzeba uczyć nowicjusza około 6 miesięcy, żeby jego składanie było użyteczne. Prac biologicznych czeka coś około 35; Buletyny rosną w tysiące stronic. Będziemy się jednak starali o przyspieszenie, lecz upraszamy o trochę cierpliwości. Sekretarzem Wydziału w Dziale

A jest prof. Karol Dziewoński (Zakład Chem. II. Uni. Jagiell., ul. Olszewskiego № 2) i prosiłbym, żeby Pan był łaskaw Jemu przysłać korekty etc.

Dla polskich (niemieckich) Sprawozdań Akad. potrzeba krótkich streszczeń Pańskich prac, bardzo pilno! na dn. 9 bm. być powinny. Upraszam o nie odwrotną pocztą (do prof. Dziew-go). Załączam (dla oryentacyi WSzPana) próbny szkic takiego streszczenia (bez formuł); naturalnie tylko dla przykładu. Przepraszam za nonsensy tam może zawarte.

Jesteśmy bardzo wdzięczni WSzPanu Koledze za to, że pozostaje wierny Akademii i uważamy za zaszczyt i ozdobę Biuletynu, że Jego badania w nim się ukazują.

Otrzymałem w listopadzie jeszcze list WSzPana, zawierający tak zajmujące informacye o pracach p. Meyersona. Bardzo zajęty i wyczerpany, odsuwałem wciąż i odkładałem odpowiedź, aż wreszcie dzisiejszy list WSzPana Kolegi okrywa mnie wstydem i konfuzyą.

54

Mówiłem sobie, że jest rzeczą altruistyczną nie zasypywać Pana listami; ale była to naturalnie tylko wymówka lenistwa, za które teraz tutaj czynię uroczystą pokutę. Nieraz już i oczy i (zartretyzowaną) ręka wołają o wypoczynek, sorte może moja amende honorable będzie wyrozumiale przez Szanownego Kolegę przyjęta.

P. Meyersonowi posłałem dwie książeczki z listem i otrzymałem uprzejme podziękowanie oraz obietnicę, że, po zapoznaniu się z treścią, o tych moich gawędach zdanie swe mi wypowie.

Spieszę się dziś bardzo, ażeby list prędko doszedł rąk W. Szanownego Kolegi i przyniósł nam prędko obadwa streszczenia polskie, o które prosiłem. Kończąc zatem, proszę, by Czcigodną Panią Profesorową i Szanownego Pana, by zechcieli przyjąć, od żony i odemnie, bardzo serdeczne i oddane życzenia noworoczne oraz wyrazy najgłębszego poważania

Wład. Natanson

P. S. Czy WSzPan widział pracę o dowodach twierdzenia Stokesa, mocno krytykującą pospolite dowody, w jednym z ostatnich zeszytach *Philosophical Magazine*? Czułem się bardzo upokorzony, czytając, że na równi z wielu innymi, uczyłem uczni moich nieprawdy.

3 ul. Studencka

Dn. 6. Stycznia 1927

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Proszę, by W. Szan. Pan przyjął wyrazy mego serdecznego podziękowania zarówno za list z dn. 1. bm., który wczoraj otrzymałem, jak za poprzedni, w listopadzie pisany, na który, z wstydem to wyznaję, wciąż zbierałem się, przez tyle tygodni, wdzięcznie odpowiedzieć. Z wielką przykrością dowiedzieliśmy się, żona i ja, o nowej próbie losu która Państwa dotknęła; współczujemy serdecznie w tem przejściu i mamy nadzieję, że Pani Profesorowa szybko powróci do sił. I my także mieliśmy w domu różne małe biedy; żona, upadłszy na chodniku, ścięgno sobie zerwała, jeszcze kuleje. Zapytujemy odwiecznie: po co jest na świecie cierpienie? Niestety ludzkość niem płaci za prawo

do jakiej takiej dobroci i litości wzajemnej; byłaby zapewne ohydna, gdyby była szczęśliwa. Lecz płacą sowicie zarówno ci właśnie, którzy, moralnie, płacić nie byliby winni, albowiem stoją wyżej od średniego poziomu. Natura traktuje nas en bloc, jako całość, jak śrut w fabryce lub komary na błocie. Dalibóg, wpatrując się w jej procedery, możemy uczyć się skromności.

Jeszcze raz przepraszam za zwłokę w podziękowaniu za przepiękny list listopadowy. Mam go przed sobą i odczytuję z uczuciem wdzięczności a miłem. Niepodobna istotnie zrozumieć, jakim sposobem Natura może zgadzać się, choćby nawet z daleka, z naszą Analizą. Prawda, że analizujemy nie wprost zjawiska, ale idealną przędzę powiewną którą ze zjawisk wydobywamy. Gdy jednak nowe spostrzeżenia zgadzają się ściśle z przewidywaniami teorji, doznajemy odrobiny strachu, jak Robinson

Crusoe, gdy spostrzegł, na mokrym piasku wybrzeża, odcisk stóp ludzkich. Ach zapewne, można powiedzieć, bardzo dowcipnie, że ten odcisk – nasze własne stopy wyryły; że narzucamy Naturze, co z niej wydobywamy potem, napowrót. Ale to nie tłumaczy wszystkiego; nie. Nieprawda, że wszystko jest tylko przeróbką definicyj i umów. Są tłumy określeń, przypuszczeń – a nauka jest jakiemi zawsze – maximum pewną względną największością; najlepszą możliwą (ze względu na okres dziejowy ducha ludzkiego) jasnością. Naturalnie są skoki w tem przystosowywaniu się, są zapóźnienia; często nieświadoma, nieopanowana wiedza posunęła się daleko dalej niż nauka, teorja; wówczas nagle coś musi runąć, coś wystrzelić, równowaga była chwiejna, jak w wodzie ciekłej poniżej 0°C; gdy nagle dotkniemy igiełką

ką lodu; ale to jest właśnie dążenie do równo-
wagi, do $\frac{\partial U}{\partial q_1} = 0$, $\frac{\partial U}{\partial q_2} = 0$, - - - - - - - Ciągłe czy
nieciągłe, dążenie to jest oczywiście naszą przy-
chiczną potrzebą; lecz czemu? ku czemu? Nie
jesteśmy sami. Coś gra wokoło nas.

Prof. Huber ze Lwowa, bardzo dzielny, zacny
i sympatyczny, pisał do Sz. Pana Kolegi, lecz zaa-
dresował do Grunewaldu; list zapewne nie do-
szedł. Idzie o Zjazd Mat. polski we Lwowie, po-
dobno we Wrześniu. Nie lubię zjazdów, lecz muszą
one mieć jakieś zalety (mnie niewiadome) skoro
urządzają je ciągle. Lecz oto odkrywam jedną:
może temu Zjazdowi będę miał do zawdzięcze-
nia, że Wsz. Pana Kolegę zobaczę w jesieni u siebie.

Z życzeniami najserdeczniejszemi szczęśli-
wego Roku Nowego, z ukłonami oddanemi
najlepiej, z wyrazami czci szczerej, głębokiej

Wład Natanson

57

Natanson

3 Studencka

Dn. 12 lutego 1927

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Dziękuję W. Sz. Panu serdecznie za Jego list bardzo miły z dn. 7-go b.m. i za zawarty w nim upominek: fotografia, mimo zmiany, przez czas wywołaną, przypomniała mi żywo W. Sz. Pana Kolegę; spojrzenie bystre a spokojne, pogodne, łagodne; — niepojętym sposobem streszcza duszę człowieka. Bardzo to wdzięczna i cenna dla mnie będzie pamiątka stosunków z Czcigodnym Panem, tak miłych; dowód, że fizycy niekoniecznie muszą doznawać li tylko wzgardy i politowania od matematyków "czystych", jako na świecie pospolicie się dzieje. Zobowiązany

też Panu jestem za wyrażone uprzejmie życzenie otrzymania mej fotografii; będę się starał wkrótce życzeniu temu uczynić zadość; zdaje się, że nie mam w domu gotowych fotografij, ale stanę wkrótce przed objektywem przyrządu i będę się starał zachować minę poważną.

Z prof. J. J. Boguskim, od wielu lat, pozostaję w bliskich i zażyłych stosunkach i w korrespondencyi jestem niemal nieprzerywanej. W m. grudniu obchodziło Towarzystwo Chemiczne Polskie w Warszawie bardzo uroczyście 50. rocznicę ukazania się (istotnie ważnej i cennej) pracy Boguskiego o "szybkości reakcyj chemicznych". Z tego powodu wydano Księgę Pamiątkową, ogromny tom zawierający około 50 rozpraw (pomiędzy innemi pracę experymentalną p. Prezydenta na-

szego Państwa). Byłem proszony o napisanie kilku słów wstępnych i stąd ów artykulik, który Pani przesłałem. Prof. Zawidzki napisał w tym tomie dokładną biografię "Jurka"; dlatego mój szkic musiał być tak ulotny.

Adres prof. J. J. B. jest: Warszawa, ulica Freta, № 5. Niestety przed kilku tygodniami profesor B. ciężko zaniemógł i zawieziono go do Nałęczowa, skąd dziś otrzymałem od Niego list, donoszący mi, że czuje się lepiej; ale list świadczy o niemałem przygnębieniu cierpieniem. Gdyby W. Sz. Pan zechciał Mu dać dowód zobowiązania oraz pamięci, byłoby to z pewnością radością dla zacnego i zasłużonego, w całej pełni wyrazu uczciwego człowieka.

Uraduję się, mogąc powitać Pana w Krakowie przy sposobności przejazdu Jego do Lwowa; ale sam na Zjazd nie wybieram się. Nie lubię Zjazdów i obawiam się Zjazdów; a przytem jest rzeczą prawdopodobną, że dokładnie w tym samym czasie obowiązki zatrzymają mnie w Krakowie. Unia Międzynarodowa Chemiczna ma odbyć w tym roku doroczne swe Zebranie w Polsce, po części w Warszawie, po części w Krakowie; proszą mnie, żebym tych gości witał w imieniu Akademii. Ale liczę na to z pewnością, że będąc w Krakowie, Czcigodni Państwo nietylko nas odwiedzić będą łaskawi ale i jakiś czas pozostaną w mieście. Resztki dziś są tylko, wspomnienia dawnego Krakowa z przed lat 30, o których Pan pisze; widziałem go i w nim żyłem a dziś go przeżyłem.

Z wyrażeniem najlepszego oddania i poważania

WładNatanson

3. Studencka

Dn. 26. maja 1927 r

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Jestem Panu serdecznie zobowiązany za bardzo miły, za bardzo dobry list Pański z dn. 22go b.m.; niech mi Pan wierzy, Panie Kolego, czuję się wdzięcznym za tak przyjazne Pańskie dla mnie uczucia. Bardzo kłopotliwe jest Pańskie (tak mi przyjemne) życzenie posiadania mej fotografii. Mam fotografie wymuszone na mnie przez niby artystycznego pozera, który mnie zamęczył – lub też już dawne; postaram się o coś lepszego. Żeby na razie dać dowód myśl od-

darzyć uczuć, przysyłam Panu amatorską foto,
zrobioną przez moje dzieci, ot tak, od niechce-
nia i nie retuszowaną. Trzeba być pobłażliwym
dla fotografii — i dla fotografowanego. Przy-
najmniej nie ma tu jednej okropnej wady:
pozy. Oczy mam zamknięte, napozór; ale
zamkniętemi oczyma można wiele, bardzo
wiele zobaczyć — jeżeli siły duchowe dopiszą
lepiej niż w przypadku niniejszego obrazka.

Zajęła mnie bardzo wiadomość, którą
mi Pan udzielił, o odczycie i monografii
mających za przedmiot Laplace'a i jego
epokę. Wielkie to było pokolenie i ogromny,
zwłaszcza we Francyi, wysiłek. Nie sądzę,

ażeby kiedykolwiek, gdziekolwiek, żyli w jednym kraju, niemal spółcześnie, tacy i tak liczni twórcy takiej przenikliwości, takiej potęgi, jak d'Alembert, Lagrange, Laplace, Fourier, Poisson, Ampère, Cauchy, Navier, Fresnel, a zapomniałem o Coulombie, nie wspominam już Lavoisiera, Bertholleta (geniusz nadzwyczajny), Mongea, Sadi-Carnota i wielu innych; chcę jeszcze coś w tym liście napisać, więc urywam litanię. Ogrom, zakres, obszar (to co Francuzi nazywają: l'envergure) umysłu Laplace'a jest zdumiewający; jego powaga, nastrój uroczysty, jego spokój nie są udane, udawane, chcę powiedzieć; to mędrzec, spoglądający z wysoka na małostki mrowiska ludzkiego. Laplace

jest uzupełnieniem i dokończeniem Newtona i miło mi jest pomyśleć, że o tyle spotkaliśmy się w zainteresowaniach, iż ja znów o Newtonie napisałem właśnie artykuł, który ukaże się w czerwcowym zeszycie "Przeglądu Współczesnego" i pozwolę sobie przesłać go Panu w pierwszej dekadzie Czerwca. To tyż duch innego typu – jak Szekspir, jest nie do objęcia. Po za Newtonem widzę jeszcze Lagrangea i Maxwella; to jest osobna kategorya.

Czy wolno mi prosić, żeby praca Pańska o dziełach Laplace'a ukazała się również i po polsku? Nasze piśmiennictwo zaczyna rozwijać się. Każdy w niem nowy, piękny akord wywoła dalsze odgłosy. Czy możemy wiedzieć, dokąd zajdzie nasze słowo drukowane? Kogo poruszy, pobudzi, obudzi? Niech mi Pan wybaczy, że ośmielam się myśl tę poruszyć. Sprawę wydania przez prof. Dickstein z pewnością z entuzyazmem załatwi. Najlepsze wyrazy prawdziwego poważania i oddanej przyjaźni Panu przesyłam

Władysław Natanson

3 Studencka

Dn. 2. VI. 1927

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Dziękuję bardzo serdecznie za tak przyjazny i nadzwyczaj interesujący list Pański z dn. 29. maja 1927; dzieci moje proszą także, by wspomnieć o ich wdzięczności za słowa w liście tym im poświęcone.

Nie rozumiem zapytania Dr E. Erdmanna i przypuszczam, że zachodzi tu jakieś nieporozumienie. W roku 1925 Komisya Językowa naszej Akademii Um. wydała drukiem jako № 13 swych "Prac" rozprawę Dra Edmunda Erdmanna p.t. "Zasady powszechnej Ideografii Analitycznej" (po niemiecku) zastrzegając się, że w jej mniemaniu autor zadania całkowicie nie rozwiązał. Nie

pojmuję więc dlaczego p. E. E. zapytuje, czy Akademia otrzymała książkę, którą przed 2ma laty wydała? Dlaczego p. E. E. wybiera tak okrężne i pośrednie drogi, żeby porozumieć się z naszą Akademią? Przecież byłoby o wiele prościej napisać list do p. Sekretarza Wydziału Igo (filologicznego) P. Akad. Um.; jest nim prof. Kazimierz Nitsch, prof. językoznawstwa słow. w Un. Jagiell. Adres prof. Nitscha prywatny: Kraków - Salwator, ul. Gontyna No 12; albo p. adr. P. Akad. Um., ul. Sławkowska No 17.

Uniwersytet nasz nazywa się "Jagiellońskim"; Akademia nosi nazwę: Pol

ska Akademia Umiejętności (Académie Polonaise des Sciences et des Lettres).

Oczywiście, że potrzeba podać swój adres, aby mieć prawo żądania odpowiedzi.

Nieustannie potępiam i wytykam niedbalstwo, z jakiem wydawcy i redaktorowie naszych różnych wydawnictw i niebardzo wydawniczów puszczają z druku okropne błędy. Ale i w Niemczech nieraz zdarzają się podobne rzeczy. Wychodzi Biblioteka "Ostwald's Klassiker der Exakten Wiss." i wydano w jednym tomiku kilka prac Smoluchowskiego. Ale wydano je skandalicznie! Na każdym kroku okropne błędy i błędy, poprzewracano nawet wiersze porządek, niepodobna po

prostu czytać; i to tg. „Klassiker"! Na
każdej stroniczce po 5–6–7 "byków".

Jestem tak zasypany obecnie egzaminami i posiedzeniami i korektami, że muszę kończyć na dziś, jeszcze raz dziękując za przyjaźń i dobre uczucia Szanownego Pana dla mnie

Z wyrazami serdecznego oddania

Wład. Natanson

63

3. Studencka

Dn. 2 Września 1927

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Otrzymałem kartkę Pańską z dnia 30. z.m. Znajduję się w Krakowie i byłoby mi bardzo przyjemnie, gdyby W. Szan. Pan Kolega był łaskaw w przejeździe mnie odwiedzić. Do Lwowa udać się nie mogę, pomiędzy innemi i z tego powodu, że w dniach 9, 10 i zwłaszcza 11-go Września będę zajęty pobytem w Krakowie Unii Międzynarodowej Chemicznej, pierwszej Unii

z zakresu Conseil Intern. de Recherches, która odwiedza Polskę; mam ją witać w imieniu Akademji Umiejętności, reprezentującej w owym Conseil Polskę. Zapowiedzianych jest około 150 delegatów ze wszystkich 44 krajów i państw, prócz Niemiec, które odmówiły zaproszeniu.

W nadziei, że zobaczę W. kandana Kolegę niebawem u siebie, przesyłam Mu wyrazy oddane i najbardziej serdeczne

WNatanson

64

3. ul. Studencka

Dn. 9 Czerwca 1928 r

Czcigodny Panie i Kolego

Wielką przyjemnością, prawdziwą nawet radością jest dla mnie, że mogę Panu donieść, iż W. Zgromadzenie Polsk. Akademji Umiejętności wybrało Czc. Pana dzisiaj członkiem czynnym zagranicznym Akademji. Pragnę złożyć Panu najlepsze powinszowania i wyrazić nadzieję, że ten wybór zacieśni jeszcze bardziej węzły, które łączą Pana z Krakowem i nauką naszą.

Stosownie do Statutów Akademji, wybór Czcig. Pana, jako obywatela zagranicznego Państwa, wymaga zatwierdzenia Prezydenta Rzplitej i dlatego nie będzie Panu mógł być zakomunikowany urzędowo przez Prezydyum Akademii aż dopiero za kilka miesięcy (nieraz 6-8), gdy zatwierdzenie nadejdzie. Byłoby dlatego też lepiej traktować na razie ten wybór jako fakt ściśle poufny.

Z wyrazami głębokiego poważania i serdecznej przyjaźni

Wład. Natanson

66

3 ul. Studencka

dn. 7. VIII. 1928

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Winszuję Panu serdecznie ukończenia pracy nad dziełem o Hydrodynamice; radość to niemała, dobiedz celu. Przekonany o tem jestem, że książka Pańska będzie wielkim kro-kiem naprzód w rozwoju nauki, którą czę-sto, doprawdy tak mylnie, poczytują za bliską już doskonałości. Wydaje mi się, przeciwnie, że była jeszcze dotychczas w dzie-cięcej kolebce. W. Sz. Pan zna niewątpliwie

wydaną przed rokiem książkę prof. Oseena.
Są tam niektóre bardzo cenne wyniki, ale
cały sposób ujęcia przedmiotu jest mi nie-
wymownie antypatyczny. Musiałem zmu-
szać się do czytania. Obecnie zresztą, od kilku
miesięcy, porzuciłem wszystko dla Undulacyj-
nej Mechaniki: de Broglie'a, Schrödingera,
Darwina, Diraca. Fascynujące to studyum,
chociaż, jak zwykle, po pierwszych tryumfach,
zaczynają się trudności. Powracając do Hydrod.,
dodaję, że pracuje nad nią u nas prof. Rosen-
blatt bardzo pilnie i ogłosił szereg przyczynków.
Przed przeszło ćwierć wiekiem zajmowałem się
gorąco teoryą lepkości (tarcia wewnętrznego); ale
obrzydł mi temat z powodu polemik i spo-
rów, w które, ku memu wstrętowi, wplątany
zostałem.

Ze względu na wzmiankę Wielm. Pana o Jego zamierzonych wykładach, czy wolno mi zwrócić Jego uwagę na świeżo wydane dzieło Sir J. H. Jeansa "Astronomy and Cosmogony" (Cambridge University Press 1928 str. 420) Jeans może zbyt jednostronnie idzie za własnemi teoryami a cudze niekiedy lekce waży; ale całość dzieła jest wspaniała i czyni wrażenie ogromne. Wrażenie to sprawia naturalnie przedewszystkiem nadludzka potęga, przed którą nas stawia problemat tej książki. Jakże niezgłębienie przedziwny jest ów materyalny system, na którego żyjemy niedostrzegalnej kruszynie.

Jeżeli Pan nie czytał, pozwalam sobie zacytować Mu jeszcze odczyt Sir J.H. Jeansa w № 3047 "Nature" (March 24. 1928) a

także Eddingtona przepiękne "Stars and Atoms".

Jestem wdzięczny W. Panu za łaskawe przesłanie paru odbitek, pom. innemi artykułu sprawozdawczego o pracach p. Meyersona; powiększył on żal, który odczuwam z powodu, że dzieł tych nie znam. Dla każdego coprawda umysłu najlepsza jest filozofia, której w ciągu lat, w pracowitym trudzie, sam się dorobił. Filozofja dla nas — jest w naszem doświadczeniu umysłowem, w sumie wysiłków, — nie w książkach. Wodę lub wino można przelać z beczki do beczki, z butelki do flaszki; ale z głowy do głowy przepchać jej nie podobna. Zastanowiwszy się: quelle idée saugrenue. Wiedza i mądrość, to zapach lub barwa ale <u>nie</u>: zawartość umysłu.

Wychodzę z długiego okresu dokuczliwych cierpień i bólu; przepraszam za list nieporządny. Przesyłam Panu najlepsze ukłony i oddane wyrazy

Władysław Natanson

Czcigodny Panie Profesorze!

Ojciec mój, wzruszony serdecznie listem Wielce Szanownego Pana Profesora, polecił mi bym Mu wyraziła najgorętsze podziękowanie; sam, niestety, pisać nie może, ani nawet podyktować listu; od sześciu tygodni leży zupełnie bez ruchu i mówić też Ojcu nie wolno, bo skrzep, który utworzył się w nodze już parę razy dostawał się do płuc. Cierpi bardzo, ale

krzepimy się nadzieją, że niezadługo przyjdzie stanowcze polepszenie i że za parę tygodni Ojciec będzie mógł już sam napisać do Czcigodnego Pana Profesora; tymczasem raz jeszcze najmocniej dziękuję za list, który Ojcu tak wielką sprawił przyjemność i ośmielam się przesłać Wielce Szanownemu Panu Profesorowi wyrazy najgłębszej czci i najwyższego poważania.

Julja z Natansonów Kamieńska

Kraków, dn. 29. XI. 1928.

Uczczonemu Panu i Koledze, proszę
serdecznie Pan przyjąć słowa głębo-
kiej wdzięczności za przyjaźń i
pamięć o [illegible], od miesiąca cho-
ruję a od 6 tygodni - często w łóżku
na wznak, bez ruchu i [illegible]
ze sobą zrobić nie mogąc i
zdrowia - cierpię niezmiernie bardzo
Serdecznie ściskam prawicę i
najlepszego oddania -
W Tetmajer

3 Studencka

dn. 8. Kwietnia 1929

Czcigodny Panie i Kolego

Dziękuję Panu bardzo, bardzo serdecznie za dwa listy Pańskie i okazane mi dobre, przyjazne uczucia. Wdzięczny Panu jestem głęboko. Obawiam się ludzi, którzy nie umieją być wdzięczni. Proszę o przebaczenie, że dzisiaj dopiero dziękuję. Po raz pierwszy dzisiaj, od siedmiu miesięcy, siedzę przy stole do pisania i piszę. W miesiącach grudniu i styczniu niewiele brakowało do – niepisania już nigdy. Nie zdawałem sobie jasno z tego sprawy, ale gdybym był wiedział dokładnie, byłbym był i na to wręcz obojętny. Jedno tylko

mnie interesowało: fakt, że mnie boli
– ohydny ból trwający. Niestety, wciąż
jeszcze się męczę (choć nie tak strasznie
jak wówczas) i borykać się muszę z cier-
pieniem fizycznem.

Ach, Ocean Wielkiego Milczenia, jaki w
nim urok i moc jaka niezmierna, gdy
odpłyniemy choć nieco od brzegu –

Zaszczyt to dla mnie prawdziwy, że
Czcigodny Pan umieścił kilka wierszy
z "Oblicza Natury" na wstępie Swojego
traktatu. Tłumaczenie nietylko jest
trafne i dobre, lecz trafniejsze i lepsze
aniżeli oryginał: przez niedopatrzenie
napisałem (czy pozwoliłem wydrukować)

„powinniśmy" gdy należało napisać: „po winnibyśmy". Myśl moją Szan. Pan oddał subtelniej niż to sam uczyniłem.

Myśl ta zresztą jest zwykła, drobna i nikła i prawie mi wstyd, że ją Pan tak zechciał wyróżnić. Skoro się jednak tak stało, mogę Panu tylko być wdzięczny.

Przedmowę do "Hydromechaniki" chciałbym przeczytać uważnie i ponieważ zaś chcę odpowiedzieć bezzwłocznie na list Pański (dziś otrzymany) przeto wydarłem kartkę, którą odsyłam. Przepraszam bardzo za to barbarzyństwo.

Życzę Szan. Panu serdecznie powodzenia i uznania, na które Jego

dzieło zasługuje z pewnością i które z pewnością uzyska.

Przepraszam za pośpieszny list, trochę gorzki. Mimo wszystko przytępienie, zmęczenie i ból, nadzieja czepia się każdej niteczki i spragnione pracy wyrasta z pod gruzów.

Z wyrazami najgłębszego poważania i serdecznych uczuć oddanych

Wład. Natanson

72

3 ul. Studencka

dn. 22. VII. 1929 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Otrzymałem dzisiaj piękne dzieło Pańskie p.t. „Grundlagen der Hydromechanik" i pragnę natychmiast przesłać Czc. Panu nietylko podziękowanie serdeczne za dobrą pamięć o mnie, ale i powinszowania gorące, że tak wielką, zmudną, znojną pracę doprowadził Pan do wspaniałego urzeczywistnienia. Za ledwie miałem czas, by przejrzeć rzecz

przelotnie i nader powierzchownie, lecz
już z tego przeglądu widzę, że niejeden
rozdział będę studyował krok za krokiem
z pożytkiem i wdzięcznością. Szczególniej
interesować mnie będą rozdz. VIII i rozdz. IX;
zasada pracy wirtualnej i zasada Hamiltona
to są dwa uogólnienia, które nie wypo-
wiedziały jeszcze ostatniego słowa w nauce.
O wyrazie, który oznacza Pan na str. 378
przez $\underline{\delta D}$, pisałem obszernie w latach
1896–1899; te prace były drukowane w
"Bull. Int." oraz w "Rozprawach" naszej Aka-
demii a także, w tłumaczeniu niemiec-
kiem, drukowała je wówczas Ostwalda
"Zeitschrift f. physikalische Chemie".
Wydaje mi się, że ta $\underline{\delta D}$ dużo w sobie

zawiera, bardzo dużo, dla Fizyki i dla Chemii.

Jeszcze raz pragnę podziękować Panu bardzo uprzejmie za zaszczyt, który mi Pan uczynił, drukując kilka słów z „Oblicza Natury" na czele Swego dzieła, chociaż w tych prostych paru słowach niema chyba nic, co zasługiwało na to wyróżnienie. Z dosłownego tekstu tego nie widać, lecz przypuszczam, że myśl wypowiedziana przez p. Em. Meyersona wynika z przeciwnego sposobu myślenia aniżeli mój, od początku do końca. Lecz to dobrze, że w filozofii idziemy raz od A do Z, drugi raz znowu od Z do A – przekonywamy się wówczas zapewne, że nic <u>tam</u> niema, jeno litery –

Pracuję trochę, o ile nieustanne fi-
zyczne cierpienia na to pozwalają. Piszę
większy artykuł do "Prac m.-f." gdzie
chcę dać zarys Mechaniki Undulacyjnej;
mam też gotową małą notatkę z
Optyki Geometrycznej. Co to za ge-
niusz był, ów Sir W. R. Hamilton,
dziwak, samotnik, odludek, Szkot,
hyper-Szkot, choć go Niemieccy pisa-
rze w nieznajomości rzeczy W. Bryt. [illegible]
nazywają "Irlandczykiem" (że miesz-
kał w Dublinie, był Royal Astronomer
for Ireland). Tylko z Lagrange'm
można go zrównać.

Wyrazy najgłębszego poważania
oraz oddanych uczuć przywiązania
Panu przesyłam

Władysław Natanson

74

3 ul. Studencka

dn. 21. grudnia 1929 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Leży przedemną list, tak przyjazny, W. Szan. Pana z dn. 2. VIII. b.r. i z rumieńcem zawstydzenia cytuję tu jego datę. Gdy nadszedł, byłem bardzo znów niezdrów i później przypadły zajęcia niezliczone, w istocie może nie nadzwyczajne, ale, na moje siły, już ciężkie. Straciłem brata, Stanisława, umarł nagle; drugi cios w ciągu jednego roku, w kole najbliższych. Musiałem być kilka razy w Warszawie. Dopiero gdy Święta przywróciły trochę uspokojenia, mogę myśl ku Panu skierować i przedewszystkiem podziękować raz jeszcze za Hydrodynamikę (dlaczego odstąpił Pan od tak miłego, staroświeckiego terminu?) do której nieraz zaglądam, którą zawsze z korzyścią i najwyższem dla

p. autora uznaniem zamykam.

Może tu i ówdzie można było coś do-
dać, zwłaszcza z ogromnego, wspaniałego za-
sobu badań uczonych angielskich: Kelvina,
Stokesa, Rayleigha, Lamba, Love'a, JJ Thom-
sona, Reynoldsa, Larmora, Havelocka, Greena,
Houstona, etc etc; ale jest rzeczą jasną, że
Pan nie miał zamiaru dać wyczerpującej en-
cyklopedyi lecz raczej jednolity zarys, orygi-
nalny, z pewnego stanowiska śmiało ujęty.

A teraz quicquid amari: trochę polemiki.
"Il est rationnel que les choses demeurent
„et non pas qu'elles changent." Rzeczy,
które nie zmieniałyby się wcale, nie znamy
w Naturze; i gdyby w niej były, nie mo-
glibyśmy ich poznać*. Poznajemy bowiem
rzeczy w Naturze tylko dzięki zjawiskom
t.j. właśnie dzięki zmianom, które odby-
wają się w świecie. Lecz jeżeli tak jest, ja-

* podobnie jak nie mielibyśmy żadnej korzyści z majątku, choćby wielkiego, z którego nie byłoby nam wolno wydawać

ką wartość ma zdanie powyższe? Tyczy się
fikcyi; tyczy się czegoś, co, obojętną dla
poznawania jest rzeczą, czy istnieje, czy nie
istnieje. A przytem: co jest racyonalne?
Skądże możemy wiedzieć, co jest w Na-
turze rozsądne, a co nierozsądne? Roz-
sądne jest to, do czego nasz umysł jest
przyzwyczajony. Ale do Natury nie jest
przyzwyczajony, bo jej nie zna. Nie jest
rozsądne, że istnieją szalone masy ma-
teryi, których sensu nie pojmujemy. Nie
jest rozsądne, że cierpimy, żyjemy i zro-
zumieć sensu ani celu ani skutków
nie potrafimy. Nasz rozsądek jest
jeszcze słabszy i bardziej znikomy ani-
żeli nasze siły fizyczne wobec burzy
istnienia. — Takie maksymy ogólne
t. zw. „filozoficzne" a już zwłaszcza
te, które mają cenę towarzyszącą à priori,
najwyższą zawsze nie-
budzą we mnie
ufność. Co filozofowie wypisywali o

przestrzeni, o czasie; tomy całe! jedno doświadczenie Michelsona-Morleya to wszystko przekreśla. Wszystko, co prawiono o ciągłości etc. jest puste, wobec zjawisk quantowych. Dysputy bez końca o siłach, energii, materji, o życie; gadaniny o przyczynach, determinizmie, witalizmie, mechanistyce; rozprawy o istnieniu objektywnego świata, idealizmie, materyalizmie, solipsyzmie, subjektywizmie, dualizmie, monizmie --- wszystko to wydaje mi się górą słów, Himalayą wyrazów, chmurą złudzeń, gradem omamień, otchłanią pustki i próżni, - kryjących fakt prosty, że nic nie wiemy, nie rozumiemy; nie wiemy nawet: <u>jak</u> postawić pytanie. Czemu nie mamy odwagi, by milczeć? Czemu nie mamy dość siły woli, żeby tylko to mówić, co wiemy? Wobec ostatecznych implikacyj Istnienia przystoi nam tylko - rezygnacya.

Z wyrazami serdecznych życzeń świątecznych i NR-owych oraz zapewnieniami najgłębszych uczuć uszanowania i przyjaźni

Władysław Natanson

P.S. Proszę o przyjęcie paru drobiazgów, które dziś wysłałem.

3. Studencka. 6. marca 1930 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Byłem bardzo wdzięczny WSzan. Panu za
tak miły list Jego ostatni; ale czując w sobie coś
niecoś z ducha przekory, wstrzymywałem się z odpo-
wiedzią, niestety także i z podziękowaniem. Dyskusja
nasza wymagałaby - tomów i, przedewszystkiem, defi-
nicyj wyrazów, któremi posługujemy się. Lecz otrzy-
małem przedwczoraj Pańską pracę "Zur Einführung"
i nie mogę dłużej zwlekać z gorącem podziękowaniem
za Pańską dla mnie dobroć i o mnie pamięć.

Jeżeli tu cośkolwiek powiem o tezach, przytoczo-
nych w Pańskiej rozprawie, tedy pragnę z góry się
zastrzedz, jaknajusilniej, że żadna opozycya nie
ma znaczyi braku uznania, sympatyi i uszano-
wania dla tyloletniej pracy tak głębokiego my-
śliciela - której zresztą, szczerze przyznaję się, nie
znam bynajmniej dokładnie.

Ulżywszy choć trochę sumienie, mogę teraz
szczerze się przyznać, przyznanie drugie, że wra-
żenie też pracy Pańskiej mego nie umysłu nie
pociąga, nie opanowywa. Na procesy poznawa-
nia Natury, na fakty myślenia, badania, na

uki – patrzę i muszę patrzeć inaczej, z przeciw-
nego niejako końca, od strony odwrotnej. Nie
napisałbym nigdy „tylko to, co nie zmienia
„się, jest dla naszego intellektu dostępne bez
„wszelkiej reszty”; posuwam się myślą we
wprost przeciwnym kierunku. Jak cała wielka
falanga myślicieli, przypuszczam i ja także,
że budulcem, materyałem, tworzywem, substratem
dla intellektu ludzkiego są wrażenia zmysłowe
– i tylko wrażenia zmysłowe. Ażeby nie gu-
bić się w nich, nie tonąć w ich potopie, nie
błąkać w ich chaosie, tworzymy abstrakcye;
tworzymy je w najpierwszem dzieciństwie;
dzikusy w jaskiniach już je tworzyli. Wszystko
co zmienia się lub co nie zmienia się – to
są te nasze utwory, wytwory, potwory: ab-
strakcye. Ciała materyalne, materya, sub-
stancya, czas, przestrzeń, energia, prace,
siły, ciśnienia, masy, próżnia, czaso-
przestrzeń, przestrzenie, promieniowanie,
światło, pole elektromagnetyczne, wszelkie
inne pola, falistość, elektrony, „events”
Whiteheada, „fakty” fizyki i chemii i

biologii i psychologii i socjologii, zjawiska, życie,
świadomość, społeczeństwo, świat, wszechświat,
byt, są to takie abstrakcje. Są to nasze
narzędzia, wypracowane przez miliony mózgów,
wciąż przerabiane, zmieniane, wyginane,
fasonowane coraz inaczej – trochę jak kapelu-
siki dam, według mody. Pytanie, czy takie
pojęcie, np. pojęcie materji, jest nam dostępne,
czy jest "racjonalne" i.t.p., z mojego stano-
wiska, z mego punktu widzenia, jest cał-
kiem próżne, pozbawione treści.

Jeżeli nasze własne wytwory, narzędzia,
nie są nam zrozumiałe, tedy nie my niemi
rządzimy, lecz one nami. Jak gdyby w pra-
cowni stolarza piły, młotki, heble i dłu-
ta o tem decydowały, co ma być wykonane,
szafa, stół czy też krzesło?

Bywało tak niewątpliwie niejedno-
krotnie w dziejach Nauki; ale to tylko
objaw słabości umysłu ludzkiego, fakt
patologiczny, zabłądzenie nasze i nie-
doskonałość: na tej ułomności człowieka
czyż można budować pierwszą filozo-
fię natury? Grubym błędem człowieka
(a nie cechą świata, nie urządzeniem Na-

tory jest jego pasją, żeby wszędzie umieszczać
coś konkretnego, jakąś rzecz, gdzie tylko jest wy-
raz. Filozofom powinno być zakazane, pod
najsurowszemi karami, posługiwanie się
rzeczownikami. Niech piszą samemi cza-
sownikami, przysłówkami etc i liczba tomów
filozoficznych spadłaby do 10^{-10} dzisiejszej; bło-
gosławiona byłaby to dla ludzkości chwi[la]

Soddy namawiał Tow. Chemiczne w Londy-
nie, żeby przyobiecało nagrodę £ 1.000.000 temu,
kto wytłumaczy, co to chemiczny pierwiastek. Proponuję
podobnie przyobiecać 10^{10} złotych fachowemu
filozofowi, który nie wytłumaczy, czem jest
wszechświat, dusza, byt, wszechbyt i prabyt
— et le reste. Spinoza pisze spokojnie: „wy-
tłumaczyłem naturę Boga".

Dopiero wówczas, gdyby nauka była już
tak wykończona, gotowa, żeby pokolenia i
pokolenia już nic w niej zmienić, nic
do niej nie mogły dodać, — dopiero wów-
czas twierdzenie, że świat z prawami
funkcjonowania umysłu ludzkiego jest nie-
zgodny, dopiero wówczas twierdzenie to mia-
łoby sens sprawdzalny.

Jeszcze raz dziękując za przyjaźń
Pańską, przesyłam Panu wyrazy odda-
nych uczuć mego uszanowania

Wł. Natanson

78

3. ul. Studencka

dn. 10. marca 1930 r.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Otrzymuję "Identität und Wirklichkeit" p. Em. Meyersona, pięknie wydany tom, przesłany mi z polecenia W. Szan. Pana, którego dobroć i przyjaźń, okazywana mi zawsze, doprawdy mnie wzrusza. Za te uczucia, które mnie radują, pragnę złożyć W. Szan. Panu Koledze wyrazy szczerej wdzięczności.

W. Szan. Pan pisał mi słusznie, że książka przykuwa do siebie nieprzezwyciężenie uwagę. Wiedza i oczytanie autora, Jego szczerość i dobra wola posunięcia się w analizie wielkich i trudnych zagadnień, ujmująca przytem skromność i prostota, z jaką wobec nas występuje – wszystko to usposabia najlepiej i zapewnia

całą czytelnika sympatyę. Z listów W. Szan.
Pana Kolegi, a także ze wzmianek mego
nieżyjącego już brata Stanisława (który znał
p. Meyersona z czasów uniwersyteckich) jest
mi wiadomo, jak czcigodną postacią jest p.
Meyerson; lecz, chociażbym nawet nie wie-
dział o Nim nic osobistego, czytałbym to
z pewnością z całem uszanowaniem na-
leżnem tyloletniej szlachetnej pracy.

Mimo to wszystko, nie chcę być nie-
szczerym, muszę powiedzieć: od samego
niemal początku, książka wywołuje we
mnie opozycyę i przekorę; prawie wszę-
dzie widzę przedmiot inaczej. Sprzeciwiam
się w szczegółach, sprzeciwiam się w zasadni-
czej postawie p. Autora, w tezach, do któ-
rych, jak widzę, chce mnie doprowadzić.
Niektóre rozumowania wydają mi się bar-
dzo kruche; przewidywania już dzisiaj od-
biegają od naukowego potoku wydarzeń.

Nieraz nawet i przypiski Czcig. Pana Kolegi zaprzeczają tekstowi. Gdzie od początku nie byłem przekonany, p. Autor nie przekonywa mnie nigdzie.

Lecz nie będę o tem pisał szczegółowiej, obawiając się, by nie uczynić Wielce Panu Koledze może przykrości. Chcę zresztą przestudyować całość dzieła sumiennie, bez żadnych uprzedzeń.

Narzekałem, niejeden raz żartobliwie, oczywiście, na filozofów: doprowadzali mnie oni niejednokrotnie do uczuć krwiożerczych. Ale nie uogólniam; pośpieszne uogólnienia są źródłem nietylko mnóstwa pomyłek, lecz i wielu nieszczęść na tej naszej planecie.

Z ponownemi wyrazami wdzięcznego podziękowania i głębokiego szacunku

Władysław Natanson

M.

3 Studencka 17. VI. 1930

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Ubolewam nad przeciążeniem, na które Pan się uskarża. Czy Uniwersytety nie po to istnieją, ażeby utrudniać, przewlekać, opóźniać postęp Nauki? Newtonowi przez długie miesiące, co roku, nikt nie przeszkadzał. Newton na Kongresy nie jeździł, reporterom nie udzielał "interview", nie przemawiał do "Radia"; jedynie tylko – pisał "Principia". – Sir G. G. Stokes, zapytany, dokąd wyjedzie podczas wakacyj na wypoczynek, odrzekł: ponieważ nie śpieszę się nigdy, nigdy nie wypoczywam. Nous avons changé tout cela. Gdy napotykamy trudność w nauce, udajemy się do Solvaya, ażeby zwołał "konferencyę" uczonych, w Bruxelli. Wyniki jednej takiej konferencyi były wspaniałe: zjedzono 184 kurczęta, wypito 113 butelek Pontet-Canet. Nad postępem fizyki wkrótce czuwać będą: les maîtres d'hôtel.

Uczyni mi przyjemność, kto mi wytłumaczy owocność i zdrowy sens Metafizyki. Niektóre działy Wiedzy postępują, idą naprzód; inne odbywają, jak się zdaje, ruch obrotowy. (Nie lekceważę zresztą ruchu obrotowego: nie zrozumieliśmy go jeszcze, pomimo Relatywizmu).

Nie każde, gramatycznie mówiąc, zdanie zawiera twierdzenie, prawdziwe, rzeczywiste twierdzenie. Pozorne twierdzenie może być puste. Docisnąwszy znaczenie wyrazów, widzimy często, że sens zdania ginie, znika, pryska, jak bańka mydlana. Pozorne twierdzenie, pozorne zapytanie może być próżnym zlepkiem wyrazów.

Zdaje mi się, że dobrze pamiętam: w jednym ze Swoich listów wyraził się Pan z podziwem o Leibnitzu, o Spinozie. Leibniz powiada, że „essencya bytu jest czynność". Zdanie nietylko dowolne, lecz puste. „Essencya" to pojęcie, utworzone przez analogię, wyszło z faktów grubych, z destyllacyi. Dokąd sięga analogia? Czem jest taka extrapolowana „essencya"? Nikt nie rozumie. Pojęcia „bytu" nikt nie określił. To jest upajanie się wyrazami. To jest udawanie, mitologia.

Spinoza mówi: w naturze Substancyi jest, że musi rozwijać się i biedz przez nieskończoność atrybutów nieskończonych nieskończenie zmiennych. Mówi, że: Bóg jest nieoznaczoną substancyą wszystkich Bytów. Mówi, że Idea jest to Modus, rzecz skończona, która należy do „Natura naturata", nie do „Natura naturans". Fichte twierdzi, że cała filozofia wywodzi się z prawdy: ja = ja. Natura i Bóg są tylko rozwinięciem „ja". Schelling nas zapewnia,

że: świat jest upadkiem absolutu; że intuicja transcendentalna chwyta absolut jednym skokiem. Hegel jest przekonany, że istotą Bytu jest Sprzeczność, ta Sprzeczność zawiera trzy momenty, moment bytu w sobie, moment bytu poza sobą, moment w sobie i dla siebie. – Takie twierdzenia nie są nawet porównaniami, nie są nawet przeciągnięciami, extrapolacjami; są poprostu: niczem; są ≡ 0.

Powie Pan, że wybrałem skrajne przykłady; tak, żeby szaleństwo występowało odrazu, widocznie. Ale *nicość* zagadnień tkwi i *jest* także we *współczesnych* nam filozofiach; nie oddaliliśmy się od nich jeszcze dostatecznie, więc nas nie razi. Za sto lat będzie raziła. I w fizyce bywają dyskutowane puste pytania, zagadnienia pozorne; ale fizyka walczy z niemi, odsuwa je, przekreśla je. Einstein, Eddington, Whitehead i inni wymietli wiele pseudo-zagadnień. Przekreślamy je raczej niż rozwiązujemy. Prawie wszystkie t. zw. „trudne" zadania były źle postawione.

Nie przeceniam jasności ani ścisłości Nauki. Nauka jest układem symbolów, trochę podobnym, z pewnej strony podobnym, do zjawisk. Jasność i ścisłość Nauki jest jasnością i ścisłością symbolów, a nie zjawisk. Poznawszy symbole, nie poznaliśmy zjawisk. Znamy tylko: samych siebie, może dlatego nie potrafimy samych siebie rzucić w symbole. Ale t. zw. filozofja (lub dokładniej metafizyka, ukryta lub jawna)

jest umysłową nieszczerością, jest samoułudą, że
intellektualną obłudą i dlatego może nawet
wywoływać oburzenie – albo litość.

Istnieją różne określenia filozofji. W owem
najpoważniejszem z pomiędzy czasopism filo-
zoficznych niemieckich, we „Fliegende Blätter",
czytałem kiedyś, że ona jest „die systematische
„Verdrehung einer eigens dazu erfundenen Termi-
„nologie". Inne, słyszałem, ustne: uczy ona mó-
wić o wszystkiem, nie znając się na niczem. We-
dług mnie, filozof jest to człowiek, który wyobra-
ża sobie, że rozstrzyga pewne zagadnienia i w
tem przekonaniu myli się właśnie.

Bardzo serdecznie, bardzo gorąco dziękuję
Panu za słowa, o mnie, które są dla
mnie zaszczytem i pozostaną radością.

Z bardzo oddanemi i dobremi słowy przy-
jaźni i poważania Władysław Natanson

82

3 Studencka 30.XII.1930

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Dziękuję Panu serdecznie za list z dn. 23b/m, tak dla mnie uprzejmy i, jak zawsze, tak zajmujący. Trzymam się, ale: czas upływa wciąż w jednym kierunku, największa tajemnica, której ani Relatywizm, ani Teorja Quantów nie wytłumaczyła. Je baisse: siły fizyczne i zapewne duchowe powoli słabną. Wszystko co mogę napisać, to, od czasu do czasu, drobna notatka: taką też Panu posyłam, prosząc o przyjęcie.

Interesuję się, jak i Pan, Teorją Quantów i jej rozmaitemi rozgałęzieniami. Dzieła, które Pan wymienia, są cennemi owocami trudu pilności, wiedzy, erudycji bajecznej. Ale sprawiają, z wrażenie pola podczas żniw. Krzątają się, z

zapałem, żeby czemprędzej zgarnąć, co tylko po-
dobna; ale siewcą był kto inny. Biegną
według rzuconego hasła, spełniając cudzy roz-
kaz: często go przesadzając, zapominając o
zastrzeżeniach, o restrykcyach, nie cofając się
przed skrajnością, nawet nieraz absurdem.

Skeptyczniejsi, głębsi, samodzielniejsi
są naogół Anglicy badacze; na ich czele
kładę Eddingtona. Jego prace w Procee-
dings of the Royal. Society of London (A),
zdaje mi się od 1927 – do bieżącej chwili –
są dla mnie najpotężniejszem usiłowaniem
współczesnej nauki. A z t. zw. popularnych
książek Jeansa lub Eddingtona nauczyłem
się bezporównania więcej niż ze stosów "Zeit
schrift f. Physik". Książka Eddingtona
"The Nature of the Physical World" Cam

bridge 1928 jest arcydziełem i pokazuje pod-
szewkę nauki, jej wartość i sens. Idę na
wystawę dzieł Jacka Malczewskiego i kupuję
u wejścia katalog; jest to coś, zapewne; jest to
potrzebne, ale słabo pożyteczne. Czytam książ-
kę o nim; znów słabo. Lecz jeżeli żyłem z
nim lata w przyjaźni i godziny spędziłem
w poufnej z Jackiem rozmowie, tedy, choć
go jeszcze nawskroś nie potrafiłem prze-
niknąć (bo to jest wogóle niemożliwe)
przecież – przeczytałem Eddingtona.

Proszę, zechciej Pan przyjąć, Szanowny
Panie Kolego, serdeczne życzenia nowo-
roczne dla Czcig. Państwa od nas obojga
oraz szczerze oddane wyrazy jaknajlepszego
poważania

Władysław Natanson

84

3. Studencka. 28. X. 1921.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Nie utrzymałem się na poziomie mej (podobno) punktualności i winienem Panu już od miesiąca podziękowanie za miły list z dn. 24. bm. Mógłbym powołać się na pretext, że nie wiedziałem adresu Pana Kolegi w Paryżu; ale wolę przyznać się szczerze, że coraz częstsze u mnie zmęczenia udaremniały najlepszą ochotę porozmawiania z Panem.

Działalności p. Em. M. nie znam całko wicie, dokładnie; nie będę tak zarozumiały, żeby sąd o niej wydawać. Ale, znów z obowiązku szczerości, wyznam Panu otwarcie, że jego rodzaj umysłu mnie nie pociąga, nie ma w sobie panującej nademną potęgi. Co On uważa za istotne, wydaje mi się niekiedy błahe, niekiedy poprostu po-

zorne i Jego zagadnienia niejednokrotnie wy-
dają mi się źle postawione. Co mnie raduje,
podnosi, ogrzewa, tego On zdaje się nie do-
strzega. Istnieją bardzo różne typy umy-
słów, bardzo rozmaite gatunki obrazów
otaczającego nas widowiska; na to niema
rady. Strzeżmy się tylko lekceważyć i
ganić to, co jest inne.

Dla uzdolnień i dla osoby p. M. mam
naturalnie głęboki szacunek: nie po-
trzebuję Pana o tem zapewniać, że moje
"dissenting" leży w innej, czysto intel-
lektualnej dziedzinie.

Gens philosophica, zwłaszcza w
pewnym kraju, grzeszy sposobem pi-
sania: pretensyonalnym, sztucznym

omal nieszczerym – a długim. Niektórzy
pisarze mają głębokość, inni tylko
szerokość, a znów inni okazują jedy-
nie swą długość. Zadziwiający geome-
tryczny fenomen, którego Riemann
nam wyjaśnić zapomniał. Odrobiną
wiedzy chcą wystarczyć i farbą drukarską,
kiedy tymczasem należy: rozumieć.
I o tem zapominają, że, gdzie jest wy-
raz, tam nie zawsze jest myśl, a tem
bardziej – jest rzecz.

Szekspir mnie czaruje a Kant mnie
niecierpliwi, odpycha. Newton przejmuje
mnie (zwłaszcza w oryginale) bezgranicznym
podziwem, Maxwell budzi we mnie prawie
uczucie przywiązania; Helmholtz zaś –
pozostawia mnie niechętnym. Einstein obo-
jętnym. Wszystko to, niewątpliwie, bardzo

jest subjektywne i nie rozumiem wydz
wrażeń bynajmniej inaczej. Jeszcze to
jeden przyczynek do twierdzenia Pańskiego,
na które piszę się w zupełności: próżne
i puste są nasze spory, dyskusye, ekstra-
polacye, głośne a bardzo niepewne
a szumne uogólnienia, któremi, stare
dzieci, szafujemy tak hojnie

Z wyrazami prawdziwego poważania
i serdecznej przyjaźni
Władysław Natanson

M

3. Studencka. dn. 27. kwietnia 1932

Wielce Szanowny Panie i Kolego!

Otrzymałem miły i łaskawy list W. Szan. Pana, pisany z Paryża, dn. 17. bm. i bardzo za ten list dziękuję; lecz zapowiedziana w nim praca "La Philosophie des Mathématiques d'après M. Meyerson" dotychczas mnie niestety nie doszła. Żałowałbym bardzo, gdyby zaginęła gdzieś była w drodze. Pozwalam sobie przesłać W. Szan. Panu dwa maleńkie drobiazgi. Obawiam się, że utwierdzą Pana w zdaniu, na które całkowicie muszę się zgodzić: że w moich rojeniach i mrzonkach jestem piękna chciwy i od piękna w nich całkowicie zależny. Pan, w Swej dobroci i wyrozumiałości, wyraża tę smutną prawdę łagodniej a nawet czyni z niej dla mnie ogromną pochwałę, nazywając mnie poetą, co znaczy: twórcą. Albo-

więc "poeta" to ποιήτες, co znowu pochodzi od ποιέω = czynię, tworzę. Jakżeby to był zaszczytny dla mnie tytuł, gdybym zasługiwał! Lecz .... albowiem, na tej planecie, zawsze jest „lecz" lub też „ale". Więc: czy można, czy należy, czy wolno bezpiecznie, stanowczo, bezwzględnie, odróżniać, ścianą odgradzać estetyczną stronę ludzkiej myśli od ich zawartości logicznej? Czy, idąc za Arystotelesem, klasyfikatorem à outrance i "formalistą", dobrze czynimy, upatrując, w utworach umysłu, "formę" jakoby różną od "treści"? Czy tę samą, identycznie tę samą treść można wyrazić dwoma, istotnie różnemi sposobami? jednym pięknym, drugim brzydkim? Wrażenie piękna w utworze polega na bogactwie szczegółów, subtelności chwyceń, na mocy porównań, sile obrazów, na wzlocie utajonego w nim ducha: czy to wszystko nie implikuje "treści"? "Metody," "zasady", "styl" "myśl" "język" "treść" "estetyczna" i "logiczna" i "filozoficzna" strona zagadnień,

to wszystko jest kostium (jeżeli nie szlafrok)
pedantyczny, odziewany przez "den Herrn Professor",
kiedy wstępuje na katedrę, żeby uczyć "mit sau-
rem Schweiß" "was er selbst nicht weiß". Nie
przeczę, że istnieją rozmaite aspekty rzeczy,
aspekty, które usiłujemy chwytać przez rękawiczki. Ale te rękawiczki nie są rzeczy wytworzą.
Natura nie składa się tak z aspektów, jak
książka składa się z rozdziałów. Der Herr
Professor jest pełny, jest uczony; ale ...
gdy już napisał tom o 999 stronicach in 8°
(i wykłócił się w nim z prof. Meyerem,
prof. Müllerem, i prof. Schultzem), gdy
już wyłożył w nim dokładnie swoją te-
orję, — nie umie, niestety nie umie:
uśmiechnąć się nad nią! Kant, gdy-
by próbował uśmiechnąć się, byłby po-
pełnił tylko cierpki grymas, jeszcze gor-
szy aniżeli jego mina "renfrognée". A
Shakespeare śmiał się na całe, renesan-
sowe swe gardło. I dlatego Sh., niech

mi Pan wierzy, był ostatecznie mędrszy od Kanta i dlatego, – a nie dlatego, że ładnie pisał a Kant – obrzydliwie. Kant zresztą garściami brał z Locke'a i z Hume'a a podobno nawet z mniejszych, jak Maupertuis – a co w nim jest, tego naprawdę nikt nie wie, bo nie przeczytał go prawie nikt: nie wierzę, gdy ktoś udaje, że go przeczytał; gdyby był, już by leżał 2 1/2 metra pod ziemią i więc nie przeczytał: q. e. d. Bardzo przepraszam, i ja również, za list, pisany między jednym a drugim egzaminem, kiedy to uczciwy człowiek wpada w rozpacz i zamyśla o samobójstwie, jak powszechnie wiadomo. Stultissimus asinus, zwierzę najstraszliwsze na świecie. To bardzo wiele tłumaczy.

Z wyrazami głębokiej czci
i serdecznej przyjaźni

Władysław Natanson

3. Studencka. 27. XI. 1932

Wielce Szanowny Panie i Kolego

W m. grudniu ma wpłynąć do Sejmu nowa Ustawa Uniwersytetów, Politechnik etc., opracowana przez Ministeryum Ośw. P., nad którą toczy się obecnie w pismach gorąca dyskusya. Wszystkie Wydziały i Senaty Szkół Akademickich uchwaliły stanowcze rezolucye przeciwko Projektowi, który practically znosi nasz samorząd, poddając Szk. Ak. pod ściśły zarząd Ministra. Dotychczasowa Ustawa (z r. 1920) szanowała swobody tradycyjne Korporacyj (= ciał proff.) Akad.; Projekt je albo niezmiernie ogranicza lub poprostu przekreśla. Np.: wybór Rektora musi być zatwierdzony przez Prez. Rzpl., w pewnych wypadkach Rektor practically może być (pośrednio, okólnie) narzucony. Już urzędujący Rektor może być usunięty (przez Prez. Rzpl.). Dotychczas Min. miał prawo veto przy mianowaniu profesorów, ale wbrew Wydziałom (Fakultetom) Min. nie mógł ich mianować; teraz, chociaż nie zawsze, lecz niekiedy, drogą obejścia, przez t. zw. ankietę (w innych Un. polskich) mógłby narzucać swoich kandd., wbrew woli Fakul-

tetów. Już czynnych proff., siedzących
na Katedrę, będzie również mógł, chociaż
drogą znowu okrężną, pośrednią, usuwać,
wyrzucać, po roku zawieszenia, i przeno
sić na emeryturę i po 65. roku życia - może
z największą łatwością, co już kilka razy
w ostatnich czasach się zdarzyło. - Stowarzy-
szenia studenckie, cała dyscyplina stud.-
młodzieży, była dotychczas w ręku Sena-
tów i Rektorów, i teraz ma przejść wprost
bezpośrednio do rąk Ministra.

Dyskusya jest obszerna, zabierają
głos najpoważniejsi polscy uczeni,
w 99% przeciwko Projektowi. Pismo
½ urzędowe, jawnie rządowe, atakuje
Uniw-ty nieustannie i pom. in. po-
wołuje się na Ustawy w Niemczech
obowiązujące, w artykule, który załączam.
Wydaje nam się, że autor artykułu poprze
kręcał, pozamilczał i ponaciągał wiele

Razi, że mówi o ustawach „niemieckich", bo przecież np. pruskie są inne, saskie inne, bawarskie inne it.d. Informacye są wyraźnie tendencyjne, powybierano z różnych Statutów, co było wygodne i zrobione jakiś generalny, fałszywy extrakt. Zresztą ustawy, często stare, przestarzałe, nieraz nie są już wykonywane, popadły in desuetudinem, choć na papierze istnieją. Życie, praktyka wyglądają nieraz inaczej. O ile wiem, uniw-ty niemieckie są naogół szanowane i nie są krępowane.

W imieniu paru poważnych Kolegów udaję się do Czc. Pana z prośbą o (możliwie) rychłe informacye, jak te sprawy w Niemczech wyglądają istotnie. Kwestya jest obszerna, ale już za to bylibyśmy wdzięczni, gdyby Pan nam napisał, 1.) jakie są zasady wyboru (ew. usuwalności) Rektorów 11.) jakie – mianowania profesorów na Katedry, (ew. usuwalności ich z katedr); jaka jest w tych sprawach ingeren-

cya Ministra Ośw., przynajmniej w kilku najważ
niejszych Krajach Rzeszy – α) legalnie, tj. we
dług obowiązujących ustaw β) w faktycznej
praktyce życia: czy np. Minister korzysta z
prerogatyw mu służących i kiedy? – Jaki
jest naogół stosunek (zaufania, uszanowania,
życzliwości) Władz Rządowych względem Korpo
racyj Akad., ciał profesorskich, Senatów, Fa
kultetów. Czy Rektor gdziekolwiek jest „do-
zorcą" delegowanym przez Ministra dla pilno
wania, czy też Reprezentantem Uniw., cieszą
cym całkowitem zaufaniem Kolegów? Za
każdą informacyę będziemy serdecznie zobo
wiązani i wdzięczni i zużytkujemy je w
obronie naszych dotychczasowych praw.

Przepraszając bardzo Czc. Pana Kolegę, że
nękamy go temi prośbami i zabieramy
Mu cenny czas (ale chwila jest dla nas
bardzo poważna i położenie wyjątkowe)
załączam wyrazy oddania i zapewnienia
głębokiego szacunku i poważania

Władysław Natanson.

3. Studencka. dn. 5. Stycznia 1933.

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Jesteśmy Panu serdecznie zobowiązani za uprzejmą i uczynną Pańską pomoc, za wskazówki i za materyały. Przykro mi bardzo, że dopiero dzisiaj zdobywam się na wypowiedzenie tych uczuć. Od dwóch czy trzech tygodni ciąży mi owa zwłoka jak kamień na sercu. Ale było mi doprawdy trudno. W pięć tygodni zaimprowizowaliśmy Księgę Zbiorową o blisko 250 str. dużego formatu, zawierającą 30 prac 30 autorów. Piszą pp. Oswald Balzer, Piniński, Tad. Zieliński, A. Brückner, M. Zdziechowski, J. Rozwadowski, Stan. Estreicher, X. Biskup Godlewski, X. Rektor Michalski, Eug. Romer, Bujak, Dembiński, Huber, Zaremba, Dyboski, Hryniewiecki, Świętosławski, Hoyer, Chrzanowski, Kot etc. etc., ludzie zatem wybitni i zasłużeni, niektórzy wprost pierwszorzędni uczeni, obywatele wielcy, światli, doświadczeni. Każdy

artykuł przemawia przeciwko projektom, każdy jest protestem. Są tam i szczegółowe prawnicze analizy, są aperçus filozoficzne lub historyczne, są artykuły polemiczne; ton rozmaity, wartość różna, ujęcia bardzo niejednakowe; ale "przeciwko" są wszystkie. Rozsyłamy księgę szeroko do wszystkich, którzy do decyzji mają być powołani. Niema nadziei, ażeby projekt został obalony, odrzucony. Ale jest pewna szansa, że uczynione będą w nim zmiany, może nawet duże; o jaknajwiększe walczymy. Rzecz jest arcytrudna, walka bardzo ciężka. Za Brückną dobrość jeszcze raz dyskusję. Prof. Hoyer wystudjował sprawę i na zasadzie informacyj napisał. Prof. Brückner niezależnie, ale bardzo zgodnie, podał również swe zdanie.

W tej sprawie i w szczeciński, mając termin nam nałożony, pracowałem po 11 i 12

godzin dziennie, od 5 czy 6 tygodni; dlatego
z dnia na dzień odkładałem list do Pana
dziękczynny. – Oprócz tej Książki, która to
zostanie jako dowód i symbol, a może i
wskazówka dla następców (bo sprawa nie
skończy się szybko) – dyskusja w gazetach
kipi. Ukazało się chyba z 50 lub 60 arty-
kułów, wszystkie przeciwko. Zwolenników we
wszystkich Szk. Ak. jest może 4 lub 5 i ci
milczą, od Kolegów spotykają się – przykre
rzeczy. Przemówiła głośno P. Akademia
Umiejętności, oraz inne Towarzystwa. Nie-
stety, niestety – Podobno ta burza zaczyna
nawet zwracać uwagę zagranicy?

Jak zawsze, Kraków jest znowu ogniskiem
i centralną twierdzą krytyki, ale głosy po-
dobne, choć luźniej, płyną zewsząd. Natu-
ralnie: są i tchórzliwi, są ludzie niscy
– lecz doprawdy procent ich znikomy.

Najserdeczniejsze ukłony i wyrazy powa-
żania Panu przesyłam. [illegible]

Odbitkę mego artykułu, który w Krakowie
powtórzony, Panu jutro wysyłam.

92

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

Marchlewski L.

Bohrow

3 Studencka 14. XII. 1912

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Z pierwotnego MS. pracy widać, co następuje:

1° Tytuł brzmiał: „Über die Al.-hydroxydfällung und Trennung desselben von Chrom". Każdy widzi, że to jest sprzeczne z logiką i z gramatyką.

2° p. 1. „Die Metoden (sic) der Fällung ... sind „weder gut bekannt noch angewendet (dosłownie)" Zdanie wprost „horrendum" (sind angewendet zam. werden)

3° p. 1. „Die hier angegebene Metode (sic) besteht „in einer Reaktion ..." Czy reakcya może być metodą?

4° p. 2. „Die Ausführung der Metode (sic) stellt „sich im Speciellen (sic) folgenderweise dar" Takie zdanie jest przecież zgoła niemożliwe po niemiecku

5° p. 2.: analitischen; ibidem: auflösst

pag. 3 „Ist diese Art des Verfahrens" (Art des Verfahrens!!!) „nicht bewahrt".

Na tych samych stronicach jest jeszcze wiele innych dowodów zupełnej nieznajomości literackiego języka niemieckiego.

p. 4. „... die Resultate einer Reihe der Bestimmungen angegeben, die nach der oben angegebenen „Brom-Metode erhalten würden". Sądowi Wielkiej Kolegi pozostawiam to „der" i to „erhalten" (erhaltene Bestimmungen!) i to 2 razy tuż obok siebie „angegeben"

p. 8. „Zu den Trennungs Versuchen wurden verschiedene (sic!) Menge (sic!) ... und zwar in verschiedenen Verhältnissen zu den Quantitäten (sic) ..." Prócz błędów gramatycznych, zdanie zawiera podkreśloną niemożliwą konstrukcyą

p. 9 des ... Lösung

Nie mogę wypisywać wszystkich zdań podobnych, wręcz niemożliwych, bądź logicznie, bądź gramatycznie, bądź stylistycznych.

W każdym kolega, jak przypuszczam, zgodzi się ze mną, że redakcya tej pracy była „niezręczna" i że MS. był daleki od tego, aby był gotowy do druku.

Nie poruszałem nigdzie kwestyi wewnętrznej zawartości tej. treści pracy. Pisałem o języku, o redakcyi, o formie zewnętrznej. Dlatego to wszystko, co pisze p. Tołłoczko u dołu p. 2 i u góry p. 3 swego listu, jest nieuzasadnione. Praca może być (oczywiście) rozwlekła, napisana pretensyonalnie i niezręcznie, a jednak mieć ogromną wartość naukową. Antytezą pojęcia „forma zewnętrzna" nie jest pojęcie „forma wewnętrzna", ale tylko: treść wewnętrzna, zawartość, wyniki naukowe pracy. We wspomnianym ustępie swego listu prof. T. popada zatem w widoczne nieporozumienie.

Spacyowanie (druczkiem) zdań (przy okazyi dawniejszych informacyj

zostało (jeszcze za czasów Sekretaryatu prof. Rozwadowskiego) uznane przez Wydział za niepożądane.

Zdania swego co do superlatywów, podkreśleń itp. nie zmieniłem. Sądzę, że raczej osłabiają, niż wzmacniają. Ale to jest kwestya, w której nikogo przekonać nie można.

—

Przechodzę do nowego MS-tu. P. prof. Tołłoczko w liście Swym pisze „nie będę mógł w manuskrypcie obecnym ... dokonać choćby nawet drobnych „zmian". Otóż muszę powiedzieć, że z zasady nie mógłbym zgodzić się na przyjmowanie do naszych wydawnictw prac, których Autorowie lub Referenci przy przesyłaniu stawiają podobny warunek. Spełnianie obowiązków Sekretarza Wydziału byłoby (mojem zdaniem) niemożliwe pod groźbą ultimatów. Że tak jest istotnie, Wielce Szan. Kolega przekona się w niniejszym przypadku, rzuciwszy okiem na

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

nowy MS. Na str. 1. stoi: „Als Gegenbeweis für diese „Ansicht könnte die Methode von G. u. A. sein". Czy to może przeoczenie? Nie. P. Proff. Ippoldt poprawił w pierwotnym MS. „sein" na „dienen". P. Prof. Tot-Totzko powiada wyraźnie „każde zdanie na nowo rozważyłem" i zapowiada, że „nawet drobnych" zmian nie przyjmie. A zatem mamy taką sytuacyę: prof. Tott. rozważył zdanie „als Gegenbeweis ... könnte ... dienen", zdecydował, że tak jest źle; że dobrze jest „als Gegenbeweis ... könnte .... sein"; i żąda, pod warunkiem cofnięcia pracy, ażebyśmy wydrukowali „sein".

~~Prosiłbym WPana, aby zechciał wypowiedzieć swe zdanie: czy WPan doradza, ażebyśmy ustąpili warunkom p. prof. Tott. i wydrukowali tutaj „sein"?~~

Widzę w MS-cie nowym dalsze zwroty podobne, ale dyskusya każdego przekracza siły moje

Samo przez się rozumie się, że nie zgadzam się na wydrukowanie nowego MS-tu bez żadnych „nawet drobnych" zmian.

Jeżeli teraz p. prof. Tołłoczko pragnie cofnąć MS. niemiecki, więc drukować tylko po polsku, tedy powstają dwie kwestye:

1° czy Wydział zgodzi się na to. Wielce Koledze dobrze wiadomo, że tylko w nader rzadkich (wyjątkowych) przypadkach godzimy się na drukowanie tylko po polsku. W przeciwnym razie powrócilibyśmy do dawniejszego poziomu, gdy Buletyn nie wychodził lub zawierał nic nie znaczące streszczenia; Wielce Kolega wie zaś dobrze, i Sam wielce przyczynił się, że wiele usiłowań dołożyliśmy, ażeby z owczesnej sytuacyi wyjść.

2° czy w przedmiocie polskiego MS. dojdziemy do zgody. Muszę znowu przytoczyć niektóre przykłady (z polskiego MS.)
p. 2. „Tu należą" (germanizm)
p. 2 „Dowodem na niesłuszność" (sic)
p. 3. „nie wykorzystano dotąd" (zam. nie wyzyskano nie użyto, dotychczas)
p. 4 „reakcyą przeprowadza się" (durchführen)

p. 5. „dotąd.. aż” zam. dopóty, dopóki
p. 5. „z powrotem” zam. napowrót
p. 6 „wydostać”
p. 6. „kilka centymetrów kwasu”
p. 6. „tą drobną część” (4-y przypadek!)
p. 6. „przy silnym żarzeniu”
p. 8 „ilość gramów” (zam. liczba)
p. 10 „zastrzeżeń”
p. 10 „od tej, którą wymaga ta reakcya”
p. 11. „dodaje się wodę” zam. wody
p. 12 „czasem” zam. niekiedy
p. 13 „użyto roztwór” zam. roztworu

Nie wspominam mnóstwa innych usterek i niewłaściwości. Wszakżeż Kolega może lekce pracę przejrzeć i zwrócić uwagę na miejsca przerobione.
Zestawienie na str. 16 przekreśliłem, ponieważ poprawiałem przed otrzymaniem 1-go listu Urbana, więc w przypuszczeniu, że tekst niemiecki ukaże się u nas, gdzie już jest takie streszczenie. Drukowanie 4 razy tych samych zdań wydawało mi się zbyteczne. Gdyby jednak tylko tekst polski miał być drukowany, można p. 16 pozostawić.

MS. polski przy niniejszem załączam.

Widziałbym najchętniej, gdyby Szan. Pan zgodził się na to, ażeby przedstawić całą sprawę Wydziałowi. W przypuszczeniu, że tak się stanie, lub też, że p. prof. Tołłoczko zmodyfikuje stanowisko, które zajął, zachowywam tymczasowo obadwa niemieckie MSS.

Z wyrazami głębokiego poważania i szacunku

Władysław Natanson

96

3 Studencka dn. 28. maja 1930 r.

Do Czcigodnego Pana Prezesa i Czcigodnych Panów Członków

(Zarządu Głównego) Polskiego Towarzystwa

Fizycznego – w Warszawie

Gł.

Poczuwam się (do obowiązku najgorętszej wdzięczności) wobec (Zarządu ~~Głównego~~ Polskiego Towarzystwa Fizycznego za ~~ten~~ niezmiernie zaszczytne dla mnie dowody (przyjaźni i ~~życzliwości~~, ~~jakie~~ które Czcig. Pan Prezes Towarzystwa, Prof. Dr Stefan Pieńkowski był ~~łaskaw~~ mi zło- szczodrze życzli żyć, imieniem Zarządu, w ~~drogocennym~~ dniu dla mnie uroczystym ~~dniu~~. Dobroć (Czc. pp. Kolegów i spółtowarzyszy pracy, ~~która~~ ~~jako~~ jakkolwiek (jest mem dobrem) niezasłużona, ~~prawdziwie~~ ~~mnie~~ ~~zaszczytna~~, ; najw. nagrodą klejnotem (życzli pozostanie ~~mi~~ zawsze, w ~~mojej~~ w serd. mojej pamięci, drogocennym ... zdrow. ... najserd. podzięk

Niechaj mi wolno będzie ~~wyrazić~~ przesł ...

97

10, Widok, 27go Lipca 1892

Kochany panie,

Żywą i serdeczną sprawił mi przyjemność widok listu Paryskiego. Nie wiem, czy i Pan doznaje uczucia niezmiernej różnicy pomiędzy przeszłością bardzo niedawną, taką, która się jeszcze w drganiu nerwów zachowało — a taką przeszłością, która pamięta się doskonale, ale już tylko pamięta, pamięcią pamięta, pamięcią trzyma na uwięzi, żeby nie uleciała. Mnie się zdaje, że powierzchownym jest sąd (bieżący) o pamięci, jako o mierze przywiązania. Im dłuższe wrażenie, tem mocniej, niestety, tem boleśniej, czuje się różnicę pomiędzy niem samem a jego pamięcią. I boli ten malenki wysiłek mózgowy, który jest niezbędny, żeby sobie przypomnieć —

Szkoda mi wielka, że nie mówiliśmy ze sobą o „Solitude" Gde M. Jest to jedna

z tych drukowanych rzeczy, która, jak Panu kiedyś mówiłem, drażniła mnie obecnością swoją na papierze, otwartością, przystępnością dla wszystkich. Odczuwałem, czytając. Widzę, że i Pan doznałeś wrażeń podobnych. Abstrakcyjnie, na zimno, „erkenntnisstheoretisch” (jak ślicznie nazwali to Niemcy) – wiemy „o tem” wszyscy. Przecież nie było myślącego mózgu dotychczas na ziemi, któryby nie stoczył się powoli do tej przepaści duchowej. A jednak przyzwyczajamy się do tego okropnego nieszczęścia; i dopiero boli nas ono, gdy się budzimy ze snu życia zwykłego, gdy myślimy naprawdę – lub gdy taki artysta otworzy znów ranę – A może boli nas wtedy najwięcej świadomość tego snu, w którym żyjemy z pewnością nagłą, że pogodziliśmy się z losem? Bo to tylko nasze głębokie fizyologiczne zamiłowanie do życia prowadzi nas do szukania pociechy w pytaniu, czy tak właśnie nie jest najlepiej! Nie, nie jest; i można co najwyżej przypuścić, że mogłoby być jeszcze gorzej. Bo nasza samotność i

odosobnienie są klątwą i upośledzeniem dla naszych umysłów, są bólem i kajdanami dla uczucia naszego. Nie zupełnego zmięszania się osobowości, nie złączenia się „psychicznych atomów” na jeden kosmos wielki, — ale tylko możności działania, pewnego działania, wyraźnego działania, innych atomów na nasz, naszego na inne, — pragniemy! Nie formułujmy zresztą żadnych żądań dodatkowych, czyż nie mamy poprostu żalów, skarg? Odbierzcie mi wątpliwości, a będę szczęśliwy. Czemuż mogę pragnąć pewności (jakiejkolwiek, choćby, że nie) — skoro jej osiągnąć nie mogę. Jest ona widocznie przywidzeniem tylko, chorobą, widmem — ta pewność; ale czemuż wkracza do myśli mojej, od chwili, gdy się budzę i nie ustąpi wieczorem, zanim się wszystko dla mnie wogóle nie uspokoi i nie rozpłynie

Dla czego ja drżeć mogę, płakać, mienić się, tęsknić — dla czego szaleć z bólu lub pod niebo wzlatać — z powodu „psychologicznych hypotez”? jak

Pan mówi, bardzo konsekwentnie. Dla czego te szczególne hypotezy mają dar rzucania mi całej krwi do mózgu? Dla czego wolę ześwir niż wieczną wątpliwość co do mych niepewności?

Ale nie powie mi Pan dla czego, ani nikt, i z rezygnacyą trzeba przyjąć nawet i tę falę życia szarego, zwykłego, która zalewa sobą bunt biednej głowy.

Szkoda, szkoda, że nie zobaczymy się tak długo. Pogadalibyśmy ze sobą o tej. wszech. Teraz z nikim tak nie rozprawiam; pracowałem dużo, zapisałem cały kajet formułami, przeleciałem ogromną dziedzinę galopem, ale teraz mam tylko szum w głowie i zmęczenie. — Wszystkim, wszystkim znajomym serdeczne ukłony. A i Pana, drogi Panie Karolu, najserdeczniejsze pozdrowienie. Przepraszam; hypoteza psychologiczna, którą Pan utworzyłeś, żeby wytłumaczyć to, że i mnie Pan widział, że mną mówił etc. — ta hypoteza, powiadam, wreszcie powiększy się o dodatkowe przypuszczenie,

jako istniejący gdzieś na świecie (kto tam wie, gdzie, w którym wymiarze?) serdeczne dla „ogółu hypotez" podobnych, które Pan „sobą" nazywasz, serdeczne życzenia i uznanie

Władek

Autriche

99

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

10, Bracka, 10

5l

92

27. VII. 92.

Warszawa, Widok, 10

13 Sierpnia 1892

Drogi Panie,

Mam nadzieję, że się Pan
nie gniewasz na korespondenta, który od-
razu milknie na tydzień czy dni dzie-
sięć. Ani wyjeżdżałem, ani byłem wyjąt-
kowo zajęty, ani nic, nic nie mam na
usprawiedliwienie się jak — ułomność
natury ludzkiej, która choruje łatwiej
i częściej niż ciało, a, gdy choruje, już
rzadkie tylko miewa chwile zdrowia. Mia-
łem atak apatyi i upadku ducha,
w którym mi nawet termodynamika
roztworów (osoba, dla której chwilowo byłem

zupełnie stracić głowę) nie wiele znaczyła.
Obraziła się też na mnie ta Pani, do czego
Panie wogóle są skore; i pewnie że znać mnie
nie chce. Ale nie tracę nadziei.

Godzimy się i rozumiemy zupełnie w
tej (okropnej w gruncie rzeczy) kwestyi „ludzkiej",
tej naczelnej i pierwszej próbie każdego
umysłu, która, według mego sposobu patrzenia
i odczuwania, powinna każdego na zawsze
nastroić na akord smutny i łagodny, złożony
z łagodnego żalu, z wyrozumiałości, i skrom-
ności - nie osobistej, naturalnie, lecz wszechludzkiej,
za całą ludzkość, skromności. Co to za dziwny

jest jednak objaw psychiczny, ta nadzwyczajna łatwość, z jaką po nad tą sprawą całą przechodzimy codzień do porządku dziennego. Ani o tem myślimy. W tej samej prawie chwili, w której uznaliśmy naszą wiarę zupełną i nieograniczoną względność wszystkiego, zaczynamy mówić i myśleć „bezwzględnie", zaczyna działać „niezrozumiała konieczność". Tak się zachowujemy, jak zwolennik jakiejś homeopatji czy owczarstwa, który dowodnie przyparty do logicznego muru argumentem, którego siłę uznać musi zupełnie, zgadza się na sąd stanowczy o kuglarstwie, nie może go obronić — lecz za chwilę udaje się znowu do tego źródła o pomoc. I jeszcze któż tu gra rolę „przypierającego do muru"? wszak my

dami! Nieskończenie zawiłą jest dusza człowieka.

Gdy nie dochodzimy do tej największej rezygnacji – umysłowej – dopiero wtedy, kiedy wypróbowaliśmy po kolei wszystkie środki i sposoby uniknięcia jej – i ogłoszenia naszego tryumfu.

Ten przecie relatywizm ma się tak do owego ostatecznego „wyrzekania się usług rozumu" jak do rozumowania nadwornego sofistyka. Są myśli mędrca podobne.

Pozdrawiam kochanego Pana, i wszystkich dobrych znajomych, za Taskarem Pawlikiem pośrednictwem. A nadto zanoszę do Pana prośbę o nieodpłacenie mi milczeniem za milczenie.

Serdecznie życzliwy

W. L.

102

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

(przez Kraków)

13. VIII. 92.
2.

85

103

Warszawa, Widok, 10

dn. 11. Września 92

Kochany Panie,

List Pański podróżował za mną kawał ziemi, nareszcie wrócił do Warszawy. Przedwczoraj dopiero go otrzymałem. Dałem się namówić do przerwania roboty, do wyjazdu z Warszawy. Istotnie, koniec Sierpnia był tu trudny do zniesienia; upał przeszedł wszystko, co obserwowano w XVIII-ym i w XIX-em stuleciu! Dałem się namówić i pojechałem bez celu, bez ochoty; odwiedziłem trochę znajomych, byłem już na drodze do Szwecyi, ale mnie kwarantanny zawróciły z drogi i zwróciłem się do Holandyi, nad morze, którem nasy-

cić się nigdy nie umiem, dostałem; chciałem patrzeć się na nie godzinami, żyć niem samemu, poddawać mu się, gniewać się na nie — jak przed pięciu laty. Tymczasem dostałem zawrotów głowy, gorączki, uciekłem, i cieszę się, żem w domu. Było mi już dobrze, dziś znowu trochę gorzej. Ale w domu u siebie mało sobie robię z chwilowej niedyspozycyi. — Oto moje curriculum z dwóch ostatnich tygodni. Przekonałem się raz jeszcze, jak trudno jest uciec — od samego siebie. — Nie-porównanie lepiej, jak widzę. Spędził Pan te czasy, na spokojnem i pokrzepiającem życiu z przyrodą samą. Cieszę się z tego, bo i Panu

mnie relâche potrzebna jest bardzo.

Będę teraz próbował wejść napowrót w moją robotę. Dziwne, żem przez dwa tygodnie tak z niej zdołał wyjść, że poprostu progu przestąpić nie umiem. Ale wiem, że lada chwila to minie. Sybaryta z Pana, drogi Panie Karolu, sybaryta duchowy, wygodniś na sposób wschodni w atmosferze myślenia. Kładziesz się Pan na dywan niski i miękki, wokół tańczą bajadery – wrażenia, mimowolnice – abstrakcye Pana kołyszą! Znam ja tę rozkosz, i to lenistwo, i to znużenie i przesyt tą właśnie łatwością użycia. W znoju, w pocie czoła, żyć umysłowo – to rzecz wcale inna, twarda, cięższa, ale zdrowsza! Gdybym się nie opierał pokusie popadnięcia w harem

intellektualny, tj. ściślej, gdybym nie podlegał działaniu jakiejś siły (czy też resztki siły) która mnie z tego harcem prze na mróz, na ostrą robotę, na walkę – uprzedza, się wtedy, kochany Panie, czuję, że jest [illegible] źle ze mną było.

Niech Pana ta analiza nie gniewa, nie uraża. Analiza ma przecie prawa wszechwładzy, nieprawdaż? Wolno jej iść ku wszystkiemu, przez wszystko, byle pamiętać zawsze, że pozostaje zawsze przypuszczeniem.

Serdeczne pozdrowienia i uścisk dłoni najlepszy Panu przesyłam

Wł.

105

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

(przez Kraków)

11. IX. 92.
3.

88

5go Paźdz. 1892

Widok, 10

Drogi panie,

Odpowiadam tak okropnie późno na list Pański, że mi tu wstyd poprostu datę jego przytoczyć. A jednak odpowiadam, — czy i tu powie Pan, że „za późno"? Mam nadzieję, że nie. Przez cały ten czas byłem ogromnie zajęty, naprzód chorowaniem, i to głównie, a potem robotą nad tą drobnostką, rozprawami, o której (czy Pan pamięta) mówiłem na ostatnim wykładzie przed feryami. Tak mnie to przeciążyło, że jedynym sposobem pozbycia się zmory jest, jak widzę, przesłanie tego wszystkiego Witkowskiemu, Akademii, drukarni; niech czynią z tem, co chcą, to jedno mnie uwolni od myślenia o tem. Dezynfekcya od takichto rozprawotwórczych, oto przez co przechodzę.

Miałem już jechać do Krakowa

któregoś z dni najbliższych, ale mi napisał prof. Witkowski, że niema powodu do pośpiechu, że się wykłady przed 20-ym nie rozpoczną. Zostaję tu więc jeszcze tydzień i cieszę się na ten tydzień jak żak szkolny potrafię teraz czas sobie cenić, nie z lenistwa, i nie z przywiązania do Warszawy – ale z ogromnego zmęczenia, tego, wie Pan dobrze, nie chorobliwego, trwałego zmęczenia.

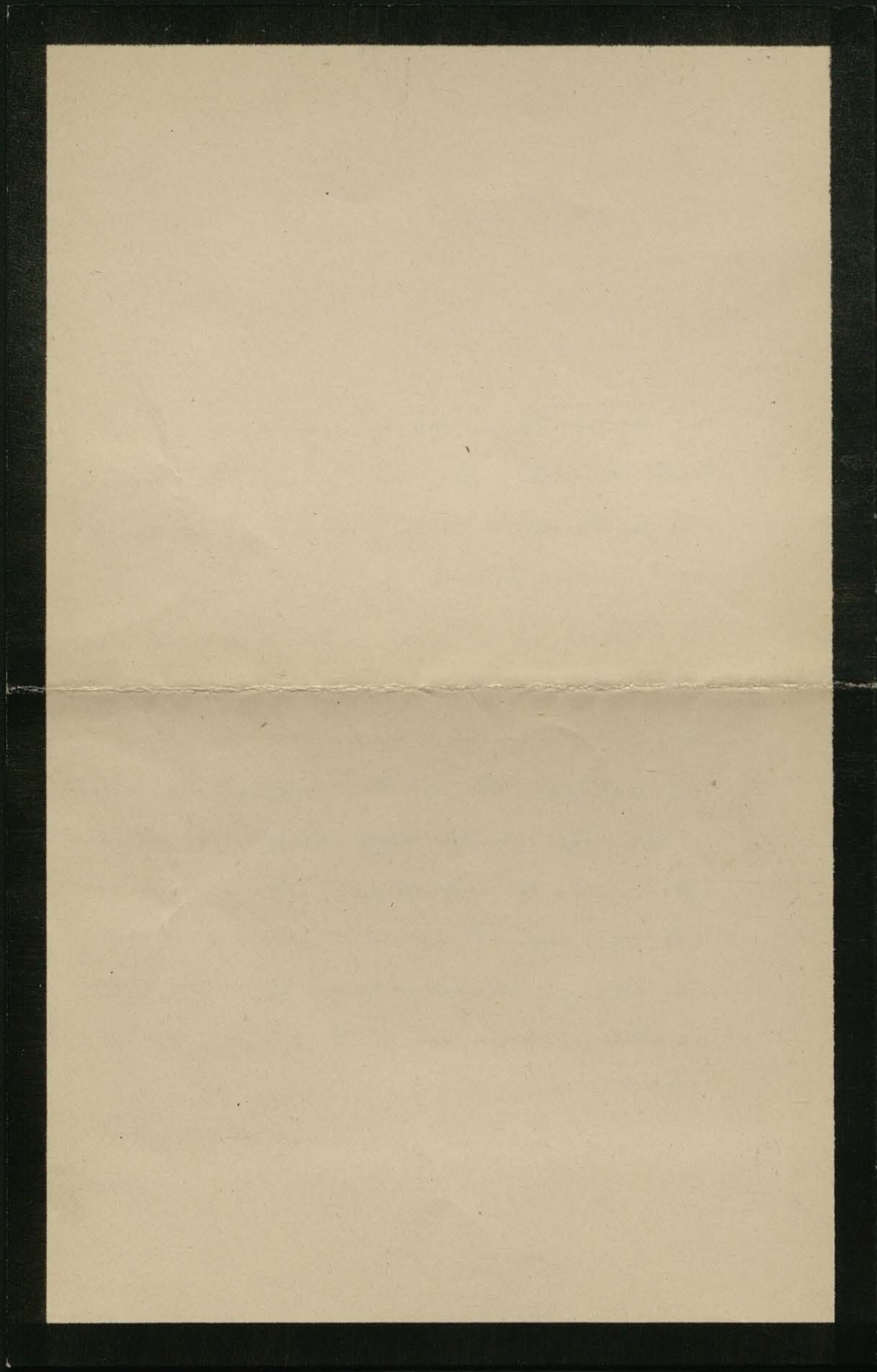
Cóż się dzieje u Pana? Nie wiem nawet jak zaadresować do Pana, czy Pan już wrócił do miasta. Jakże tam poszło Panu z Tartami i innemi tego rodzaju sprawami. W gruncie rzeczy może jest u

nas najzręczniejszym egoistą: gdy rządzi, wyzyskuje resztę człowieka całą bez żadnego miłosierdzia. Ale po cóż myśleć o tem, co idzie fatalnie ku swemu przeznaczeniu.

Spóźniony mi się dzisiaj jakoś pióro, nie wiem dla czego, jak gdybym mógł mieć prędzej od Pana odpowiedź, im prędzej nabazgram te wiersze. Już nie rozpocznę tematu, który poruszył Pan w zeszłym liście, w odpowiedzi na moją uwagę – Będziemy mogli pomówić o tem niezadługo. Znowu więc zaczyna się rok, nowy rok roboty, i rozmowy, i życia, i cierpienia, i zadowolenia. Niech nam przyniesie wstrząsu wzajemnym, choćby tyle przyjemności, ile mi dał zeszły.

Serdeczne pozdrowienia i ukłony od

Witkiewicz

108

Autriche

ВАРШАВА 4
18 25 4 92
4 ПОЧТ. КОНТОРА 4

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanym

~~Bracka~~, 10

w ~~Krakowie~~

5. X. 92.
4.

109

Studencka, 7

21 Paźdz. 92

Kochany panie Karolu,

Już Król Salomon, kochany panie!? Oj wraca-że Pan do Krakowa, wraca-że Pan. Samotność – to straszliwa, zdradna cieplarnia dla umysłu, a samotność zupełna, rozpaczliwa taka jedna, sina, smutna – to już nie dla nas, Panie Karolu, nie dla nas, poszarpanych przez tysiące wrażeń, które przez nas przeszły, nie dla takich staruszków duchowych jak Pan, i jak ja, pozwolę sobie dodać. Nie przeczę Panu, że miałbym ochotę – ze swoimi

czasami, przez chwilę, do takiego gorąca myśli, do takiego skupienia i zogniskowania swego całego „ja", do próby, com je naprawdę zdolen wyprodukować, w największem skupieniu. Ale dziś już o tem chyba tylko marzę, nie kuszę się o to, boję się pęknięcia.

Oj panie Karolu, i pan uważa siebie dekadentem, abdykującym, wyrzekającym się – zrezygnowanym umysłowo – Ależ, wprost przeciwnie, tom ja filister,

umysłowy bourgeois, przekupień intellektu kramarz myśleniá, z Panem w porównaniu! Tak - żyjemy my dzisiaj już nie sami przez siebie, sami sobą nie jesteśmy - ale przez ustawy innych, do spółki z nimi, poplątani w tysiączne z nimi pokrewieństwa, zależni, wsunięci w siatkę społeczną, umysłową, moralną, obmotani do cna i „zrobieni" przez masę, przez atmosferę, przez czasy, otaczani przez kontakty codzienne ze wszystkich stron i pooblepiani cudzem ze wszystkich boków

Kiedy Pana tu zobaczymy i powitamy.

Już pokłonimy uniwersytecie tu wszyscy, który się trochę ożył interesujący — i dużo cenimy.

Oddany Panu szczerze

W.N.

111

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

(W razie nieobecności proszę odesłać: Bracka, 10; Kraków)

21. X. 92.
5.

Poniedziałek

Drogi panie Karolu,

Nie usprawiedliwiam się przed Panem nawet z tak długiego milczenia, bo już się nie usprawiedliwi, jeśli Pan nie wie od prof. Mtk. jak mi źle było w ostatnich czasach. Krótko mówiąc, przeszło dwa tygodnie w łóżku przeleżałem. Teraz wstaję na godzinę dziennie. Specjaliści zaś pomóc nie mogą, przynajmniej dlatego, że się ból pojawi w tej pozycji ciała. Krótko więc tylko ale serdecznie dziękuję Panu za pamięć i za miłe, tak miłe listy. – Nie wiem, jak to pójdzie dalej, obecnie mi jest nieco lepiej, ale było już tak wiele razy. Nie robię nic, czytam masy, całe wory przeróżnych rzeczy, ale nic wiele myśleć nie mogę. Jak to opisać, jedyny stan znie

czulenia i opustoszenia umysłowego, nerwowego, moralnego. Dziś panie, jak my jestem dalece niezdolny jestem codziennej, normalnej, zwyczajnej, nie myśląc o tem i nie chcąc tego!

Pozatem — pozwoliłem sobie prosić prof. Rostaf. o pozwolenie dla mnie mieszkania z kuchnią. Chodzi się nadzieją, że po N. Roku wrócę do Krakowa. Może kochany Pan był łaskaw powiedzieć prof. R. żebyś Pan wiedział o podobnem

Nie mogę już dłużej. Serdecznie kochanego Pana i wszystkich blizkich Jego [illegible] pozdrawiam

Serdecznie oddany

Wł

114

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10.

13. XII. 92.
6.

26 Grudnia 92

Drogi panie Karolu,

Od tygodnia stoję w jednem miejscu, bez żadnej zmiany, ani na lepsze, ani na gorsze. Z żołądkiem i resztą jestem jako tako, osobliwie przeszło, różne bóle przeszły, ale ani stać, ani siedzieć nie mogę! Po 5–10 minutach stania lub siedzenia odczuwam głuchy ból wewnętrzny, który prędko staje się nieznośnym. Jeżeli nie tak przedewszystkiem, to rzecz to tylko przygodnie związana z chorobą żołądkową — biorę bromek potasu, dosyć to powiedzieć. Jestem więc na pełnem morzu neurastenii. Zobaczymy, czy do jakiegoś portu zawinę. Tym

czasem coś napomykają lekarze o tem, że, choćbym za „kilka" tygodni był „dobrze", możeby należało wtedy pomyśleć o jakiejś Rivierze lub Neapolu. Doprawdy, co się ze mną dzieje? Bez winy i bez przeskoku, powoli wtoczyłem się aż na dno jakiejś — jeśli nie przepaści, to z pewnością — dziury. Od 5tu tygodni nie wdziałem ubioru, od 4ch leżę w łóżku, i teraz, w tej chwili, już zaraz do łóżka będę musiał wrócić, a

Już zaczyna się i dorzeczniej, co panu jest, dla mnie pisze pan okropnie także smutno i gorzko. Nie mogę już dłużej, ściskam Pana serdecznie

Przywiązany

Wład.

P.S. Przed oddaniem listu jeszcze raz widzę, że muszę dodać, że jednakowoż, według wszelkiego prawdopodobieństwa, jestem w okresie rekonwalescencji (z którego, jak teraz widzę, mógłby Pan wnosić, że mi jest gorzej niż jest.) Ale od pracy, od swobody, od Krakowa i wykładów, od panowania nad sobą i od używania sił swoich jakże mi ogromnie jeszcze daleko! Załączamy najlepsze Panu najserdeczniejsze pozdrowienia i życzenia szczere.

117

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka, 10

26.XII.92

118

Piątek, 30 Xo

Kochany panie Karolu,

W kilku słowach chciałbym podziękować Panu za list serdeczny, za wyrazy w nim dobre, i powiedzieć Panu, że, i jak, życzę Mu z serca i z Naszą Kobietą przenajświętszą to wszystko spełnione! Nie wiem, dlaczego wspomnę się ludzie ze znajomych, którzy nam życie trochę łagodzą, trochę grzeją, trochę uświetniają. Co do mnie wyznaję, że mi życzenie, poruszowanie — od niebożtych naturalnie — sprawiwrażenie łagodnego ciepła, niemniechem mi jest, oparciem na chwilę, jedynym

przebłyskiem śród życia treści wysokiego i cudnie pięknego! Kto chce — niech tem gardzi, ja — nie chcę i nie pragnę stracić i tego! Życzę wsze Panu serdecznie, serdecznie, i dziękuję za życzenia.

Mam się dzisiaj lepiej stanowczo, ale już boję się złudzeń tak mocno, że wolę nie myśleć o tem, czy to naprawdę poprawa.

W każdym razie nie wiem, kiedy

się zobaczymy. Latem – każą mi lekarze
jechać „nad morze błękitne i pod niebo
błękitne" a Pan (któremu by się to akurat
także przydało) przyłączy się do mnie.

Na ucho powiem Panu wszelako, że
wolałbym Elektrostatykę, ul. Św. Anny,
planty (w Maju!) i prof. Witkowskiego,
i robotę, robotę, dobrą i książkową

Serdecznie Pana pozdrawiam

Wład

120

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka . 10

30. XII. 92.

121

23go Stycznia 93 r.

Drogi Panie,

Chwilami tęskno mi było do listu od Pana – List jest niczem, jest gorszy, niż niczem bo jest trupem. Kopertę czyniła mi wręcz wrażenie trumny. Dla myśli, dla rozmowy, papier jedno rysunkowo gościnnem jest schroniskiem; z tych czarnych, suchych znaków, powstaje niekiedy powoli, jak mara, jak widziadło, jakaś idea, chyba Pana, wyrasta się przed Panem, żyje, czy nie? Ale uczucie – ono tu zamiera. Widmo tylko, odgłos znajdziemy w liście, jeśli szukamy tętna i bicia serca. I znajdujemy i ból jednocześnie, że tak mało dostateczny, i sądzi, że niechcemy czego szukać —

Przebywam kolejno sto faz, które mieć muszę z racji tej, żem jest gruntownie potłuczony i jako taki zdemontowany dopiero. Lecz często wracają mi się leciutkie recydywy, ażebym mógł być zupełnym optymistą; a od pesymizmu broni mnie przedewszystkiem ogólna, choć niezmiernie powolna poprawa — a potem — kochany panie Karolu, cóż to za różnica, jak to nazwiemy? i czy kłócić się będziemy o nazwę? Czy w krwi narodowej nie krąży optymizm, czy w oddechu jego niema optymizmu? czy go niema w każdym błysku oka ludzkiego?

pewnie kochany, niż wszyscy. Z naszemi mądremi minami, z bagażem teoryj, ze znużeniem naszem z filozofią i przebytemi nierządami myśli bolesnych — jesteśmy dziećmi, bezbronnemi dziećmi wobec prądu żywiołów, który rwie nami; tylko bardziej nieszczęśliwymi jesteśmy, niż dzieci, bo dzieciom dostaje się czasem to cacko, ten cukierek, do którego płaczą. Za chwilę szczęścia każdy z nas dałby — wszystko. Wiesz tak?

Czemu nie możemy pomówić z sobą w tej chwili. Potrzeba mi w tej chwili — <u>akordu</u> tak bardzo. Wspominam jedną, drugą naszą rozmowę — w lecie — w nocy. Jakie to było czasem

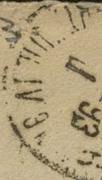
szystkie, nieoczekiwane i dziwne. Nie łudźmy się, to są chwile bardzo rzadkie. Nawet my dziś sami, przy najlepszej woli, nie wywołamy ich, gdy zechcemy.

Prof. Cybulski zrobił mi wielką przyjemność odwiedzinami swemi. Toż samo powiem o p. Konstantym, z zastrzeżeniem, że zaledwie pokosztować mi pozwolił przyjaznego, wesołego, miłego towarzystwa. Przyleciał, zaśmiał się, błysnął, skrzydełkami zatrzepotał i pomknął. Co porabia ten kochany motylek (jeśli się będzie gniewał za porównanie, będzie mi ogromnie przykro) któremu ukłony najlepsze posyłam

Serdecznie Pana pozdrawiam

WŁ.

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Ul. Bracka, 10.

23. I. 93.
nr. 9.

124

17 Lutego 1893

Widok. 10

Kochany Panie,

Chciałem doczekać się, żeby odezwać się znowu do Pana, usposobienia jakiegoś lepszego — tego zwykłego, codziennego, które składa się przedewszystkiem z „potrzeb życia". Niezupełnie się doczekałem; piszę, bo mnie już nudzi czekanie. Niezawodnie przez półrocze letnie będę w Krakowie. Miewam się już teraz zupełnie dostatecznie dobrze; mógłbym, i chciałbym, już teraz wykładać. Przekorna to rzecz — zadowolenie w człowieku — Żadne wakacye prawie nie były mi tak przyjemne, jak te przymusowe

ły mi niemiłe.

Jeśli naprawdę myśli Pan z pewną przyjemnością o naszych przeszłych rozmowach, i przyszłych spodziewa się Pan przyjemnych, toć chyba miara zadowolenia, zaspokojenia wszelkim, jakie ja w nich znajduję, jest, nieprawdaż? pewną dla Pana i oczywistą. Przynosimy obadwaj zresztą do każdej rozmowy obawę analogiczną i może analogicznie nieuzasadnioną: ażeby, dzięki przyjemności, jaką w nich znajdujemy, nie stać się egoistą, i nie rozmawiać tylko

dla siebie. Mam to uczucie często, waham się nieraz, czy nie nadużywam uwagi Pańskiej. Odczuwam dotąd chęci, jak tępy jest niekiedy ten słuch psychiczny, który regulować powinien współdźwięczność dwóch umysłów. Nie gniewajmy się na to kalectwo, bo cudowniejszym od cudów na niebie jest duch ludzki, i dalszą też od gwiazd jest myśl każdego z nas.

„Personne ne comprend personne".

Czy Pan sądzi że to prawda? Czy Pan nie sądził przynajmniej niekiedy, że to nieprawda? Czy nie miał Pan przynajmniej szalonej ochoty fali krwi w mózgu, krzyczącej, huczącej, że to było nieprawdą?

Z jakiej dziedziny książki angielskie, o które Pan zapytuje? Oprócz bardzo zawiłego w swych wektorach Heaviside'a (Electr. Papers), sprowadziłem sobie w ostatnich czasach tylko dwie książki angielskie: odczyt popularny Perry'ego Spinning tops i książkę Pearsona Grammar of Science. Może Pan zajrzy do ostatnich dwóch N. Wszechświata (6, 7) i podałem tam po słów kilka o jednej i drugiej. Lodge'a wyszły teraz dwie nowe rzeczy, alem ich jeszcze nie widział.

Najlepsze ukłony i pozdrowienia przesyłam kochanemu Panu Ai, za Jego pośrednictwem, dobrym i miłym znajomym.

Przywiązany i życzliwy

JM.

126

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka. 10

17. II. 93.
10.

127

Piątek, 10 Marca 1893.

Widok, 10

Szanowny panie Karolu,

Przeszło znów kilka, czy kilkanaście dni, zanim odpowiedź piszę na list Pański, za który uprzejmie dziękuję. Wie Pan dobrze, jak się to czasami chce i nie chce czegoś, jak z głębi naszego „mental stuff" wydobywa się atmosfera jakiejś martwoty i głuszy, której nie tylko nie rozumiemy, ale nawet i nie spostrzegamy niekiedy! A potem — to pisanie gniewa mnie i nie zadawalnia. Nieprawda, że myśli rodzą się pomiędzy stalówką a papierem, nieprawda; one się tam raczej duszą, mumifikują i w stosy nieżywe gromadzą. Chciałbym umieć pisać tak, i

tylko tak, jak się mówi; jak się mówi mianowicie, gdy się myśli głośno, gdy się żyje przez tę chwilę w treści tego, o czem jest mowa. Tymczasem piszę (ja, i ogromna większość ludzi) sztucznie i zawile, w sposób nagromadzony i „recondite"; a jednak, pomimo to, nigdy może nie wypowiedziałem całej mojej myśli, nigdy „przelewając ją na papier", jak każe mówić formuła uświęcona, nie omieszkałem pokaleczyć jej, odłamić choć trochę i „uprzeciętnić".

Co donieść Panu z bieżącego tłumu głupstw i drobnostek warszawskich? Wolę nie wybierać. U mnie stare dzieje, na szczęście tylko bez lekarstw i lekarzy. Trzymam się nieźle, trochę już pracuję, ostrożnie, ostrożnie! Dalibóg, powinno zasekawać się mojego, cóż mi wszystko do przekonania z tych wszystkich potoków upominania o nadmiar pracy umysłowej, jakie na mnie wylano. To też, gdy przebiegam myślą to wszystko, com zrobił w ciągu ostatnich 8 tygodni, doprawdy rumienię się ze wstydu –

Niebawem wybiorę się do Krakowa – skąd

10-go Kwietnia najpewniej już przyjadę. Wszelako tylko będę tam, zdaje się, luźnym atomem, niewmieszczonym w żadnym układzie krystalicznym, domem związane. Prof. Rostafiński przypomnieć, który z ojcowską dobrocią się mną opiekuje, tak wedle przyszłość.

Przepraszam Pana za spóźnioną odpowiedź co do Geometryi. Osobiście z jedynym tylko Todhunterem zawiązałem znajomość, z Todhunterem, z którego wielu uczą się geometryi. Ja osobiście go lubię, chociaż jest taki zakręcony. Nie znając się zresztą, pisałem do Dicksteina, który mi odpowiada, że może polecić, jako doskonałą książkę: „Elementi di Geometria" przez p. Aureliano Faifofer Wenecya, wydanie VII a może i dalsze. – Za kilka miesięcy ukaże się polska, podobno dobra książka, przez p. Badowskiego napisana.

Z najlepszemi wyrazami poważania i przyjaźni

WN

129

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Ul. Bracka, No 10.

10. III. 93.

11.

KRAKÓW

130

Widok, 10

dn. 24 Marca 1853

Drogi Panie,

Widzę, że „I have been fishing for compliments", drogi Panie, i wstyd mi tego, że mogę być próżnym (a wreszcie dobrym, przykrym czy zielonym, wszystko jedno) bez świadomości o tem, tem jest próżny, dob., przykr., czy zielony. Ale cóż począć.

(Nic już nie powiem o moim, ani niczyim stylu, lecz przecież powtórzę raz jeszcze tezę: że jest dziwnie <u>trudno</u> napisać to, co się myśli, i dokładnie to, co się myśli, nie dodając, nie ujmując, nie zmieniając; łatwiej jest powiedzieć, ale tylko wtedy, gdy pozwalamy sobie mówić

potocznie, niekniążkowo, — powracać, powsta-
wać, opisywać i opasywać. Mówiąc
tak jak się mówi w mowach, odczytach. —
jest prawie trudniej coś powiedzieć. Wiesz,
jednym słowem, że nie myślę wyrazami
wcale, i kiedy myśl mi w głowie powstaje,
widzę coś w mózgu jakby zawalenie się
czegoś, jakby rzut szalony wodospadu;
potem, gdy chcę tę myśl wyrazić słownie,
zaczynam zaraz czuć, jak czas biegnie,
jak wyrazów jest mało, jak inni im
już nadali pewne piętno, jak gdyby już
były zmięte, zużyte, jak odzież noszona.

131

Zdanie, powiedźmy, jest zawsze bardziej trwałe niż myśl, nigdy nie wypowie wszystkich zastrzeżeń, wszystkich zachwiań się, wszystkich skrupułów wewnętrznych myślenia; ani też nie wyśpiewa wszystkich tonów uczucia, które mógł odczuć i przeżyć.

Język jest to – "Journal Officiel" naszego życia duchowego. Opisy balów dworskich w pismach urzędowych mogą być nawet szczegółowe i drobiazgowe, ale wtedy są jeszcze gorsze.)

Dobrze, że się Panu Percy podoba. Takie rzeczy robię mi zawsze wrażenie

jakgdyby jakaś „douche" z bardzo dobrej wody. Czy nieprawda?

Zawiedzie się Pan na Pearsonie. Nasuwa dużo myśli, ale sam <u>nic</u> nie rozwiązuje, a gniewa! ogromnie.

Patrzę teraz jak „les deux petites souris", czarna i biała, noc i dzień, przegryzają ową resztę czasu, która mnie dzieli od Krakowa. Oto zima przeszła w niespodziewany sposób. Niechże nam lato pójdzie lepiej, a przyjemniej, jak w zeszłym roku.

Z najlepszem pozdrowieniem serdecznem

WN.

132

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Ul. Bracka . 10

24. III. 93.
12.

28 Marca 1894

Drogi Panie,

Drugi raz powinienbym żądać na Pana drugiego za świadome, intencyonalne! wykraczanie przeciwko moim zasadom. Lecz, kiedy nie czuję się pokrzywdzonym, lecz tylko wdzięcznym i zobowiązanym serdecznie za pamięć, za wielką dobroć i za wzruszenie, którem

cieszyłbym się i chlubiłbym się, drogi Panie, gdy *tak* czuję, że jest szczere i przyjazne — gdybym nie czuł i tego zarazem, że jest także dobre tylko przez zbieg okoliczności, że jest za dobre. Tyle — bardzo serio i z mej strony bardzo szczerze i prawdziwie (to nie uważałem odpowiedzieć pomyślanym komunałem na wyrazy Pańskie także miłe) a teraz wróćmy do obrażonych „zasad" i można się ich trzy-

mać zechcemy; to cóżbym ja wycierpiał, aleć nieszczęśliwy, od pewnego wp. dobrego znajomego naszego, niepospolitego znawcy, pomiędzy wielu sztukami pięknemi, i tej także, która polega na doprowadzaniu mnie do rozpaczy. Więc prawo o karach znów działa.

Jakoś nie wiedzie mi się ze zdrowiem, już blisko tydzień jakoś niedomagam ogólnie i ogólnikowo, a i gardło się jeszcze śmie przypominać. Drogi Panie, zróbmyż my kiedy wyprawę po najbardziej złote to runo,

po zdrowie, bo jeśli powiadają ludzie tak często, że można to sobie przywieźć z zagranicy, to może coś w tem jest prawdy. I Panu się coś więcej w tym rodzaju należy. Czy Pan uważał, że projektowanie jest najprzyjemniejszą częścią wszelkiej podróży? Tak dalece, że chyba rozumnie czynię, poprzestając na tej części. Tymczasem niezadługo pojawię się w Krakowie i będziemy o tem dalej rozprawiali.

Serdecznie Panu oddany i przywiązany

W. Ł.

135

Wielmożny Pan

Karol Potkański

Bracka, 10.

w Krakowie

18.III.94
13.

A

136

Wtorek, 10

23. ee

My dearest Sir,

This is intended to be a most respectful request, żebyś Pan, drogi Panie Karolu, zrzucił pychę z serca, i pojechał, jak najlepiej Panu oddany, niżej podpisany, do Karlsbadu, poprostu do Karlsbadu. Byłem tu niezdrów i niezdrów, a zem się przyznać, że mnie to już zaczyna nudzić,

Serdeczne ukłony dla Kozia

wszy mnie przystąpili odrazu: tak? to jedź do Karlsbadu. Jadę, cóż mam począć – może tam jest zdrowie. Chciałbym raz poczuć się wolnym od niedostatków i bólów i bez niczego. Mój drogi Panie, nie tylko przez egoizm chciałbym mieć

Pana tam także, ale gdy sobie przypomnę,
że i Pan się męczy wciąż i zawsze, sądziłem,
że muszę Pana raz jeszcze pociągnąć w stronę
Karlsbadu; więc wysyłam stress potężny,
na jakiś stół moją serdeczną dla Pana przy-
jaźń i proszę, żeby Pan coś napisał w
tym kierunku i redakcji. Czy dobrze?

Yours very truly

W.

138

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka, 10.

N. 1/16. 1353.

[illegible] et [illegible]

propter frequentes inundationes

[illegible] et [illegible] loci

23. VII. 94.

14.

139

Karlsbad, Haus Rubens

Parkstrasse

3/VIII 94

Drogi Panie,

Za list, który mnie tu doszedł, drogą na Warszawę, uprzejmie drogiemu Panu dziękuję. Dużo w nim dobrych i bardzo dobrych

słów i rozważań – tyle, i tak dobrych – że mógł-
bym ochotą podpisać, zaadresować i wysłać
do pewnego pana, który jest i bywa
niezdrów często i bawi w Zakopanem! i
po górach chodzi, zamiast leczyć się! Gdybym
był okrutny, powiedziałbym, jak Cybulski kiedyś

Panu powiedział „jeszcze Pan będziesz jeździł do wód";
ale że Pana wolę widzieć i uściskać, bo widzi Pan, drażnią i nudzą zwykle ci, którzy są bardzo przywiązani

Jeśli odbierze Pan ten list, proszę o kilka słów i o adres może (jeśli potrzeba) bliższy; chciałbym Panu posłać pierwsze arkusze książ-

ziemi, to zdaje mi się, że sobie Pan życzył umrzeć już wcześnie.

Ja, kochany Panie, wegetuję, piję wodę, żyję tylko dla tego, by łazić, pić i spać. Tłuszczeję się z szybkością coraz większą i przerażającą. Lekarze znaleźli we mnie chorobę [illegible] i serca. Zobaczymy.

Mój drogi Panie, tysiące serdeczności

Władysław

141

Via Krakau

Monsieur

Mr Charles Potkański

à Zakopane

3. VIII. 94.
15.

„Nieuport-Bains
Hôtel de la Plage"
Piątek

Mój drogi Panie,

Jesteśmy z p. Kazimierzem i jest nam dobrze, bardzo dobrze; bardzo jakoś pięknie, czysto, słońce to morze wygląda i działa — Zażywamy

ciągle, że tu niema Pana. Tak tu cicho i tak mile jakoś się żyje. Ludzie są grzeczni, gładcy i głębokiej przesiąkniętej cywilizacji. Ja tu najmniej ze 2 1/2 tygodnia posiedzę; gdyby Pan się tak dał namówić! Tak śmy też uradzili, żeby Panu to telegrafował. Może ta woda

jest tylko perturbacyą wielką, ale jest strasznie potrzebna —

Otrzymałem dwa listy Pańskie jeszcze w Karlsbadzie i serdecznie dziękuję; odpisać już w żaden sposób czasu nie miałem. Odczytywaliśmy je wczoraj razem i dużo rozmawialiśmy o Panu. Niech Pan przyjedzie! Niech

iż Pan raz znów wyrwie na zachód Europy i wśród Pana otoczenia zmieni, mój drogi Panie, proszę o to, jest nie Ojczyźnie tym razem.

Tysiące miłych rzeczy dla kochanego Pana od nas obu

Wład.

par Cracovie

(Autriche Hongrie) [illegible]

Monsieur

Mr Charles Potkański

à Zakopane

Willa Marya

20. VIII. 1894

10, Widok

4. Września 1894

Drogi Panie,

Na Nieuport i Kraków doszedł mnie wczoraj dopiero list drogiego Pana, wysłany 26/VIII z Zakopanego. Albowiem wyjechałem nagle z Nieuport, będąc ciągle i ciągle cierpiącym i bojąc się gorszych rzeczy. Zdaje się, że coś we mnie nie znosi kąpieli w morzu. W każdym razie

zrobiłem dobrze, uciekając do Warszawy, bom tu przyszedł do siebie i obecnie jestem dobrze. Oto moje, nie. jeszcze wydarzone, perspecye, w których rzewną rolę opiekuńczego, serdecznego anioła odegrał Kazio (wolno mi go tak nazywać.)

Tu znów, w Warszawie, zastałem Kocia, bawiącego u chorego brata; mogę jednak donieść Panu, że od 3-4 dni jest znacznie, znacznie lepiej, tak, że Kocio już i humor odzyskał,

i można mieć go i cieszyć się nim. Nie umiem Panu powiedzieć, jak mi było go strasznie żal, jak rozumiałem, przez co biedny on, i biedni Jego bliscy znów teraz przechodzili. Właśnie w tej chwili wpadł do mnie; powiadam mu, że do Pana piszę, a on wcale nie zdjął kapelusza! Co prawda, nie miał go na głowie, to go trochę tłumaczy. Mój drogi Panie, brak nam Pana! Odczuwam nie ‚kosmiczną' pustkę, jak Pan w Tatrach, ale

ludzkiej! czy się tak starzeję?

Pisze mi Pan takie rzeczy o Heniu, że naprawdę zaczyna się zaraz marzyć i pragnąć: mieć takie dziecko, taką „duszyczkę" przy sobie, i pomagać i chronić i ostrzegać, całym swoim doświadczeniem i ostrożności i nagromadzonego altruizmu na to wydawać, aż komuś droga wydała się takiwa- -aż do miejsca, dokąd sięga. A dalej pójdzie sam, bo niezmierzony będzie. Gdyby można było zawsze być tak dobrym, jak się jest zdolnym do tego? Szczęśliwa droga, żałuję Pana, bo będzie Pan musiał powiedzieć Heniowi, że niema takiej fizyki w której by „stało", a to jest elektryczność. Co to za*

*fenomenalne dziecko; co za skarb. A gdyby też Pan powiedział: moje dziecko, zastanów się, po cóż my mamy się pytać, co to jest elektryczność? Jeśli tak, to trzeba się będzie zapytać: co to jest woda? co to jest linia prosta? i co to jest ruch? A cóż z tego zważył? nic. — Ale do Energetyki Henio pewnie pewno nie jest zdolny – dopiero jest na poziomie dynamicznej teorji Maxwella – Helmholtza.

Serdecznie, najserdeczniejsze Panu przesyłam oddane wyrazy

WT.

P.S. Przepraszam Pana, że nie wszystkim dobrze wyrażać się z przytłoczenia co do książeczki. Mundek już wyjść w Lwowie, ale nie mam stamtąd żadnej wiadomości. Tu zaś leży w Cenzurze i niewiadomo czy tak prędko zostanie puszczona. Przysłam Panu tymczasem 2 ark.

147

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Willa „Marya"

Galicya

43. IX. 94.
16.

21 Września 1894

Drogi Panie,

Przepraszam Pana, że odpowiadam tak późno na list Pański, za który bardzo dziękuję. Donoszę Panu przedewszystkiem, że p. Antoni Górski ma się dość dobrze; jest stanowczo w okresie rekonwalescencji, ale należy przewidywać, że będzie ona bardzo powolna. Już od czasu ostatniego mego listu było zresztą kilka chwil

niedobrych, choć nie groźnych bezpośrednio. Kocio ma nadzieję, że około 10-go Października będzie mógł wyjechać do Krakowa i (na parę dni) Lwowa. Smutne bardzo i ciężkie czasy dla biednego Kocia.

Tak mi się zdawało, że świadomie poczucie potrzeb ludzi dokoła – to sygnał zmęczenia. Mogę tylko powiedzieć, że dziś dbam ogromnie o sto-

smutki cenne, o te spokojne, które umacniają się trwaniem i ogromnie są pewne, i bardzo czyste. Czuję, że piszę, jakby człowiek rozczarowany, ale ja nie jestem rozczarowany; tylko po pierwsze, drogi Panie, należymy do ludzi, których myśl o wrażeniu boli tyle prawie, ile samo wrażenie; po wtóre – ile razy, proszę Pana, w mej robocie, widzę jakiś cudny widok, idę naprzód i uderzam głową

o mur. Takie umysłowe miraże męczą bardzo. Ale tylko męczą, nie zniechęcają, ani też nie dają goryczy, ani złości. Nie znajduję się w sobie żadnego niskiego uczucia dla tej ślicznej syreny, która we mnie tak nęci, dla tej „prawdy”, która czy wogóle istnieje? Pewnie nie; a przecie potrafiła już niejednemu wyssać mózg.

Do zobaczenia, drogi Panie, mam nadzieję że w Październiku spotkamy się już ze sobą. Najlepsze ukłony i pozdrowienia Panu i znajomym

Yours very truly

Wład R.

150

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Willa „Marya"

Galicya

20. IX. 94.
17.

28go Grudnia 1894

10, Wook, Wwa

Drogi Panie,

Nie gniewa się Pan na mnie, żem tak bardzo dawno nie pisał do Pana? Nie chciałbym się tłumaczyć, żeby się nie oskarżać bardziej jeszcze; ale chciałbym powiedzieć, żem bynajmniej nie zapomniał o Panu. Gorączkowe życie w Krakowie prowadziłem, jak zwykle, w tem znaczeniu przynajmniej, że w powodzi wykładów, zajęć, szumów, wszystkiego i całego mego (jak mi drogiego) życia trudno było zdobyć chwilę rozwagi, wzniosłu, skupienia. Aż ułożyły się nadmiernie losy i zostawiły mi chwilkę,

dzięki której siedziałem przez tydzień w domu, a że byłem w dobrym humorze, napisałem przez ten czas całą rozprawkę. Potem pojechałem na południe, do Nizzy i popełniłem „kłamstwo konwencyonalne”, według którego podróż na południe czyni dobrze mózgowi i krtani; i wróciłem chory i zmęczony tak, że od tygodnia siedzę tutaj znowu, na Ul. Widok, 10, jeszcze nie wyszedłszy kroku na miasto od przyjazdu. Krtani już lepiej, ale głowa jeszcze fantazyuje, na mój koszt. Oto

Kochany Panie, krótkie streszczenie mego żywota. Bez chorowania obejść się nie mogę. Zaabonowany jestem widocznie na przypadłości krtani i gardlane; abonament roczny, premia nadzwyczajne dla stałych prenumeratorów. Bardzo miłe zajęcie, chorować; usposabia nader filozoficznie. Co słychać u Pana? Mój drogi Panie, tak dawno od Pana (z mojej winy własnej) nie mam wiadomości. Co Pan porabia? Co Pan pisze, czyta, myśli? Jakeśmy się dawno nie widzieli. Niech się Pan nie dziwi, trochę mi jakoś dzisiaj jest szaro na świecie, i trochę chłodno. — Nie mogę Panu posłać

wiadomości z Krakowa, bo dawno dość, jak wyjechałem; ani z Warszawy, bo tu siedzę, jak w areszcie domowym. Niby tu miano chwilkę różnego złudzenia, ale niczego ważnego, stanowczego orzekać nie można. Bądź co bądź, co się stało, było dobre, nie złe; wdzięczniśmy i za to. Zresztą jest tu spokojnie, cicho i trzeźwo.

Nie wiem, czy adresować do Zakopanego; spróbuję podwójnego adresu. Godzien nie jestem, drogi Panie Karolu, szybkiej od Pana odpowiedzi, ale przecież nie wzbroniono jest nigdy przypomnieć: że miłosierdzie jest wysoko w świecie i ponad światem.

Pozdrawiam Pana jaknajserdeczniej

Wład.

153

[Kraków]

32 Wolska 10 Października

[przed 1895]

Drogi Panie,

Znów jestem w Krakowie, bo jestem tu funkcyą okresową Fourierowską, która w pewnych granicach odrazu, ni stąd ni zowąd, jest = 0. I znów same granice są funkcyą okresową czasu. Kiedym to wszystko zbadał, wiem tyleż akurat, ile wiedziałem przedtem, ale przynajmniej potrafię bardzo krótko, bardzo zgrabnie wypowiedzieć to, czego nie wiem.

Jestem więc w Krakowie, który jeszcze

jest pusty i pogoda okropna, błoto usilne. Jak się tu będzie teraz znów żyło miesiące bez słońca?

Nie widziałem dotychczas nikogo, prócz państwa Witkowskich. Pani Witk. wygląda zupełnie wspaniale. Zresztą porzuciwszem bezowocnie przez dzień dzisiejszy naszych dobrych znajomych: poprzewracałem tylko moc biletów

wizytowych. Kocio jest we Lwowie, i p. Józef Rost. tam także.

Moja książeczka wyszła, jak się okazuje, oddawna, ale egzemplarze warszawskie jeszcze nie są gotowe, dlatego nie mogę Panu jeszcze ofiarować jednego. Zdaje się, że nie zadowoliłem nią nikogo, na szczęście wszakże zarzuty znoszą się wzajemnie, sięgając od $-\infty$ do $+\infty$. Przecięta

Znika.

Jestem w humorze pomarańczowym, to znaczy, że mam ochotę gryźć ściany. Dziwna rzecz, jak stałem się niezdolny do naukowej pracy. Nic nie zrobiłem przez wakacye, nie robię nic teraz i nie zrobię tak prędko. Z rozpaczy zabiorę się do wykładów, które zaczynam w przyszłym tygodniu.

Drogi Panie, najserdeczniej Pana ściskam i pozdrawiam i cieszę się serdecznie na myśl zobaczenia Pana niebawem. Oddany Panu szczerze

Wład. Nat.

155

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Willa Marya

10. X.

19 go kwietnia 1875

Mój drogi,

Zawstydziłeś mnie, bom i ja oddawna chciał pisać do ciebie; i tak poddawałem się gnuśności, żem nie pisał. Nic a nic a nic nie robię i nic robiłem i jeżeli nie wypisuję ci wrażeń moich i sądów, mnie się tyczących, czynię to tylko dlatego, żeby się nie powtarzać. Nawet uroczyste postanowienia przy

gotowania sobie wykładów na letnie podróże
rozwiały się jak dym. Jednem słowem jestem
próżny i pusty i aż mi wstyd było się czy-
tać. Chcę koło środy przysłać już wresz-
-cze za kilka dni. Pilno mi i do roboty
i do Krakowa i trochę – do naszego spółistnie-
nia umysłowego. Mam tylko oczekiwać po-
wrotnego przejazdu Smolki przez Warszawę,
inaczej i środy-bym może nie czekał.

Ciekawym odczytu Zakrzew. Spotkaliśmy
się zupełnie co do „stanów psychicznych". Roz-

myślałem też o tem kiedyś i czułem niesmak dla Macha, taki, jaki się ma wobec tryumfującej rewolucyi. Może słuszne, ale brutalne i rozczochrane. Może zresztą piszę za surowo. To pewna, że „stanów psychicznych" można nadużywać zupełnie tak samo jak „sił", „własności wrodzonych" lub choćby atomów. Cieszę się z góry na rozmowę o tem „na Wolskiej". W każdym razie dużo jest takich kwestyj, niby bardzo zasadniczych w nauce, a tymczasem zmień je, wywróć do góry nogami, a w nauce nie zmieni się nic. Możnaby je drukować na okładkach; do [illegible] dać jednym czytelnikom okładkę subjektywistyczną

innym — objektywizma, wedle upodobania; a korpus książki zostaje ten sam. Jest to trochę przykre, ale jest (czy to nie dowód tego, iż Nauka nie zaczyna od początku, ale od pewnego miejsca, w które trzeba umyślnie wskoczyć?) Ale, jeszcze raz, wolę o tem mówić z Tobą, niż pisać do listu.

Dziękuję najserdeczniej za wiersz. Drumie jest miły, i choć smutny, spokojny. Widzę się prawie teraz łagodnie i smutno uśmiechniętego.

Henryk wesoły złożył mi wizytę. Nie wiem, czy bardzo był zadowolony; „Gratz" moje okazały się słoneczne gratami. Czas doprawdy niepewny i zły. Chciałbym mu coś więcej pomówić o pokoju, ale tak się składa bo Bogusia wyjechał

Przesyłam Ci najlepsze pozdrowienia i uprzejmie, na kilka dni czasu; więc
może się było ich zawsze [illegible] ; a na [illegible] z pomocną nie zawsze [illegible]
Oddany C. [illegible]

158

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka . 10

19. VI. 95.
20.

159

Widok, 10

dn. 29 Lipca 1895

Mój drogi Karolu,

Piszę do Ciebie do Zakopanego, przypuszczając, że już tam jesteś; ale nie wiem dobrze, czy już tam jesteś, czy Cię list dojdzie, odszuka i znajdzie.

Jestem w Warszawie i przedewszystkiem jest mi gorąco. Upał straszny, cięż-ki, nieznośny. Niepodobna prawie myśli zebrać, cóż dopiero pracować. To też na-

próżno usiłuję jest nie iść naprzód,
ale - zobaczyć problemat, odczuć trudności, dostrzedz, że coś jest do zrobienia, że warto szukać. Nawet tego nie widzę, rozpacz!

Chciałem też robić coś innego, pobudzony przez to, co słyszałem w Krakowie od Olszewskiego; ale dochodzę

do wniosku, że gdyby na ziemi panowała temperatura tylko o jakieś 15° wyższa od istotnej, wszelka nauka byłaby niemożliwą i poza kafrów wyjść byłoby za ciężko.

Co porabiasz, mój drogi? Czy już zacząłeś „chodzić". Myślę często o Wrześniu, o Zakopanem, o Tobie, o naszem kółku, o naszem życiu, o pożyciu wspólnem, o

drugiego trafią, zaczną się tak w życiu rzeczy i – przyszłości. Pomyśl, jakie było po temu (np. w r. 1864-ym) prawdopodobieństwo. Pomyśl też, że to jest fakt, fakt bardzo mocny, wobec którego jakichś kilkanaście czy kilkadziesiąt lat życia zatajającego jest drobiazgiem. Ale dajmy pokój. Mam list od Prof. Morawskiego, ogromnie miły i uprzejmy. Od dawna miałem dla Niego drogi szacunek i wielki pociąg do Jego umysłu. To są rzeczy podświadome; i jak często wzajemne! Nie piszę tego przez próżność, lecz dla uspokojenia obawy, jaką mam, czy moja odpowiedź, „poruszona", jak jest, nie wyda Mu się przesadna. Mój drogi, kłaniaj się ode mnie znajomym i pozdrów serdecznie, bardzo serdecznie Wszystkich*. P. Ludw. Michałowskiemu przesyłam wyrazy poważania najlepsze a sam przyjm uściski szczere i dobre. Widzisz, dziś mi tęskno. Yours truly W.S.

*(e.g. p. A. Górskiego)

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

29. VIII. 95.
21.

[1895]

162

1895?

12.8, przed 30.7 ?

(17.7. st. st.)

Niedziela

Kochany Karolu,

Zdemoralizowałeś mnie wiadomością – bardzo miłą – że Cię niebawem zobaczymy w Krakowie: pisać mi się już nie chce. Przeważa przecież chęć i ochota posłania Ci parę słów serdecznych. „Portrzycyny" sam widziałem, zzewnątrz tylko niestety. Faktycznie jednak istnieją, są, są niebieskie w swojem istnieniu; żaden mit nie był tak niebieski. A propos „Portrzycyn": dopytywał się o Ciebie

prof. Ulanowski kazał Cię pozdrowić.
Wogóle często mnie ludzie o Ciebie wypytują;
i jest mi zawsze przyjemnie mieć poczucie,
iż „ludzie" uważają mnie za kogoś, który
ma i musi mieć o Tobie i od Ciebie wia-
domości. Pochlebia mi to, wyznaję Ci.

Cieszę się z tego co piszesz o zdrowiu
Twojem, bardzo. My się tutaj jako tako trzy-
mamy; my t.j. Karol i ja, dwaj chroniczni

163

profesorowie. Co Czwartek jest wielka awantura, a co Niedziela – mała. Zobaczysz, jak przyjedziesz.

Mój drogi, postęp polega ogromnie często w nauce na upraszczaniu i na wyrzucaniu za okno (niestety) niepotrzebnych rupieci. Dowiadczam tego w tej chwili. Opowiem Ci moje nowe pomysły – jeśli, aż do Twego przyjazdu, nie okaże się, że się głupstwo.

Twoj brat W.

164

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

przez Kraków

12. VIII. 95. 2
22.

165

Poniedziałek

Mój drogi

Dziękuję ci za list. Od 2-3 dni stosuję zupełnie nowy rodzaj kuracyi, dyetę czysto wegetaryańską. Znoszę to lepiej, trochę się już pożywiam i więcej mi sił przybywa. Czy mnie to wyleczy, nie wiem, ale ustał przynajmniej groźny wprost upadek i zanik organizmu (w ciągu 4 tygodni straciłem do 26

funtów — szło ku zimie) Jestem całkiem odcięty od „excitantia" wszelkich i czuję niesłychane lenistwo i zanik wszelkich umysłowych i nerwowych popędów. Podobno taki „régime" ma potrwać czas dłuższy. Nie piszę dużo, bo i tego mi zabraniają

Całuję Was serdecznie moi drodzy

Konrad

167

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Austrya

Nie equivalent
ale Umbildungen
Energii — mię nie
być [illegible]
[illegible]
[illegible], Stosowanie ? a
między [illegible]

Pamięć bez [illegible]
z [illegible]

Czy [illegible] przechodzi
wytworzenia [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] Drugi — [illegible]
czy [illegible] jest, ~~[illegible]~~ [illegible]
czy [illegible] tego [illegible]

ZAKOPANE 23 8 95

M. 23.

18. VIII. 95

[1895?]

168

[Warszawa]

Niedziela, dn. 11.go. Wdrk. 10

Mój kochany Karolu,

Dziękuję Ci ślicznie za Twój list dzisiejszy, który mi zrobił wielką przyjemność. Sprawia mi to wielką przyjemność, większą jeszcze niż poprzednia, żeś „uzpozytnął", jak piszesz, że masz myśl i sumienie w swobodzie. Praca zaczęta, tak zaczęta, że już niewątpliwie stanie się bytującą, odrębną jednostką, jest poprostu nie do zwe-

sienia ciężarem; i pewnie dobrze jest, że tak jest, bo przecież piszę się, żeś już o tem nie myśleć. A ta architektura w oderwaniu! symetrja rozdziałów, rozkład argumentów, zharmonizowanie, sprzęgnięcie, stopienie treści? Czy nie miewasz, pisząc, niewodzonego (choć mętnego) poczucia, że budujesz? I ostatecznie - owo uczucie, pomieszane z dumy żeś coś stworzył, z żalu (mam go zawsze) że gmach, zanim stanął, już ma wady, już

169

dziwy, jeśli nie całe rysy i piękniejsza;
owo uczucie zadowolenia naraz i zawodu,
zmęczenia, wyczerpania (bez niego się nie
pisze) i błogiego wypoczynku, — za który
oddałbym królestwo — i nareszcie odosob-
nienia (bo i to mam zawsze). A potem
przychodzi korekta, odbitka, i koniec.
Dziecko spoczęło w papierowym grobie;
biblioteka jest mu katakumbą; a jeśli
coś z duszy dzieła błąka się po świecie,

i między ludźmi chodzi to tylko tam, gdzie rzecz gra sobą, gdzie miała duszę naprawdę. I to może jest piękna lekcya nieśmiertelności: że przecie jednak tylko szczerość i siła i rzeczywistość czysta jest trwała, w treści przynajmniej; a blaga i cała reszta gnie i niknie prędko, nawet nie asymptotycznie.

Mój drogi, przepraszam Cię i ściskam Cię serdecznie. Twoje zdanie o „metodzie" strasznie mi się podoba; pewnie kiedyś popełnię plagiat. Prawdopodobieństwo spotkania jest małe, ale spotkanie się — pomiędzy ludźmi — nie jest

Piszę z wyczerpaniem się i zachwyceniem się. Ściskam Cię serdecznie Wł.

10 Widok

21 Sierpnia 1895

Kochany Karolu,

Widzisz, co to jest indukcyjne myślenie. Otóż właśnie przyjadę - lub przynajmniej: najpewniej przyjadę. Okoliczności tutejsze moje domowe we Września pozwolą mi wyjechać; może już w pierwszych dniach Września; zresztą nie wiem. Chciałbym koniecznie się z Tobą choć ze 3 tygodnie w górach: zobaczymy, czy ze mną można te tygodnie wytrzymać. Wiem, co mi odpiszesz: że uwierzysz, gdy zobaczysz. O sceptyku! Chociaż i oczom wierzyć jest niebezpiecznie. My wszyscy przecież nie jesteśmy bynajmniej ~~[illegible]~~ widomi, widzący, lecz wszyscy niezupełnie ślepi. Z mroków i otchłani światło umiemy

dostrzedz jakiejś tam korzyści, jakby na ironię. Niema się z czego chełpić.

O owej bańce pytałem Bogunskiego; nie wiedział; pytałem prof. Witkowskiego, nie wiedział. To mnie w mojem nieszczęściu podnosi, ale pomni też, żebyś Henrowi o powszechnem nieuctwie fizyków mówił, bo by to było egoistycznie i nieszlachetnie. Wolę wierzyć, że ostatecznie — to nie są Leclanché'y. Jak będę, poproszę, żebyś mi to pokazał. — Nie umiem Ci powiedzieć, jakie jakby jakieś przywiązanie czuję do tego drzewka. Wstyd mi nawet o tem

mówić, to czuję, że może się to wydawać nieprawdopodobne i jakieś nieuzasadnione. Ale dobrze to mówię. Czy pozwolisz mi powiedzieć coś o meteorach? Świecą się one dopiero tam, gdzie się zaczyna powietrze jako tako gęste. Ale to może znaczyć jakieś 200–300 kilometrów wys. od ziemi! A choć tam powietrze jest rzadkie, lecz trzeba pamiętać, że one biegną straszliwie prędko. Kula armatnia leci przez 500 metrów wciągu 1 sekundy, ale meteory robią zwykle kilkadziesiąt kilometrów na sekundę: a 50 km jest 100 razy 500 metrów! Pomyśl, że przeciętna prędkość cząsteczek powietrza wynosi około 450 metrów na 1 sek.

nięć cząsteczki powietrza (przeszło 100 razy wolniej biegną niż meteor: może na 10 lub na 100 tysięcy cząsteczek jedna zdoła przed nim uciec, a resztę — meteor — vlan! Cóż dziwnego, że tym sposobem powietrze stawia opór gwałtowny. To tak, jakbyśmy bardzo prędko chcieli poruszać ręką w maśle lub smole. O smołę można żelazo połamać. Wszystko zależy od prędkości.

Oto masz bakałarza; z listu robi się lekcja, wykład; a może piła? Ej, chyba nie.

Gdzie mieszkasz, mój kochany; gdzie jadasz? Czynię te zapytania, żeby mieć wrażenie, że już jadę tam do Was. Czy można będzie we Wrześniu wygodnie się gdzieś tam pomieścić i jadać zdrowo? Kostafiński zaprasza mnie do siebie, ale we Wrześniu nie godzi mi się po ślubie pokazywać mu się, a cóż dopiero mieszkać u niego. Kończę już ten za długi list, bazgrany pośpiesznie, bardzo serdecznym uściskiem

od W.

Austrya

172

JWielmożny Pan Karol Potkański

16 – 18

w Zakopanem

przez Kraków

21·VIII·95

52. Pension

52
52

173

27 w sierpniu 1875

Mój drogi,

Przepraszam Cię za opóźnienie się w odpowiedzi, spowodowane kilkodniową nieobecnością w Warszawie. Mój kochany, co ja z Tobą wyrabiam. Męczysz sobie głowę kwestją mego mieszkania i jedzenia; doprawdy, wstyd mi i dobroci Twojej tak wszystkiemi mi nie wolno. Adorendza [illegible] – Przyjadę

do Zakopanego zapewne za jaki tydzień; wcześniej stąd nie wyjadę a tym sposobem będę i na ślubie Rostafińskiego obecny. Na ocenę Twoją przyjemności pensyonatów zgadzam się w zupełności. Co do jedzenia, też prosiłbym, ażebyś był również ostrożny dla siebie samego, jak jesteś dla

mnie. Mógłbym zabrać Stanisława może z Krakowa; co sądzisz o tym pomyśle? Ale mniejsza z tem wszystkiem; proszę Cię, nie przypisuj temu wszystkiemu wagi. Cieszę się że spędzimy jakiś czas ze sobą, w Zakopanem, w górach; cieszę się ogromnie, już dziś j'en jouis, gdy o tem myślę. Napiszesz li lub zatelegrafujesz, gdy ostatecznie się wybierać zaczniesz; sądzę, że jakiegoś 5-go lub 6-go

Wrześniu najpóźniej się zobaczymy. Z turystycznych przyborów wezmę, co potrafię zebrać w Warszawie i Krakowie i na co mój brak doświadczenia pozwoli. Ani ja nie odstępuję od „mountaineering", koniecznie się chcę i [illegible]

Do rozmowy odkładam mnóstwo, mnóstwo rzeczy, które w rozmowie będą żywe i których szkoda na listy.

Serdecznie Cię ściskam, mój drogi,

Wład.

175

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Hotel „pod Giewontem"

Austrya

27. VIIII. 95.
24.

AKOPA
31

ZA

[21.9.99] 176

Poniedziałek

Mój kochany, gniewam się na ciebie, bardzo mocno się gniewam; dalibóg! na serjo. Nie odrzucaj mego listu: musisz odczytać:

"You go not till I set you up a glass
"Where you may see the inmost part of you.

(Ach mój drogi cały list możnaby dobrze złożyć z samych cytat z tego pana.) Dlaczego jesteś taki uparty, taki lekkomyślny i wszystko jedno, czy ci dobrze to zrobiło, czy źle. Zawsze ryzykowałeś, z lekkiem sercem narażałeś zdrowie.

Mój Karolu, musiałeś pewnie mało cierpieć w życiu. Nie wiem dlaczego, bardzo mi smutno jest dzisiaj i czuję, że będę głupstwa pisał —

Nie, już nie będę głupstw pisał: czy uważałeś, jak papier odpycha „głupstwa" i zabija je w zarodku?

Jeszcze raz: ultimatum Ci stawiam: Zamęczę Cię, zanudzę, zatorturuję, jeśli się nie poprawisz. Naprawdę, nie wolno Ci zar-

towić ze swojem zdrowiem. No proszę Cię, bardzo Cię proszę, na wszystko, bądź ostrożny, mój kochany. Chciałbym, żebyś siedział najdłużej w Zakopanem; potem byś się poradził Chałubińskiego, jak tu będziesz. Mówiliśmy z Cybulskim o Tobie; wiesz, jaki on jest bystry i rozumny; uważałem, że wcale sobie nie lekceważył tego, com mu o Tobie opowiadał. Mówił, że na południe jechać <u>nie</u> jest dobrze, że o wiele lepiej siedzieć w Zakopanem. Mój Karolu, Ty myślisz pewnie, że Cię nudzimy dlatego tylko, żeś zaspo-

Jeszcze z Hamleta:

„Assume a virtue, if you have it not.
„That monster, custom, who all sense doth eat,
„Of habits devil, is angel yet in this,
„That to the use of actions fair and good
„He likewise gives a frock or livery,
„That aptly is put on. —

koś siebie samych; to złóż konwenans, nie
przeczę i tępowy przypadek. Ale ja mam to głębokie
przekonanie, że teraz roztropnością możesz prze-
ciąć wszelkie rzeczy, jakich się tylko można obawiać.
Widzisz, Twoje zachowanie się wpłynie niezmiernie
na Twoje zdrowie; a moje nastawanie wpłynie
może troszeczkę na Twoje zachowanie się; dlatego
moje nastawanie, moja najgorętsza, najusilniejsza
prośba — nie jest anty-przyrodnicza. Fatalizm
jest dobry, ja też w nim siedzę po uszy; ale
do fatalizmu należy i psyche ludzka; i
wszystkie uczucia człowieka, i wszystkie myśli
jego; i także trochę i cudze. Uważaj się i
twoi na mnie, nie przestanę Cię prosić, żebyś
łacznie czuwał nad sobą i leczył się poważnie.

Całuję Cię serdecznie W.

178 2

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Przecznica, Dom Józka Bachledy

20 IX 99?

179

[Kraków] Środa, 26go ^25^ 9. 1895

Mój kochany Karolu,

Dziękuję Ci za list i za kłopot; a za to, że Cię naraziłem na rozmowę z p-nią M., przepraszam. — Chodząc po Krakowie, pod niebem o włoskiej czystości, myślę o Tobie, że Ci musi tam być dobrze, — cicho, ciepło i czysto. Tych trzech ci życzę Ci jak najdłużej; a potem wracaj, zdrów i wesół.

Byłem w Niedzielę u pana Ludwika Michałowskiego i, stosownie do przyrzeczenia, nagadałem na Ciebie najgorszych okropności; nie wątpię, żeś otrzymał list gniewny i groźny, żeś myślał o mnie z oburzeniem i żalem. Mój kochany, bądź tylko ostrożny, a wszystko minie prędko i dobrze. – Przed chwilą byłem znów u p. Ludwika M[go], na Jego

życzenie, tej dla Ciebie wyszukać „Heat" Maxwella; znalazłem odrazu; dostaniesz ją niebawem. – Kazia niema dotychczas w Krakowie. – Henia S. oczekuję i wyczekuję, z przyjemnością poprostu. Wiesz, jaką mam dla tego chłopca żywą, gorącą sympatyę; a zresztą ogólnie uważam się za zobowiązanego wobec każdego do pomocy, kto chce iść towards Natural Philosophy. Prozelityzmu się zrzekłem, bom do tego doszedł po rozwadze, że namawiać na żadną drogę niewolno nikogo, zwłaszcza

młodego, chcąc na taką, która się za najlepszą za najporządniejszą uważa (bo ostatecznie: „votre science n'est qu'une méthode de mourir lente et compliquée") — ale kogo tak wyraźnie ciągnie przeznaczenie i woła głos urzeczywistnienia, na psi! tu ustają reguły ogólne bo tu jest przypadek bardzo szczególny!

Widziałem się z Prof. Cybulskim; wrócił zadowolony z kongresu fizyologów, pisze i drukuje broszurę à propos nowego Zakładu. Będzie tam bomba, bombę powiadam Ci, ale najzacniejszego rodzaju.

Ściskam Cię i pozdrawiam serdecznie

W.

[illegible]

181

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Przecznica – dom Bachledy

182

32. Wolska

Sobota

Mój drogi,

Piszę do Ciebie zaraz dzisiaj zrana, wstawszy już „w Krakowie", t.j. rozkwaterowanym, zamieszkałym, osiadłym, spokojnym obywatelem. Chciałbym wiedzieć, jak się miewasz i proszę Cię bardzo, napisz mi o tem słówko. Napisz też, czy jesteś choć trochę

ostrożny, troszkę rozsądny! Mój

drogi, przez całą prawie drogę

wytłomaczenie się na liście. Jak

możesz tak mało szanować się,

mój kochany Karolu. Pomyśl tylko,

jak każda (choćby błaha) choroba jest

nudna, nieestetyczna, niepotrzebna

i anty-intellektualna. Mój drogi, nie

przeskakuj tego, co ci teraz piszę i nie

Szukaj innej części mniej nudnego: z oburzenia na ciebie wszystko, że nie mam nad tobą litości i że Cię nie waham się zanudzać. Pamiętaj, coś przyrzekł! I napisz mi, ale szczegółowo, nie zbywaj ogólnikami, jak się miewasz. Jakżem mógł ci za przykład służyć. Oto rozsądny i porządny człowiek, zdrowie ceniący, ja. Już mi jest znacznie lepiej i śmiało mogę zaprzestać wydawania biuletynów, pomimo drogi męczącej i

dosyć niewesołej.

Nie widziałem się jeszcze z nikim; wybieram się dziś do Karola a jutro do p. Ludwika Michałowskiego.

Mam do Ciebie jedną prośbę. W pensyonacie gdzie mieszkałem, zostawiłem nóż do rozcinania książek. Znasz go pewnie, ów kościany z jakąś oprawą u dołu. Wartości nie ma żadnej, ale lubię go ogromnie i żal by mi go było. Wiem z pewnością, żem go zostawił. Michał (służący) da ci go, jeżeliś był łaskaw wstąpić i upomnieć się i przysłać mi go. Z góry dziękuję

i przepraszam Cię za kłopot i prośbę. Całuję Cię i ściskam serdecznie, prośbę moją i przyrzeczenie Twoje (11–4!) raz jeszcze kładę Ci na serce. Całkiem Twój

Wład.

184

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Przecznica – dom Bachledy

2

1.X.95.

[1899?]

185

Poniedziałek

Mój drogi,

Wczoraj był u mnie Henio i rozprawialiśmy długo. Once more: co to za miłe dziecko. «Principia» Newtona i sposób wycinania dziur w szkle interesowały nas zarówno. Szczęśliwy wiek! Dzisiaj zaś poszliśmy do Gabinetu Fizycznego, gdzie wszystkie elektryczne potęgi

wirowały i grały dokoła nas nieodgadnie — Mnie — pełno było cwał'ów w głowie, niestety! i nie bardzo wiedziałem, czy one są dość mądre. Ale Heniowi oczki gorzały, mało nie wyskoczył ze siebie. Ale nie mojemu pióru opisywać Ci Henia w fryzjernej pracowni! Znów go bardziej polubiłem, znów zagłębił mi się w duszę głębiej o parę centymetrów. A to są takie gwoździe, które tam mocno

biedną! Tak, jeśli ją coś lub ktoś wyciąga, to boli —
Uważałem, że roztrzepany jest bardzo, ale to fizycznie, od woli niezależnie i jednak walczyć z tem trzeba koniecznie. — Wypytywałem go o siebie; naturalnie od dziecka nie można wymagać wiele obserwacji, choć Henio, zdaje mi się, jest bardzo wrażliwy. Wszakże dzieci rzadko odczuwają cudzy ból, smutek, niezdrowie. Trudno im to mieć za złe. Dopiero własne cierpienie wyrabia w nas wrażliwość na cudze. — Byłem wczoraj u p. Ludwika. Był tam Kazio, który powrócił, dobrze

wygląda i jest w dobrym humorze. Był też prof. Cybulski, Szl. i inni. Wszyscy dopytują się o Ciebie, co porabiasz. A ja dobrze nie wiem, co mówić. Mój drogi i kochany, miewaj-że się dobrze. A gdyby Ci co dolegało, radź się i bądź rozsądny. Pisz też, co słychać tam w Zakopanem. Całuję Cię i ściskam Wł.

187

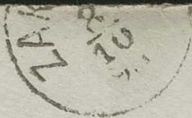

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Przecznica – Dom Bachledy

188.

Wtorek, 19-go Listopada 1895

Mój drogi,

Naprawdę gniewać się powinienem na ciebie, iż usprawiedliwiasz się i tłomaczysz, prosząc mnie o załatwienie takiej drobnostki. Ileż to razy ja ciebie niemiłosiernie wyzyskiwałem? Wstydź się i wiedz, że ,potoki wymowy prze-

wraszy, dowiedziałem się, iż w sobotę zeszłą Drukarnia cały komplet Twoich odbitek Akademii odesłała, że p. Konieczny podobno miał zanotowaną dyspozycję co do 10 egz. dla siebie i 10 (czy piszesz 12?) dla Warszawy do Gebethnera i że zapewne przed moim listem jeszcze owe odbitki odebrałeś.
Jutro jeszcze (bo dziś już jest 5. wiecz.)

zajdę do Akademii, a ew. do Gebethnera i przypilnuję. A przeproś mnie, w liście następnym, za to, że mnie za "obarczanie mnie kłopotami" it.d. przepraszasz, bo o to się gniewam.

Nie pisałeś do mnie dawno przedtem. Czy ostatni mój list odebrał z twierdzeniami od- i niedorzecznościami? Co porabiasz, jakże

się nareszcie, jak usposobienia, kaszlu, żołądka?
Ja bowiem ciągle różne dokuczliwości od siebie odpędzam; i już dziwię się, jeśli nie choruję. Miałem 115 chorób od ostatniego listu.

Rudzki już mianowany, Kępińskiego przedstawiony na nadzw. profesora.

Pan Ludwik Michałowski był też Lisków, że w tej chwili był tu u mnie, dowiedzieć się, co się ze mną dzieje. Serdecznie Cię całuję, mój kochany Karolu

Włod.

73

190

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

19.XI.95.

(1)

Niedziela

7. Jasna

Mój drogi Karolu,

Dziękuję Ci za miły list. Przyjemnie mi, że Ci się chociaż taką drobną rzeczą, jak sprowadzeniem mapy, przydać potrafiłem. Jakżebym chciał módz lepiej. Przydać się komuś jest mi zawsze przyjemnością. Chwalę się przed Tobą troszkę. Chwalę się właściwie przed samym sobą, bo czasem zdarza mi się spostrzegać, że jestem lepszy, niż sam o sobie trzymam.

Może 18te Kwietnia już będę w Akademii,* parlant w Krakowie. Mój drogi, ogromnie mi było przykro słyszeć znowu o "przypadkach" w Twem zdrowiu. Kiedyż nareszcie cóśkolwiek uczynisz, żeby się nie wydarzały? Karolu, mówię Ci to bardzo poważnie, mamy do Ciebie prawdziwy i głęboki żal o to, że zdrowie lekceważysz.

Pisać Ci już nie chcę wszystkiego co sądzę o tem. – Ani też i tego, jak bardzo, jak serdecznie miły mi jest "Henio" { skrupuły zwykle w takiem nazywaniu tak dużego pana } i tego, że jestem zawsze na Jego usługi. Niech mnie pyta o co chce, choćby o niepoznawalne. Każdy porządny i szanujący się fizyk powinien i musi

* Mój drogi, przypominam Ci przykrości połączone z pisaniem pracy po odczytaniu jej w Akademii. Sam ich znowu doznałem. Napisz całą rzecz spokojnie, a potem czytaj. Co za różnica czy w Maju, czy w Kwietniu. Pośpiech na samej pracy zawsze się odbija.

192

badać kwestyę, czy wszechświat jest skończony, bo tylko mało lat albo mniej niż 17, albo więcej niż 66. Niestety i ja, który jestem w pośrednim stadium, naukowych nawyczności i czynów, który w nauce reprezentuję coś jakby nocnego stróża, więc bardzo praktyczne zajęcie, i ja czasem czepiam się wzbijających w górę balonów — bez spadochronu!

Nie robię nic, zgoła nic, je ne regarde vivre, a nawet zgryzot nie czuję. Politechnika tu wszystkich zajmuje gorąco. Będzie z pewnością otwarta w jesieni r. b. W planowaniu programatów organizacyi statutów, nawet w budowie gmachu i.t.d.

brozytutejsi panowie bardzo poważny i prze
ważny udział, chętnie i dobrze przyjmowany
jest będzie z wykonaniem – i przez kogo – nie
mamy pewności. Mostowe jednak są pewne
sporadyczne ustępstwa. Na mnie wywierany
jest ogromny nacisk. Otóż nie mam żadnej wąt
pliwości, że nie mam najmniejszej ochoty. Możecie
też ocenić, jak mocno przywiązałem się do tego,
com w Krakowie otrzymał i znalazł. Myśl
porzucenia wydaje mi się straszną poprostu. Nie
mam dotychczas decyzji. Gwałtownie boję się, stra
ciłbym całą swobodę i pogodę myśli, praca moja
urzeczywistniałaby z pewnością. Nie wiem, co mam zro-
bić. W każdym razie nie zobowiążę się tu jeszcze
ostatecznie. Ściskam Cię serdecznie, i Kasię
Wład.

193

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

22. III. 98

194

10. Widok

4 Kwietnia 1896

Drogi Karolu,

Przysyłam Ci adres, który życzyłeś sobie poznać: P. Kazimierz Kranz, 42, Boulevard Arago, Paris.

Dosyć nieprzyjemnie mi schodzą wakacye. Brat mój chorował, nie ciężko, ale poważnie, i przez tydzień byłem prawie

garde-malade. Potem i Ojciec nie
zupełnie miewa się dobrze. Nareszcie
zawieszona jest nadeszłą podróż do
Petersburga; i wszystko co się z nią
łączy. - Do Krakowa się zjechał
nie spóźnię i za dwa tygodnie się
zobaczymy. Mój drogi, przez czarne dni

(czyż nie uważał?) patrzy się na prze-
szłość jak przez czarne lunety i przy-
rządy optyków – co niedawne, już się wydaje
dalekie. – Nie powinienbym demoralizować
Cię spleenem; ale na mnie odebranie takie-
go listu jak ten nie oddziaływałoby demora-
lizująco; powiedziałbym sobie: „cóż to za

4.4.96

„chwiejna, słaba, ulegająca natura! Jak
„ja nie jestem taki." I powiedziałem
niedorzeczność". Łatwo wierzyć, że wszystko
mija: spleeny i chwile zachwytu,
upadek i wzlot potęgi, niedorzeczności zarówno jak błysk błyskawicy.
Całuję Cię i pozdrawiam najserdeczniej
a znajomym ukłony zasyłam

Włady

136

10. Widok

23-go Lipca 1876

Kochany Karolu,

Chciałbym wiedzieć, jak się masz i dlatego piszę do ciebie. Albowiem dopiero fizycznie jestem w Warszawie, psychicznie jeszcze mało; i donieść ci nic stąd nie potrafię. Trzeba uważać, że psychicznie istnieje z pewnością pewna „lag”, pewna „Discontę”. Potrzeba czasu, ażeby

pojęcia i odruchy psychiczne prze-
wędrowały do magazynu pamięci,
choćby je nowe wrażenia, zewnętrz-
nące i dyfundujące powoli, naciskały
i pchały najmocniej. Tak i ja
mam, między innemi, obraz Twego
złego wyglądania, Twego zmęczenia,
Twoich oczu i biednego Twego wyrazu
twarzy, na myśli - i piszę do ciebie,

że jaknajprędzej mieć od Ciebie lepszą wiadomość.

Zresztą ta, u mnie przynajmniej niezbyt znaczna, diffusivity of commotions, psychical — jest to coś, co mnie choć trochę pociesza w poczuciu naszej ludzkiej misery. Jaśniej, oto co chcę powiedzieć: czy mam wrażenia dobre, czy bolesne, pogodne, czy najbardziej okropne, <u>zawsze</u> to czuję, że poczuwanie się przez

zapominanie, albo odurzanie się w nastroju przez zapominanie, — jest poprostu upokarzające. Gniecie mnie to, że tylko przez marną ruchliwość naszych maszyn (przyrz.) cierpię mniej, albo odczuwam rozkoszy mniej, niż cierpiałbym i odczuwałbym, gdybym miał „maszynę" bardziej doskonałą. Nie pragnę, nie, cierpieć lub używać, ale podnosić się w górę. — Tymczasem ta „łaga" dowodzi, że nie stoimy u samego dołu drabiny ludzkości, pomiędzy dwoma jakiemiś średniemi szczeblami — Cała fala idzie do góry, ludzkość, chcę powiedzieć, a pojedyncze krople tej fali — idą na dół. Bardzo znany i interesujący przykład w Hydrodynamice. — Mój drogi,

zabawię tu około 8 dni, potem do „morza" zapewne. Spotkam Kocia kochanego jednocześnie. Ciebie i obu Wam przesyłam pozdrowienie i przywiązania wyrazy. Witold

198

Wielmożny Pan Karol Potkański

Cracovie

Autriche

w Krakowie

Bracka, 10

23. VIII. 96.

199

Berlin, 31-go Lipca 1876

Kochany Karolu,

Dziękuję Ci serdecznie za list, który otrzymałem w Warszawie, ale na który nie mogłem już tam odpisać. Co prawda, w hotelowym gwarze nie potrafię Ci odpisać i w Berlinie, tj. naprawdę odpisać, odpowiedzieć, coś powiedzieć, nie wyrazy, nie słowa.

sobie, jaki ten pan drogi Jacek jest szczery, jaki oddany idei. Co ten człowiek chce wypowiedzieć pędzlem, to przechodzi imaginacyę. Co on się namęczyć, nadręczyć, naboleć musi sam ze sobą, sam w sobie — mogę to zrozumieć. —)

Bądź zdrowy, mój drogi, ale prawdziwie zdrowy — ucałuj też Kocia odemnie, jeśli książki same dotąd do kufra nie weszły. Serdecznie. Wsz

31.7.96

200

Mam prośbę do Ciebie, mój drogi. Pisał mi Rostafiński, że składacie się ponownie na pamiątkę, do ofiarowania Kowerowi. Otóż pragnąłbym należeć do tego przedsięwzięcia. Czy nie byłbyś tak dobry zapisać mnie w sposób, jaki będziesz uważał za właściwy, jeśli można? Przepraszam o drobiazg, mój Karolu.

Nie jestem w stanie pisać o niczem

porządnem. Jestem dziwnie roz-
drażniony i smutny, nie wiem sam
dlaczego. Bieli mnie cyteruje
Zimnie i wyjeżdżam niebawem.
W końcu zobaczę tylko dzieci, i jadę
dalej przez Paryż do Normandji albo
Bretanii. Napiszę do Ciebie stamtąd.
(Widziałem bajecznego Böcklina
na wystawie, także brednię trochę dały
„d. polnischen Künstler" — Myślałem

201

Wielmożny Pan Karol Potkański

Bracka, 10

Oesterreich

Krakau

31.VII.96.

Société Anonyme
Immobilière.
·Des·Bains·de·Mer·de·Cabourg
Capital: 1.250.000 francs

Grand Hôtel

Cabourg, le 6/VIII 1896
Calvados

Kochany Karolu,

Kilka słów Ci posyłam, żeby Ci dać wiado-
mość o sobie — żeby Cię prosić o wiadomość o
Tobie - i o naszem kółku przyjaciół i życz-
liwych sobie. Brakuje mi tej wiadomości — Co
mnie obchodzi pogoda w New-Yorku — Nie
umiesz wystawić sobie, jaką nostalgię wspię-
dzytuje mnie Francya, właśnie dlatego, że
jest piękniejsza, rozwinięta, a my jes-
teśmy nędzarze. Morze jest tu spokojne
i nie takie straszne jak w Belgii i Anglii

9.8.96

Bez ujmy dla Twoich wiadomości geograficznych domniemywając się, że może nie wiesz, gdzie jestem, donoszę ci, że o 20 kilometrów od Trouville, w Normandji (Calvados). Kręcę się od 2 tygodni po Europie całej, wzdłuż i wszerz, razem z bratem. Nie jest wykluczone, że pojedziemy na krótko do Londynu i ostatecznie — chciałbym wracać — Jest mi bardzo dobrze, ale — wolę Wolską. Pusto mi też w mózgu obrzydliwie poprostu. Mój drogi — pamiętaj o zdrowiu!! Jeżeli

jesteś siedząc w Krakowie, to myśl
o tem codzień, że Cię ściga antagonistyczna
dezaprobacya kliki, klubu, bractwa
i wszystkich możliwych innych Akademij.

Ach mój kochany jak trudno jest nawet
pisać przez taką odległość.

Całuję Cię serdecznie i proszę o ukłony
domowi – jeżeli go uprzedził, pośle za mną
list zły.

Yours truly
WBd

204

32 Wolska; 21 sierpnia

Drogi Karolu,

Jestem już w Krakowie; nie zastałem Cię na Brackiej, ale dostałem Twoje dwa listy i dziękuję za nie serdecznie. Kontent jestem, że już przyjechałeś, choćaż z niewypowiedzianą radością byłbym usłyszał od Marcina (czy tak?) że jeszcze jesteś. Spotkałem wczoraj p. Jacka, ale na dziś już wyjechać. Czuję się więc sam, sam w pustym, cichym i śpiącym Krakowie

Muszę trochę skupić się, pomyśleć,
poczytać, popisać. Potrzeba mi
życia umysłowego jak manny. Uciekałem z przyjęcia i uciekałem
od Europy. Szczęście nie polega
na wysokości hoteli, na ruchu i
zgiełku przed Mansion-House'em.
Wiedziałem o tem i przekonałem się
raz jeszcze. Zdrowia nie daje morze
(nie szkodziło mi) ani góry go nie dają

tylko spokój wewnętrzny, równowaga.
Sam nie wiem, co mnie tak popędza,
jak biczem, w życiu – ale czuję często
uderzenia. Jestem zmęczony i smutny.
Próbuję wejść w jakąś daleką od
tego wszystkiego drogę – może coś zobaczę.
Ty jesteś alpinistą przecie, rozumiesz
co to znaczy piękny widok, wysoka,
ogromny, daleki, orli – albo jakiś szcze-
gół w zapadłym kącie, ale piękny
i zajmujący. Mój drogi, napisz do

mnie prędko – nie daj mi czekać na odpowiedź, choćby małej, tęsknię wiedząc, że list doszedł. Nie daj mi czekać na odpowiedź. I napisz w niej, jak się miewasz. I nie męcz się tylko. Bądź też łaskaw pokłonić się odemnie p. Michałowskiemu, p. Sienkiewiczowi i prof. Mt-kowskiemu, jeśli go zobaczysz, i wszystkim, wszystkim znajomym.

Całuję Cię i wszystkich serdecznie

Wład

Napisz mi, czy się wybierasz na wesele Kazia? Ale chyba nie.

206

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

21. VIII. 96

207

dn. 9 Września 1896

Kochany Karolu,

Dziękuję Ci za poczciwy Twój list.

Wybieram się za jaki tydzień do Warszawy. Tymczasem tu siedzę i czasem trochę robię, a często nic. Ludzie ciągle zapytują mnie, dlaczego siedzę w Krakowie? Czuję ~~tak~~ często,

że pomiędzy mną a pytającym mnie panem niema
strumieni porozumienia, że nie próbuję tłomaczyć.
Mnie potrzeba do życia mniejszej abstrakcyi; oto.
C'est drôle mais c'est ainsi. Zresztą człowiek jest
taką szalenie skomplikowaną, dziwaczną orkiestrą
że to, co dzwoni, jest właśnie zawsze proste i konieczne.
Kto zaś gra na duszy ludzkiej tylko tak licho jak
Rosencrantz i Guildenstern na flecie, ten z niej wy-
dostanie tylko niemiłe dźwięki rozdrażnienia. Nikt

nie wie lepiej o tem jak Ty, mój drogi, co to są natarczywi a nieznośni gadacze — ale wystarczy żem się wypisał i ulżył trochę mojej złości — — idąc za Twoją radą w zeszłym liście. Mniejsza o głupców. — Co porabiasz mój Karolu, jakże ze zdrowiem Twojem? — Tu nic nowego; nikogo z bliższych znajomych nie widziałem, od Kazia ani od Kocia wiadomości nie miałem. Za parę dni pójdę na Bracką; może p. Michałowski już jest

i będę mógł się z Nim przywitać. P. Sienkiewiczowi bądź łaskaw za pamięć wyrazić najlepsze podziękowania. P. Henrowi także, jeśli jest w Z-nem przesyłam niski ukłon.

Mam tu dla Ciebie nową powieść owego Wellsa, author of the T. M. Ale nie wiem czy cię namawiać do czytania, bo jest poprostu trochę cauchemar-ująca, wybacz wyraz. Tęskno mi czasem do naszych dobrych rozmów. Serdecznie dowidzenia

Wład.

209

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Willa „Osobita"

-9. IX. 96. +

210

10, Widok

Dn. 17go września 1886

Mój drogi,

Bratowej mojej nie było w Warszawie i nie mogłem Jej wcześniej powiedzieć o Twoim liście, ale mówiłem Jej o nim wczoraj i kazała Ci napisać, że sama domyślała się, iż musiałeś być w górach, nie w domu

że zatem nie masz zgoła za co przepraszać i że li przeciwnie zasyła uprzejme ukłony.

Jestem w Warszawie od Poniedziałku. Dziwnie niezdolny jestem do żadnej pracy, do niczego – i nawet przestałem już dziwić się temu. Pozwoliłem upływać czasowi i nie dręczę go niczem, ani nawet żalem. Co prawda – il a un peu la sourde oreille, c'type là.

Czasem tylko mnie zaboli, gdy pomyślę.

ile jest zadań, ile rzeczy do zrobienia, ile luk, ile niejasności, ile miejsc où ça résonne creux — i jak ja nie jestem zdolny do niczego — Zęby mi dokuczały i niezdrów byłem, może to jest reakcya.

W Warszawie nic — każdy zajęty swoją robotą i mam trochę wrażenie — bardzo smutne — że się jednak oddalam, oddalam — i że koło ludzi, których znam, cenię, rozumiem, — maleję,

maleje –

Cmentarze mówią mi teraz coraz więcej.
I myślę ciągle o życiu – tak z góry.
Co porabiasz, mój drogi. Myślę w pierwszych
dniach Października – około 5[go] – pojawić się
w Krakowie. Czy list już zastanę? Kazio
pisał mi, że 20[go] mn. w. wraca.

Do zobaczenia się, mój drogi –

W.

212

Autriche

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

Willa „Ozobita"

k. k. Hofbibliothek Josephsplatz
Hofrath. Ritter v. Ž

17. XI. 96.

213

10. Widok

dn. 16 Grudnia 1896

Mój drogi Karolu,

Nie czekam Twego listu i odzywam się do Ciebie – żebyś mi odpisał. Ach, co znaczy cała psychologia i déformations permanentes i histereza wobec odrobiny przywiązania, pamięci, odczucia – Jest mi jakoś ciężko i

i smutno; nie bierz tego listu bardzo do serca, nawet, gdy przechodzę kryzys nerwowy, nie przestaję oglądać tę kryzys i mam jeszcze dość czasu na to, żeby ci powiedzieć: gare à Vous! Myślałem dzisiaj tylko o tem, że ja, ten papier, ten atrament, ty tam, i moje dla ciebie uczucia, i moje o Tobie wspomnienia — to wszystko — i wszystko wogóle — to jeden chaos — i zdawało mi się

wyraźnie, że w tym chaosie jest jakieś szyderstwo. Świat jest tak urządzony, że człowiek myślący musi czuć się wystrychniętym na dudka. Nie wiem! nie rozumiem! dobrze — to jeszcze nic. Ale ja nie wiem nawet, czego ja nie wiem; nie rozumiem przecież, czego nie rozumiem; nie umiem nawet postawić pytania, na które nie mogę odpowiedzieć, czuję, że nie potrafię nawet sformułować

zagadki — i tylko czuję że mnie dusi i drażni, jak zmora. Mój drogi, to nie jest nadwrażliwość, tylko patrzenie na te rzeczy, które są tak wielkie, że chodząc powszednio, codzień, po zwykłej ziemi, nauczyliśmy się je omijać i tylko po ciasnych uliczkach łazić, które one pozostawiają między sobą — jak domy w ciasnym mieście. Spojrz z góry — a uliczki niknąg, same dachy, dachy —

Całuję Cię serdecznie Wład

Krtań moja ciągle mi dokuczała, więc od dwóch dni znów zamknąłem się w domu i nikogo nie widzę, ani wyrazu nie mówię — i jest mi lepiej. Mam nadzieję, że za parę dni będę całkiem dobrze. Uściskaj, mój drogi, Kazia, [illegible] i p. Jacka. W.

215

Cracovie

(Autriche)

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Ulica Bracka, 10, II p.

18.XII.96

6 Stycznia 1897

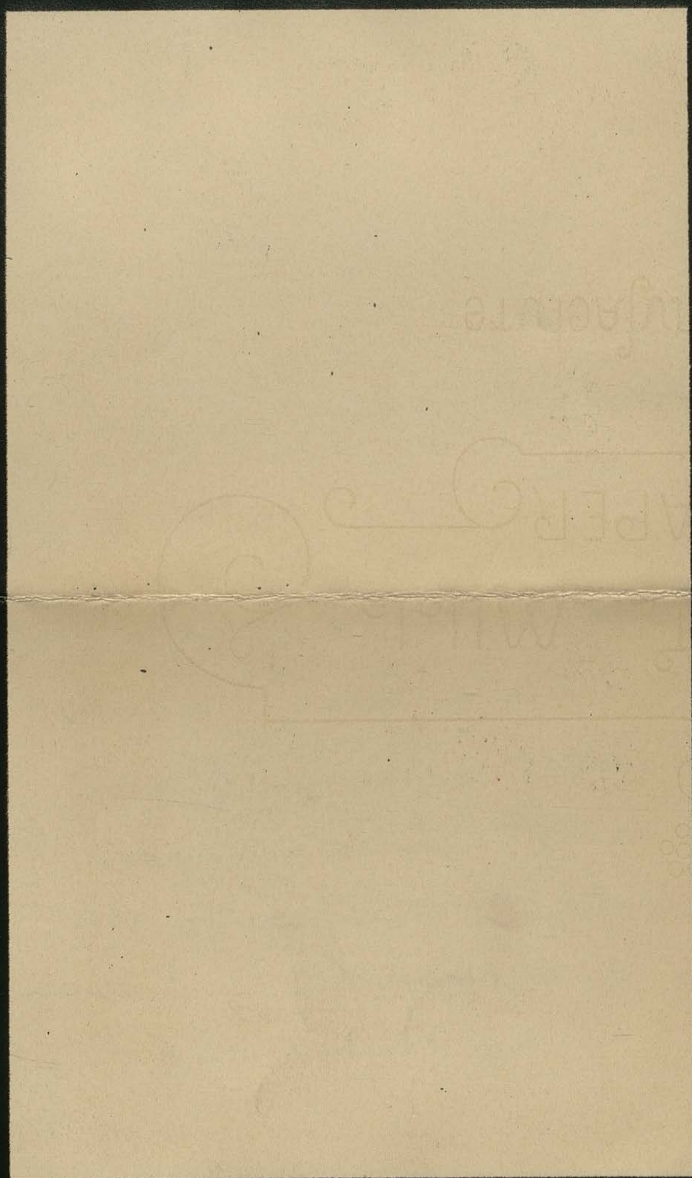
Mój drogi,

Kilka słów tylko, żeby ci podziękować za ostatni list i za Twoją poczciwość. Miałem dzisiaj przyjechać do Krakowa, ale przed kilku dniami byłem trochę niezdrów

mię bałem się wagonu i kolei żelaznej. Mam się jednak dobrze i wyjadę jutro. Zobaczymy się więc za parę dni. Dlatego pisać mi już niesporo, za niecierpliwie.

Biedaku Ty jesteś z Twojemi migre

nanie. Wiem, co to jest ciągle
mieć się na baczności i co chwila
mózg i przymuszony jest sądzić,
że coś trzeszczy w funkcyonowaniu
maszyny. To przedewszystkiem nudzi –
ale też bezgranicznie – Do zobaczenia
mój drogi Karolu. Wład.

218

Cracovie

Autriche

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka - 10

9.I.97.

7/1
2
97
KRAKOW

10 Kwietnia

Mój drogi,

Powiedziałeś mi, kiedy żegnaliśmy się, że chciałbyś mieć parę słów odemnie i prawie codzień próbowałem siebie, czy mam pisać dzisiaj? Dlaczego dzisiaj piszę? Czyż dlatego, że mi wpadły w rękę takie dwa proste zwyczajne wiersze:

„Tutti torniamo alla gran madre antica"
„E il nome nostro appena si retrova."

Dlaczego my zawsze mówimy o tem, ile razy mówimy naprawdę? Czyż dlatego, że wszystko, co jest, widziane trochę pod powierzchnią chociażby, ten widok wskazuje, nie inny?

Myślę o tym powrocie do gran madre antica często – i coraz częściej. Nie mogę oprzeć się już tej myśli i temu nałogowi. Tylko nie

wiem, czy to nie przeczy coś złego i smutnego? Czasem mi się wydaje, że nie.

Mój drogi, co porabiasz. Przed „powrotem” mam jeszcze ochotę dowiedzieć się czegoś-kolwiek od Ciebie o Tobie. Czy wypisałeś już nieskończoności arkuszy, których od Ciebie wyczekuje potwór, złożony z Akademii, z antydyluwialnego Krakowa i z Kosterkiewicza XIX-go w. p. Ch.? — Miałem list

wesołą i serdeczną od Karci. Do 20 się
zobaczymy wszyscy troje w Krakowie.

Co do mnie, jeśli chcesz mnie znaleźć
szukaj mnie w Teorji Sprężystości, której się
muszę nauczyć, skoro ją mam wykładać.
„Wykładać" co za makabryczny wyraz; weź
go tylko dosłownie. Ale adresuj do mnie
jednak „Widok 10" a nie tak:

Teorya Sprężystości
Zadanie St Venanta.

Całuję Cię serdecznie — Wład.

221

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10, Ulica Bracka

10. IV. 97

Jasna 7

16 sierpnia 1875

Mój drogi

Dziękuję ci za list serdecznie; bo tem już trochę niespokojny. Role zmieniły się, bo to ja teraz muszę gniewać się na ciebie za ciągłe dręczenie siebie samego (przedewszystkiem) i Drukarni Uni-

wszystkimi – manuskryptami. Pamiętaj, że myśleć i pisać – są to działania przeciwne naturze. Dziękuję Ci za wiadomości o znajomych. Nie wiem tylko, co porabia Kazio, gdzie jest. Ja sam byłem mocno niezdrów na wsi, do tego stopnia, ~~zem~~ tu wrócił. Teraz dobrze się miewam. Przez dwa tygodnie miałem nawet zamiar popełnienia

do specyalnej kliniki w Niemczech — tak
mnie te ciągłe napady zdrożyły, ale obecnie
porzuciłem tę myśl.

Nie robię jednak zgoła nic —
spaceruję, jem i piję. Powiedziano ci
mój drogi, że Warszawa jest bardzo
miłem miejscem kuracyjnem i uroczy-
ście postanowiłem innego nie szukać
Trzeba się uwalniać od przesądów.

16.8.97

Nie wolno długo ani dużo mi pisać, ale zato będę pisywał często. Nie wolno mi tylu rzeczy, więc chociaż mogę. Z biegiem życia widzę, że potrzeba wypisywania, drukowania, wypowiadania swoich konstrukcyj coraz bardziej słabnie.

Serdecznie Cię ściskam Karol

Wład

Zielony Plac (Rysia), No 1

dn. 13 Wrz. 1897

Mój drogi,

Wybacz mi milczenie. Myślę o Tobie często, chociaż milczę. Czekałem z pisaniem listu – aż będę zdrowszy, pogodniejszy. Sądziłem, iż nużący musi być dźwięk mojej prozy. W Krakowie było mi znowu gorzej. Tutaj jestem od 3 dni, trochę mi lepiej, chociaż jeszcze nie zupełnie dobrze. Dr Reichmann tu uważa, że mnie męczy głównie „newralgia kiszek" na tle neurastenicznem wybitnem.

Według niego, stan rzeczy nie jest wcale ciężki, ale nie rokuje mi prędkiego wyleczenia się. Pracy zakazuje. Wobec tego terminy październikowe rozpoczęcia roku szkolnego napełniają mnie wielką troską. Ale jeszcze nie chcę w to wierzyć, żebym nie mógł w zwykłym czasie rozpocząć wykładów. Tylko, będą one doprawdy — mało co warte w tym roku. To już trudno.

„Travaillons sans raisonner — c'est „encore le seul moyen de supporter l'exis-

„słońce" – Jaka to prawda, a ja nie mogę wcale uciekać się do tego jedynego zbawczego sposobu tworzenia.

Pisanie męczy mnie bardzo, przepraszam serdecznie, serdecznie bardzo, mój drogi Cię pozdrawiam

Wład.

226

Autriche

JW. Pan Karol Potkański

w Zakopanem

(przez Kraków)

13. IX. 97.

227

Zielony Plac, 1

20 Grudnia 1897

Mój drogi.

Wyjechałem bez pożegnania się z Lotą i z Kaziem, ale nie weźcie mi tego za złe, moi drodzy. Nie uwierzysz, jak mnie wszystko męczy, obciąża, jak mi się wszystko trudnem staje. Coraz więcej muszę liczyć na Waszą dobroć dla mnie i wyrozumiałość dla maszyny, która skrzypi, piszczy, skrzeczy, zanim pójdzie pomię

dzy rupiecie. Miałem się niedobrze w ostatnich dniach pobytu w Krakowie, tu już mi jest lepiej. — Co porabiasz, mój drogi. Czy sprawiasz się porządnie, czy jesz, sypiasz, wyglądasz dobrze. Polecam Cię dozorowi i opiece Kazia, którego tu ściskam i pozdrawiam serdecznie.

O czem Ci donieść stąd? z tego zgiełku, który mnie bardzo męczy. Jak mi ten cały ruch podskakujący maryonetek ludzkich wyda je się śmieszny. Mucha po ścianie gdy łazi,

228

musi także sądzić zapewne, że jakaś tam plamka albo chropowatość oblicza jest zdarzeniem historycznem, które wywrze wpływ głęboki na bieg świata. A tymczasem my wszyscy jesteśmy tylko dość komiczne figurki

...Qui font trois ronds
Et puis - s'en vont.

Wiesz, Karolu: gdy jestem bardzo dużo sam, czuję się często bardzo biednym i bardzo smutnym; ale nigdy nie małym i czczym i głupim, jak wtedy, kiedy za dużo z ludźmi

przestaję. Cały niesmak banalności i prózni kładzie się dzisiaj na mnie swoim ciężarem. — Nie zdobędę się dzisiaj na nic lepszego, mój drogi, chociaż to zła lektura dla Ciebie. Jak Zolę pensjonarkom, tak i Tobie należało odbierać i zakazywać moją zniechęconą prozę. Naprawdę jednak ja tylko jestem winien temu „que je n'ai pas eu la force de me taire". To natura, nie ja. Któż, jak najbardziej wyrafinowany oprawca i męczyciel, włożył nam w dusze gdzieś wysoko, daleko, złudny, okropny przebłysk cudny szczęścia i błękitu? Dopuścić do tego, żeby człowiek mógł marzyć — to była podłość w planie Natury.

Całuję Cię serdecznie. Wład.

229

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10, Bracka, 10

KRAKAU

Carlsbad, dn. 6. Sierpnia 98

Haus Mailand,

Marienbader Strasse

Mój Drogi

Dziękuję Ci serdecznie za list. Piszę, jak kazałeś, pod krakowskim Twoim adresem. Cieszę się, że przynajmniej jest i z żołądkiem potem dobrze. O sobie nie mógłbym nie bardzo dobrego napisać. Z początku miałem się doskonale, ale teraz gdzieś

zaczęłam się wcale niedobrze i od tygodnia ciągnę taki stan nawpół-zdrowia, i niezupełnej choroby, jaki znasz dobrze. Lekarz jednak twierdzi, że to „nic". Pragnęłabym jaknajprędzej stąd się wydostać. Nie umiem Ci powiedzieć, jak mi Karlsbad już obrzydł, pomimo bardzo wielu miłych i przyjemnych znajomych. (Jest między innemi Pani M. Mańkowska)

(Mówimy z Nią często o Tobie).

Mam nadzieję, że około 14-go chyba już będę w Krakowie, a może 13-go nawet. Jednak napewno nie wiem. Gdybym się raz chorował znów, jak w zeszłym roku, w drodze (cette éventualité me hante) tobym się już chyba na Zakopane nie odważył. Krzepię się nadzieją, że przecież nie było żadnego powodu, że owszem leczę się „na to" – ale ciągle jednak, pomimo wszystko, że

się te [illegible] [illegible] znów [illegible].

Czyż to w sobie. Obym się mylił.

O czytaniu mowy nie, nawet myśleć. Przeczytałem tylko Anny Kareniny, oraz Wells'a jedyną ładną rzecz The Invisible Man. It's plain. Ach, bez zdrowia co to jest życie. Mój drogi, tęskno mi do naszych rozmów i dobrych gawęd. Obyśmy się prędko zobaczyli. Serdecznie Cię pozdrawiam Witold

232

Wielmożny Pan Karol Potkański

Krakaŭ

Bracka, 10 II p.

K.

Drahý příteli [illegible]
a [illegible] a [illegible]
[illegible]

6. VIII. 98.

233

32 Woburn

17. Sierp. 98

Mój drogi

Dziękuję Ci serdecznie za Twoją dobroć i przepraszam za kłopoty.

Bądź tak łaskaw podaj mi brzmienie mego przyszłego adresu; a zarazem i Twój własny, którego się jeszcze domyślam. Możeś też mógł mi napisać, w najgrubszem przybliżeniu, co tam znajdę na miejscu. Przypuszczam, że prócz ścian, powietrza (z Argonem) łóżka i stołów — nic. Czy tak?

Przypadę w Sobotę albo Niedzielę, wyjeżdżając stąd o 8. rano. Czy Jędrzej zostal Taskaw zapowiedzieć tam, żeby niczego opuszczono?

Czy nie przywieźć ci czego z Krakowa?

Mój drogi, rozporządzaj mną

Liczę na 2½ do 3 tygodni takiego, o Tobie

Yours truly

W.

235

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Zakopanem

W mieszkaniu JW. Pana H. Sienkiewicza

17 VIII 98

236

20 Sierpn 98

Mój drogi

Przepraszam, że nie zaraz odpisałem. Do prawdy nie zaprzątaj sobie głowy kwestyą tanności czy drożyzny mieszkania. Jestem bardzo kontent, że Cię zobaczę i pojedziemy tam z tymi miłymi mi ludźmi. W Warszawie jednak muszę być, około 15. Września.

Posyłam Jana po paltot.

Przyjadę w Poniedziałek lub Wtorek, zresztą nie mogę jeszcze napewno daty

Oznaczyć. Powóz zamówię sobie telegraficznie.

Dziękuję Ci jeszcze raz najlepiej o mej serdecznej, moja droga.

Do zobaczenia się prędko Wład.

238

Posyłam ci nie
wszystkie Twoje listy
– ale te, które mię
[illegible] (nie) bardzo głęboko

JWielmożny Pan Karol Potkański
w biurku.

w Zakopanem

Twój
Karol

Ulica Zamoyskiego 16
(dom JWPa p. Sienkiewicza)

20. VIII. 98.

233

27 pźdź.

Zielony Plac 1

Mój drogi

Oba Twoje listy otrzymałem i bardzo Ci dziękuję. Nie pisałem, bom znowu tutaj się bardzo rozchorował — zaraz po przyjeździe — i leżałem przez 9 dni w łóżku. Drugi dzień wstaję — jest lepiej trochę — ale jeszcze nie tego naturalnie. Dr R. obiecuje prędko dojść przeminięcie ostrego

stadyum, ale nieprędko zupełne
i radykalne wyleczenie. Należy
~~się~~ tym razem długo i systematycznie
leczyć się, żeby się zupełnie wyleczyć.
Wobec tego, nie wiem, co ja zrobię
z wykładami zamówionymi — i bardzo
się tem martwię — bo o pracy umysło-
wej ani za całe tygodnie niema
mowy. Całuję Cię serdecznie mój
drogi Karolu, [illegible] że mnie nauka
ze lektury [illegible] chronić [illegible] nie
trzeba zaniedbywać. Do Kasia wczoraj
pisałem. Proszę Cię bardzo o pamięć
od czasu do czasu i — jeszcze raz ściskam
(Ukłony Jackowi najszczersze)
Wacław

241

Autriche

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

28. XII. 98

242

Zielony Płac, 1. 5 Paźdz. 58

Mój drogi, przepraszam, że tylko parę słów piszę. Miałeś pewno wiadomości o mnie już od Kazia. Poprawiam się bardzo, chorować, jem wciąż dobrze, w takich razach dzień, dni żal trzy nie przynosi zmian i trzeba czekać, czekać, czekać. Jednak wszystko idzie pomyślnie. Tylko system nerwowy jest tymi wszystkimi bólami, obawami i historiami ogromnie wyczerpany i zmęczony — dziwnie czuję się zdenerwowany i niespokojny i podrażniony, nie wiem sam czemu. Ale to minie. Dr R. leczy mnie jak

zawsze spokojnie, ostrożnie, systematycznie i dobrze.
Jem dosyć dużo, siły mi wracają. Stosuję też
dość energicznie zimną wodę — hydropatyę.
Czem się bardzo trapię to wypadkami — które
mi ogromnie odradzają. Właśnie dr Baranowski
z godzinę mnie nękał, żeby wszelką myśl
o nich od siebie daleko odsunąć.
Mówił mi, że Pani Pusłowska nie jest wcale
skazana, ani groźnie chora, i byle tylko sama
zrozumiała, że rzecz jest bardzo poważna i stosownie
się leczyła, z pewnością wyjdzie cało z niebezpieczeństwo
Jak się miewasz Ty mój drogi? Pamiętaj o mnie —
— Mój Karolu. Wolód

243

Autriche

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

5.X.98.

1 Victory Plac

dn. 17. Paźdz. 1878

Mój Drogi

Dziękuję Ci serdecznie za list. Tak jakoś podupadłem umysłowo, że ani nawet listu napisać nie potrafię. Poprawiam się powoli bardzo, jakoś opornie, ale jednak ciągle. Trenuję się faktycznie we wszystkiem, codzień o ¼ kroku idę

napośród, wzwyczajam się napowrót
w życie, bardzo ostrożnie. W powolności
tej rekonwalescencji miarkuję dopiero,
jak silnie (tutaj zwłaszcza, po przyjeź-
dzie) był porażony cały organizm.

Z pracą umysłową najgorzej, naj
trudniej — i Dr R. najmocniej i naj-
zupełniej mi jej zakazuje. Zakazuje
mi nawet, dłużej trochę, czytywać ga-

zeń i powieści, —— Widzisz więc, że
chociaż E Gosse jest obstalowany, będę
go przecież czytał chyba kiedyś, z
uczuciem, że mogę już na taką at-
pracę, na taki wysiłek się porwać

Dearest, okropnie to smutne być
taką skorupą, such a helpless wreck
of a fellow.

Mam nadzieję, że w Listopadzie

może w Grudniu, będę w Krakowie. Ale z wyjazdów w tem półroczu nic.

Serdecznie Cię proszę o wiadomości o Tobie, o Kaziu, Jacku, o p. Ludwiku M., o wszystkich, co do których pewien jestem, że mam względem nich nie próżnej ciekawości

Yours truly Wła:

Ucałuj specyalnie Henia odemnie i powiedz mu, że jest w powietrzu „Xenon" i jest Helium i tyle innych rzeczy, że już nie wie, co jest, nikt.

246

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Ul. Bracka. 10

17.XI.98

247

1 Zielony Plac. 7 Listopada 1878

Mój Drogi, przepraszam za milczenie, wyobraź sobie: znowu recydywa, a nawet dwie i znów łóżko w robocie, dyeta, historye. Ledwie z tego się wygramoliłem. Już mnie to zaczynało mocno dziwić, to błędy w jedzeniu, rozumiesz, są wykluczone. Dr R. zawezwał neurologa do pomocy: mają mnie elektryzować. Oni nie wiedzą, co czynią, elektryzując, a, co gorsza, ja też nie wiem. Zresztą, stanowczo, nie zasługuję już na nazwę fizyka. Zdaje mi się że zapomniałem całą fizykę i że wp. Soleski więcej umie odemnie. (Henio zapędził mnie w kozi róg)

Mój kochany, co porabiasz! i to wszystko z nami się
dzieje! Jak mi przykro, żeś takim odszczepieńcem, odpad-
kiem Krakowa, w Warszawie? Jak Ci się udała wycieczka
do Zakopanego? Co będzie z moją pracą, z moją
naukową przyszłością? Widzę jasno, że tak dalej nie
pójdzie. Zaprzątają mnie myśli gorzkie. Gdyby można
nie myśleć tego. Już nie pozdrawiam i nie całuję
wszystkich, Ciebie i wszystkich naraz, bo w każdym
liście zawsze mógłbym tylko i nieustannie powtarzać te same
serdeczne wyrazy. Witold —.

248

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka . 10

7.IX.98

1. Zielony Plac 11 Listopada 1878

Mój drogi, piszę do Ciebie z prośbą, żebyś zechciał przyjąć kuzyna mego Bronisława (brata Kazimierza) który za kilka dni, w początku przyszłego tygodnia, będzie w Krakowie przez dzień albo dwa i chciałby Cię poznać — Jest to ten would-be księgarz-wydawca, o którym Ci mówiłem. Zgłosi się do Ciebie na Bracką. Co do mnie, to znów zaczął się okres widocznej poprawy — oby już ostatecznej. Od kilku dni robię ciągłe postępy; może już

tym razem dojdę do zdrowia.

Nie bierz złe do serca, że piszę krótko rzadko. Już jestem taki wrażliwy.

Co porabiasz mój drogi? Jak Twoje zdrowie? Całuję Cię serdecznie. Wład.

Czy nie masz wiadomości od Pani Benetowej?

Gosse'go czytam z wielkiem uznaniem.

250

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

11. XI. 98

251

17. Listopada 1898.

Mój drogi, dziękuję ci za list i korzystając z przy-
wileju ex-chorego, piszę karteczkę. Miewam się nieźle,
jestem bliski zdrowia, ale są jeszcze rozmaite ślady i upo-
rczywe resztki choroby, tak iż czuję, że trzeba być ogromnie
ostrożnym. Mój drogi, wierz mi, jeszczem nigdy w życiu nie
doznał wyraźnego skutku jakiegoś leczniczego procederu. Czuję,
że one swoje, choroba swoje, t.j. zaczyna się, rośnie, trwa, słabnie
i znika, majestatycznie nie dbając o to co tam robią daleko po

za dziedziną jej bytu. Jest to nawet zjawisko, w swej wymowności prawie piękne.

Wyznaję Ci, że tęsknię do roboty a piszę Ci to nie dlatego, żeby kogoś zamęczać swoją biedą (od czego ma ona słabnąć) albo żeby ot tak sobie coś powiedzieć — ale dlatego, że to jest zagadka, której ja, czuję, że nie rozwiążę — a wiesz, zagadka taka, jak w bajkach z królami i królewnami, gdzie przed przystąpieniem do konkurencji trzeba się 7 razy po 7 namyśleć. Chcę powiedzieć, że nie bardzo w to wierzę, ażeby np. Ty nie zamęczał się, chociaż widzisz, że Ci nie wolno — i ja tak samo

Całuję Cię serdecznie W

Co porabia p. Henryk Sił (ex Hen[illegible])

252

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka .10

14.XI.98

1 Zielony Plac 22 Listopada 1858

Mój drogi, dziękuję Ci za liścik. Tak lubię być z Tobą choć w takim listownym, luźnym, związku, że piszę głównie, aby od Ciebie znów mieć odpowiedź. Stan mój robi powolne postępy, miewam się coraz lepiej, choć mi jeszcze to i owo dokucza. Gdyżem zresztą mocno umysł. zajęty czemś poważnem, nie mając czasu ani woli zważać na drobne dolegliwości fizyczne. Spotkałem tutaj p. Antoniego Górskiego, brata Kocia, w dobrem zdrowiu i wesołym humorze. Opowiadał mi że Kocio zakochany jest w swym synku bez granic – i że ma

słuszność. – Czytałem nawet jedną powieść Przybyszewskiego – ale tylko jedną i nie wiem czy prędko przeczytam drugą, tak kosmicznie słabą wydała mi się, w stosunku do tematu swojego. Jego "konstrukcje" sam doskonale objaśniasz. Ludzkość w ciągu wieków dąży do coraz bardziej abstrakcyjnego myślenia – ale spółcześnie mogą żyć: Newton z papuasem. – O powrocie do Krakowa myślę, ale nie chcą mi na to jeszcze pozwolić. Po N. Roku, jednak, jeśli wszystko dobrze pójdzie i nie będzie niespodzianek, mam wszelką nadzieję być znowu człowiekiem, który myśli. Czy znasz uczucie głodu umysłowego? Zaczynam go odczuwać mocno. – Wsze "Heniowi", Karolowi Jackowi serdeczne uściski i Tobie, mój drogi. Wda.

254

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka .10

22 XI. 98

1 Zielony Plac 3 Grudnia 1878

255

Mój drogi, skoro nie odpisałem Ci natychmiast na Twój miły list, domyśliłeś się zapewne, że przez niemożność. Znowu leżałem 3 dni, tym razem przez obrzydzenie do łóżka, na kanapie. Teraz znów lepiej. Dziękuję Ci za list serdecznie. Jak mi brak Ciebie - i Was - i Krakowa - i atmosfery choć trochę naukowej - i abstrakcji i pracy - i przez to jak mi brak radości i zadowolenia - to poczucia, że się żyje! Dopiero teraz czuję, że zły humor to jest głuche poczucie spełnionych funkcyj organizmu. A cóż ja poradzę

że moja funkcya jest kreśleniem takich zygzaków jak $\int_{t_0}^{t} dt\,(\delta T - \delta U + \delta W + \delta' Q) = 0$ *, zresztą na swój własny tylko użytek! — Więc do „Kółka filozofii przyrody" mieszczącego się w kieszonce kamizelkowej Kopernika zapisuję się in absentia. — Cóż to jest znowu z tą bezsennością? Karolu nie dopuść do ciężkiego niezdrowia. Dr Reichm. mówił mi kiedyś jak strasznie źle, według niego, działa alkohol na ludzi nerwowych. Mówi, że np. ja powinienem się go zrzec raz na zawsze, na całe życie. Pytałem go o „kuracyjne" koniaki? Potępia je najsurowiej, nawet w małych dozach. Gdybyś go był słyszał, przestałbyś zupełnie pomagać sobie tym środkiem

Całuję Cię serdecznie. Wła

* Jednak pewnie to prawdą tam!

256

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka, 10

3.XII.98.

1 Zielony Plac   Poniedziałek 5 grudnia

Mój drogi, kartki nasze minęły się w drodze: pisałeś w Piątek, ja w Sobotę. Miewam się teraz lepiej. Ale mnie bardzo martwi, co piszesz o sobie. Wiem trochę, co to jest chorować i boję się, że nie jesteś dosyć cierpliwy, dosyć pokorny przed chorobą - a ona jest zawsze mocniejsza! Donieś mi, proszę Cię, jak się miewasz. Jaka szkoda, że nie jesteś tutaj, oddałbym Cię R. z zaufaniem w opiekę.

Wmawiaj sobie i próbuj obudzić zamiłowanie do czegoś

qui soit manuel sans être un manuel. Fotografuję, czy widzę, że foto. Przyślę ci, jeśli masz ochotę, owa fotografię mojej osoby, którą ci raz pokazałem, bo odnalazłem jej kliszę gdzieś między gratami

Dziwi mnie bardzo wiadomość, którą mi przesłałeś, o Akademii, Zajączkowskim i mnie. Wiesz, że skromny nie jestem (właściwie: uważam ocenianie ludzi i prac za rzecz całkiem pozbawioną sensu) ale się bardzo dziwię i nie bardzo wierzę w to, żeby się tak stało; choć zrobiłoby mi to prawdziwą przyjemność. Całuję Cię serdecznie. Wład

Autriche

258

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka - 10

5. XII. 98.

259

1 Zielony Plac

11. Grudnia 1898

Mój Drogi

Piszę tylko parę słów, żeby Ci podziękować za pamięć i prosić Cię, ażebyś i Kaziowi podziękował za jego poczciwy list do mnie. Odpiszę mu w tych dniach, tak się składa, że mam teraz mało czasu! chociaż nie robię nic. Tyle

czasu zabierają mi różne zabiegi
koło mojej osoby fizycznej. Reperują
się na wszystkie strony, a że mam
chodzić, leżeć po jedzeniu, etc. etc.
– więc mnie to wszystko nudzi nie-
zmiernie! Miewam się coraz lepiej.

Ogromnie mi przykro było czytać
że Koniowi oczy nie służą. Mój
drogi, jak dalece? czy nie wiesz jakoś

bliższych szczegółów?

I od p. Augusta dostaję w tej chwili bogaty i serdeczny list, „nieodwracalny" (jak się wyraża). Oby z Wami być najprędzej i znowu zdolnym do pracy.

Serdecznie ściskam ciebie, Karcia, Jacka, „Henia" (by special permission). Co też robicie w Niedzielę?

Yours truly W.

261

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka. 10

11.XII.98

262

1 Zielony Plac

dn. 23 Gr. 1858

Mój Drogi

Biedak jesteś z temi Twojemi migrenami. Co do mnie, kiszki moje wracają do porządku, newralgie zanikają, ale „zato" dostałem silnego zapalenia gardła – une fois pour changer! Znowu parę tygodni głupich kura

cyj i cisłowania się. Mój drogi, o ile więcej mielibyśmy obaj z życia przy jemności, gdyby nie te „mesquineries" nie zdrowia, które są może niegroźne, ale akurat wystarczają, żeby zapał życia stłumić.

Buntuj Karola, Karolu, żeby się nie dał wcisnąć w szablony i tym razem znów wcisnąć. Mniejsza o Zjazd sam w sobie, ale trzeba pokazać zasadę.

Tu, jak się łatwo domyślasz, wszystko kipi jutrzejszą uroczystością: o niczem innem nie mówi się. Dlaczego czuję się tak kompletnie obojętnym? Otwarcie Ci to piszę: powiedz mi, czy to źle, czy brzydko? Nieraz doznaję uczucia, że jestem daleki od mego społeczeństwa, odosobniony. W Krakowie tłomaczyłem sobie to nie wciąganiem się w życie lokalne — ale tu? bolałoby mnie to, gdyż nie ogromne „poszano-

wanie faktu" jakie wyrobiło się we

mnie przez to rodzaj mocł zajść

Zacytuję Ci zdanie z listu, które wczoraj

otrzymałem: „Czy to uczucie osamot

„nienia nie jest tylko wyższym, skończen

„trowanym stopniem świadomości, ana-

„lizującej nie tylko skupienie własnego ja

„ale i przedział między niem a innemi

„istotami"? Auerbach powiada: „Jeder

„ist allein, der eine Natur für sich

„ist." Serdeczne moje drogi uściski

od Twojego Wła

264

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka . 10

23. XII. 98.

265

Sobota 7.1.1899

Mój drogi,

Masz słuszność zupełną, owo „niesposobienie" było chwilowe i przeszło. Ale takie przejście jest zawsze połączone z gorączką. Co robisz, mój Karolu? Wyznam ci, że, nie mając od ciebie zwykłej szybkiej odpowiedzi, byłem trochę nawet niespokojny. Kazio mi pisze jednak, że uważasz

się stosunkowo mało: jeśli wi-
dzisz wyrażam się ostrożnie i
umiarkowanie: I can see no
opportunity for emphatic praise.*
U mnie jest prawie zawsze "lepiej"
ale to "lepiej" od dwóch miesięcy
trwające nie chce jakoś przejść
w "dobre"; i jakoś mnie drażni
troszkę i przeszkadza. Chciałem

*"Vivre sans bruit console
de vivre sans gloire"

ści w Krakowie około 16-go b.m., więc za tydzień z okładem; jeżeli nie zajdą jakie trudności, komplikacye i nie wiem już co, tedy około tej daty będę Was mógł uściskać serdecznie. jak to dziś czynię w myśli

Yours truly Wł.

267

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka . 10

7. I. 99.

268

1 Zielony Plac

dn. 1. Lutego 1899

Mój drogi Karolu

Dziękuję Ci za list i najserdeczniej przepraszam za milczenie. Miałem znów dwa napady moich bólów nerwowo-kiszkowych; jeden silny i długi, drugi słaby i krótki. Gdyś mię one, byłbym już w Krakowie. I mnie taka „nominacya"

(sine me de me) nie była przyjemna. Trzym dotychczas w zamiarze niepojęcia, ale p. August mocno nalega, żeby ustąpić — sam nie wiem czy ustąpię, chociaż buntuję się przeciwko niezasłużonemu chyba lekceważeniu.

Teraz znów miewam się nieźle, wychodzę znowu i sądzę, że może uda mi się wreszcie pojechać do Krakowa.

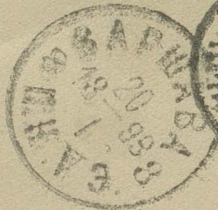
Serdeczną przyjemność mi zrobi zobaczyć Henia, mój drogi. Co do p. Henryka, to zbierałem się dziesięć razy, kiedy jestem zdrów, iż złożyć Mu wizytę, ale bałem się go trudzić, zamęczać do rewizyt etc., aż się znów położyłem. Wogóle mój kochany, wierzaj mi, że przez ten okres mego życia, doprawdy zmuszony jestem prosić o wielką

dla siebie pobłażliwość.

Cieszę się teraz myślą, że jednak przecież pojadę chyba niezadługo i zobaczę Was wszystkich.

Całuję Cię i wszystkich. Wład.

270

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

20. I. 99

271

1 Zielony Plac

Dn. 9. Lutego 1899

Mój drogi

Niezdrów jestem, leżałem całemi dniami na kanapie i dlatego nie odpisałem Ci dotychczas na ostatni Twój list. Czuję się znów lepiej, ale mi to wszystko ogromnie odbiera odwagę.

Na kanapie znalazł mnie też Henio którego zobaczyłem z prawdziwą radością. Dobrze wygląda. Wypytywałem go o liście o Kasię i kazałem Was bardzo uściskać wo- [illegible]dy.

Dr Fl. nic osobliwego mi nie powiedział; prócz bardzo interesujących biologicznych hypotez, dał mi trochę hygienicznych rad, ale tymczasem jestem chory.

272

Dziękuję Ci za twoją dobroć dla mego kuzyna. Boję się, czy on tam nie zabardzo naturbował historyków, bo to taka szalona pałka z niego.

Jeślibyś zobaczył p. Augusta, powiedz, że mój przyjazd znów musi być odroczony. Powiedz też o tem, mój drogi, Kaziowi.

Całuję Cię serdecznie i proszę o wiadomości

Wład.

273

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Bracka 10

9. VI. 99.

[12.4.99] 274

Wtorek

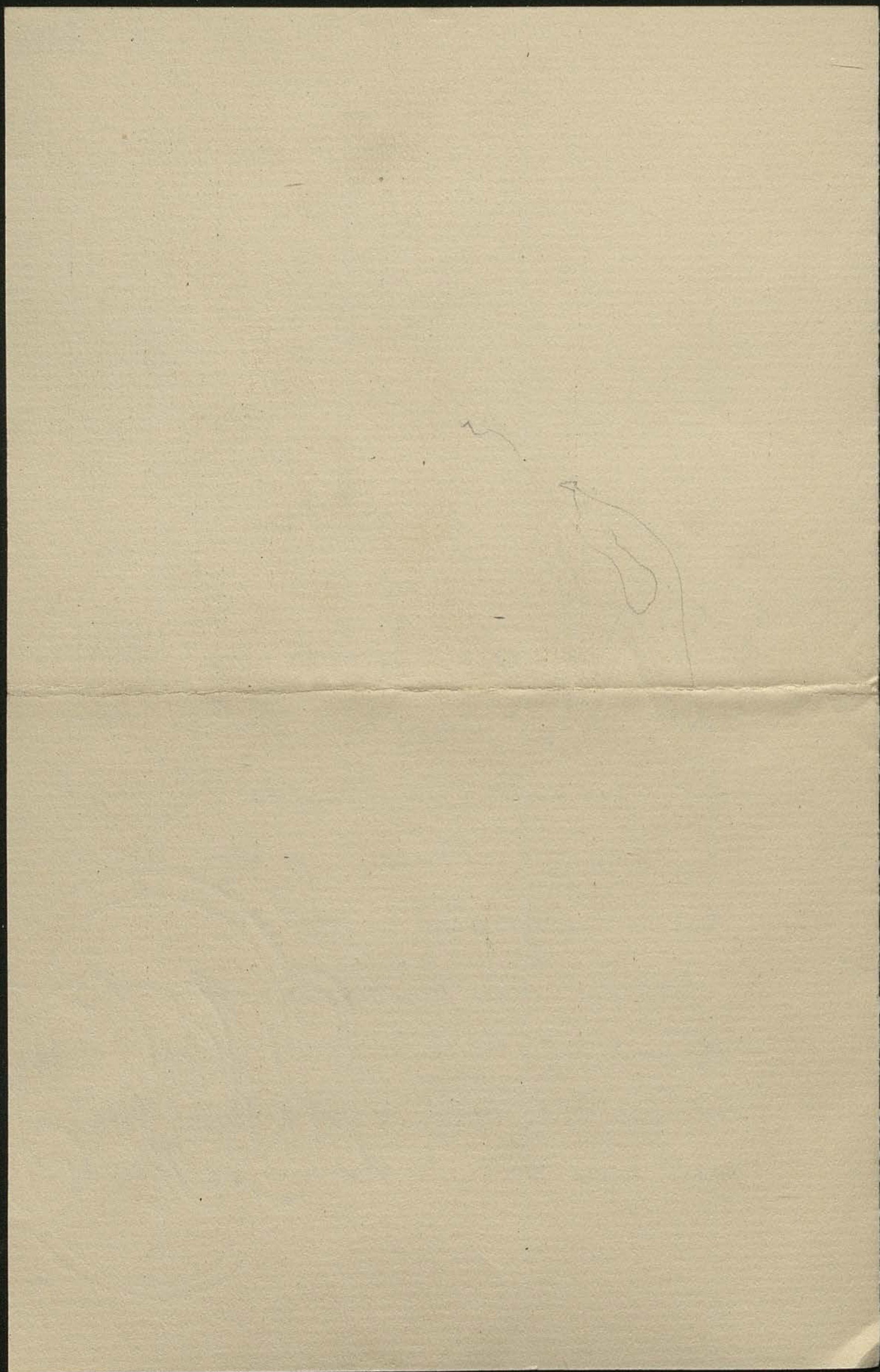
Mój Drogi

Dawno nie pisałem do Ciebie. Tak mi było ciężko i trudno, mój drogi. Miewam się fizycznie lepiej, znacznie lepiej, ale przyszła apatja umysłowa na mnie, bezbrzeżna i okropna. Nie rozumiałem nic, com próbował czytać. Trochę to zaczyna ustępować, powoli. Nie mogłem rozmawiać,

zaraz doświadczam bólu głowy. Jeszcze
od Tatusia dostaję, ale jest jednak znaczna
różnica. Takim mnie Henio zastał, za-
ledwie z nim mówiłem; wrócił we mnie
moją drogą, zdaje mi się chwilami, że nie
warto sklejać garnka. Jednak się skleja,
przez nagłe przyzwyczajenie, ciągle się
jeszcze chce i pragnie i oczekuje. Bo wobec

jak się nie czujesz – pisz do mnie. Podobno pracujesz nad jakąś dużą pracą. Mój drogi, zazdroszczę ci, gdybym ci mógł czegokolwiek zazdrościć. Całuję cię serdecznie i Siostrom. Wład–

Fizycznie mam się nieporównanie lepiej niż przed 3 tygodniami: śpię, wychodzę, dużo jadam. Dr R. mówi, że od 1. Maja będę mógł <u>może</u> jechać do Krakowa na wykłady!

276

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka . 10

II

12.4.99.

Komórka nie przechodzi [illegible]
z spoczynku [illegible]

[stanu czynnego]
Przenoszenie się w nerwie w
jednym kierunku. Z komórki
się [illegible] przechodzi

[illegible]

277

Środa [Warszawa]

Mój drogi Karolu

Dziękuję Ci za list. Ciągle nie-wam się nieszczególnie. Co 5–6 dni wraca się pogorszenie, potem znów się poprawiam i tak ciągle. Ostatnio przez Sob. i Niedz. bardzo dobrze, w Poniedziałek znów recydywa. Próbują ze mną najroz

naitrzych środków, sam w życiu żałowa[ł]
ję bajecznej ostrożności et rien n'y fait.
Całemi dniami leżę na kanapie i ciągle
jest choroba we mnie, czuję ją. Zlękany
jestem – z trwogą patrzę w przyszłość:
niebawem i o lekkiej podróże turbować
się będę; bo tymczasem o podróży do Kr.
ani mowy nie może być.

Kazio poczciwy był dla mnie tak jak

to On potrafi. Ucałuj go odemnie, i Henia tak samo.

Oprócz bólów fizycznych karmię się nudą i czczością moralną, umysłowym zanikiem. Smutne dla mnie czasy. Przecież to może przeminie.

Całuję Cię serdecznie i pisuj mój drogi

Wład

Autriche

273

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

1 – 25
1 – 25
25
2 – 75

The Artist Nov. 1898
Studio Nov.

20. VI. 99

280

Dn. 12. Marca 1877

Mój Drogi

Długo Ci nie odpisywałem – byłem bardzo słaby. Co się długo zbierało, wybuchło nareszcie w przeszłym tygodniu – położyłem się na dobre do łóżka – wezwali mi Dunina etc etc – i ani ręką ani nogą. Jednem słowem, byłem już coś tak że się to jakkolwiekbądź skończyło. Od kilku dni jestem niby lepiej,

wstaję, włokę się po mieszkaniu, wyglądam jak kościotrup, nie wiem, co począć z sobą, czuję się pasażerem fryzurnym, myśleć muszę a nie mam czem się żywić - myśleć muszę o jajkach i cielęcinach i rosołach i kaszkach! Mój drogi wybacz mi taki list. Musiałem się wyskarżyć. Przecież to jest dla mnie

[illegible] [illegible] tak że zdrowie że będę w lecie wykładał? Boję się już myśleć o tem. Ach podniećcie mnie moralnie — Od 7 tygodni drżę się i cierpiałem ciężko fizycznie prawie ciągle. (Teraz trochę mniej mniej bólu po nocach przynajmniej) i dlatego też jestem zmęczony.

[illegible] że lepiej żebyś nie przysłał Ci tego. Moja droga całuję Cię serdecznie serdecznie Karola i Jacka małego. Władek

12.3.99

282

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka. 10

2 –

283

Zielony Plac 1

dn. 16. IV. 1879

Mój drogi Karolu

Dziękuję Ci za list. Miewam się coraz lepiej, zdrowie fizyczne robi szybkie postępy: tylko czuję jeszcze osłabienie umysłowe jakieś, oszołomienie i zmęczenie, ale i to przeminie. Chcę

2 -

- jeśli wszystko dobrze pójdzie - przyjechać do Krakowa w pierwszych dniach Maja i od 8-go Maja zacząć wykłady. Pisałem już o tem do prof. Witkowskiego i do prof. Miodońskiego. Będzie może potrzeba na to niejakiego wysiłku, ale przecie nie będę się czuł takim wydziedziczonym, bezczynnym, chorym, wykolejonym albo wiekiem. Inna rzecz, mój drogi, czy ja wogóle długo jeszcze będę mógł wykładać -

Ale nie chcę o tem teraz myśleć. Cieszę się jak dziecko, gdy pomyślę, że za 2 – 3 tygodnie zobaczę Was może i powrócę do normalnego życia. Tylko moje kolacye Was zadziwią!

Anneau d'Amethyste leżała przez 10 dni na moim stole, zanim zdobyłem się na przeczytanie. Teraz przeczytałem. Wydała mi się słabsza, niż poprzednie, jak pisałaś – ale są dobre ustępy. Jest ich jednak mniej – a za dużo brzydkiej

chwili i polityki. Zgoda na pogardę dla tłumu – ale w takim razie tej pogardzie trzeba mniej poświęcać miejsca, dowcipu i talentu. – Ach, tworzyć! Karolu mój – co za wielka rzecz.

Proszę Cię, złóż ukłony pani Mirska Tarkiewicz a Kazia uściskaj jak przyjedzie. Całuję Cię serdecznie; obym już raz przestał pisywać do Ciebie.

Wład.

285

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

10. Bracka - 10

19·XII·99

286

Les Bains du Mont-Dore, 3. Sierp. 97

Mój drogi,

Dziękuję ci za list, który mnie tu jeszcze zastał, gdyż wyjeżdżam dopiero pojutrze. Byłem tu dosyć niezdrów i zaniechałem dalszych planów podróży. Jadę we czwartek przez Lyon i Genewę, gdzie może zatrzymam się jakiś czas - ale krótko - w Szwajcaryi. Myślę, że około

9-go albo 10-go Sierpnia – za tydzień – będę już w Krakowie – więc się znów zobaczymy. Cieszę się na to.

Co do kolonii, kuracya mi dobrze posłużyła, ale źle pod innemi względami.

Tylko się nie zamęczaj.

Do Karola posłałem do Kissingen portret: powiedz Mu to, jeśli Go zobaczysz pierwsza.

Więc do zobaczenia mój drogi, niezadługo

Serdecznie Ci oddany

Wład

288

Autriche

Monsieur Charles Potkański

à Cracovie

w Krakowie, Bracka, 10

3. VIII. 99.

1899
1911
1905

239

Les Bains du Mont-Dore
(Puy-de-Dôme)
Hôtel Sarciron-Rainaldy

Sobota 17-go [8] [1899]

Mój Drogi,

Wiesz dobrze, że ma się czasu najmniej, kiedy się nic nie robi. Zresztą brak mi tutaj porządnego stołu do pisania, brakuje mi „le coudée", „b. s. g. d. g." Proszę, pomimo te dwie okoliczności, bo mi tęskno wiedzieć coś o Tobie, o Kaziu, o Krakowie i o Was wszystkich.

Ledwie zdrzeć jak Was pożegnałem (poczciwy Jacek, że przyszedł.) — a tak mi daleko sięgnąć myślą.

Chwilami naprawdę rozmyślam, czy naprawdę istnieje jakiś Uniwersytet Jag., jakaś Termo-dynamika, jakieś książki, wykłady? czy może [illegible], że jest zima? czy doprawdy nie śniło mi się o tem — o wszystkiem? Ach mój drogi, mój kochany Karolu, jaka jest mała różnica między całem dotychczasowem życiem a jedną chwilą sennego marzenia —

Co robisz? mój drogi, czy też dostałeś mój telegram z Wiednia i czy zrobiłeś już wszystko?! Jaki Ty jesteś niedobry dla Twoich przyjaciół, to przechodzi imaginacyę. Czy żyjesz w Zakopanem? czy się ciągle zamęczasz w kurzu pełnem mieście? Ucałuj ode mnie Kazia, i Jacka, i wszystkim znajo-

[illegible] trochę pobudzony (może odrobinę gorączki lokalnej, umysłowej i psychicznej) i przez szaleńcze [illegible] — [illegible]. po co się śpieszę, dokąd biegnę? Nie wiem. Oddany Ci zawsze, całem sercem

W—

nym, dobrym, (p. L. M. przedewszystkiem) oświadczyć chcę uprzejme ukłony. Już tyś nie będę nudził, katechizmował, chociaż j'en ai toujours le coeur gros. – Ja zaś, byłem w Wiedniu, w Paryżu i tu jestem. Widziałem masę rzeczy, mówiłem z mnóstwem osób, wpadałem z pociągów w dorożki, a nawet w statki. I doprawdy myślę, że, z obiadem wszakże przy swoim stole, można odbyć więcej drogi – i 20. tworzyć rzeczy stokroć cudniejsze – Tu zaś moknę. Moknę, moknę i na wszystkie sposoby. Dr Joal, bardzo miły jakiś francuz, znalazł bardzo zakorzeniony, bardzo porządnie chroniczny katar nosa, gardła, krtani. Nie masz pojęcia, jakie nadzwyczajne sposoby moknięcia mogą istnieć na świecie –

* nych męczarni – żeś pierwsze pielęgnowała fizycznie. Zresztą moralne są szlachetne jak kiść i nie sądzę, żeś była na świecie czysta dusza, która nie wybielała w bólu i w trosce i w nieszczęściu, lecz w radości i zadowoleniu

Przepraszam Cię za bazgranie, jestem ja-

Wiesz, że niezbyt jestem entuzjastą w medycynie, ale jednak doprawdy sądzę, że tutejsza kuracja mi ogromnie pomoże: mają tu urządzenia zupełnie, akurat przystosowane do takich chronicznych katarów i myśl wysłania mnie tutaj była arcyszczęśliwa.

Zostanę tutaj do 6. sierpnia (Kasiu, nie gniewaj się!) jeśli Dr J. sam, bez żadnego nacisku (na co jestem chętnie gotów złożyć przysięgę przed kompetentną władzą) wyznaczył mi 20 dni kuracji. Quite so!

Jeśli zobaczysz Prof. Witkowskiego, powiedz Mu, że Mu się bardzo serdecznie kłaniam. W pokoju (33°C) tak przepełnionym parą wodną, że na 2m mało co widać, skonstatowałem ciekawe własności pary wodnej.

Mój drogi, mój drogi, gdy tu siedzę w czystem powietrzu i leczę się, myślę ze zgrozą o tem, że Ty nic dla swego zdrowia nie czynisz i nie chcesz uczynić. Po co chcesz się dręczyć? I tak życie nam daje gratis dosyć moral-

*

Autriche

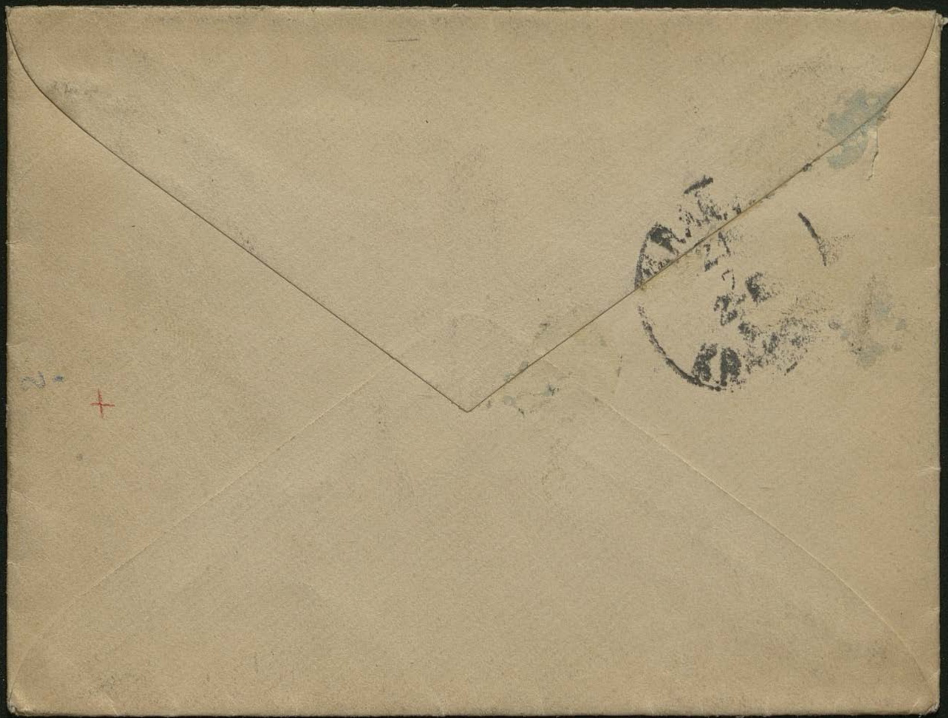

Monsieur Charles Potkański

à Cracovie (Autriche)

w Krakowie, Bracka, 10.

Les Bains du Mont-Dore 17.

1 Zielony Plac

dn. 27. Sierpnia 1879

Mój drogi

Dziękuję ci za Twój list i odpowiadam (co jest podobno najlepszem zawsze podziękowaniem). Miewam się dobrze, nawet dosyć dobrze, a że "le mieux est l'ennemi du bon" — czego już na sobie doświadczyłem — więc nigdzie nie pojadę. Albo raczej — wprost do Krakowa, w połowie Września. Nie robię

ki bowiem nic, zgoła nic, i czuję, że nie
będę nic robił, dopóki w Krakowie zawrę.
Strasznie lenimy się sobie i niezadługo zosta-
niemy chyba taką starą maszyną, o której
mówią: jak "takiemu" można było
kazać rozpoczynać naukową jakąś sytua-
cyę?

Od Karie nie mam wcale listu i od-
sięj piszę do Niego. Pisze, że miewa się

jako tako, że w połowie Września będzie w Kr., ale nie krótko –

Całuję Cię serdecznie mój drogi, proszę usilnie abyś stworzył do siebie czyli drogę dociążył wszystkich żeby między rzeczy, które mnie o zdrowiu niewiedzę i prędko. – Twój tyg. Wład

{ O wiadomości o Panu L. M. zawsze się bardzo, przy okazyi, proszę }

Autriche

284

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Zakopanem

przez Kraków

295.

Aleja Ujazdowska, 20

dn. 16/VIII 1900

Mój drogi Karolu

Dziękuję Ci serdecznie za list, który otrzymałem już przedwczoraj. Wstrzymywałem odpowiedź poprostu dlatego, że wiem, co napisałbym i co piszę. Wiesz, że w pewnych stanach niepodobna inaczej pisać, jak smutno,

ciężko, zniechęcająco. Zawsze przychodzi mi na myśl w takich razach skrupuł, czy wolno takie rzeczy pisać? czy to nie jest zaraza moralna, której nie roznosi, gdy nią zostałeś dotknięty. Ale mi przykro milczeć i nie odpisywać Ci - a nadto myślę, że te myśli, te pojęcia, są w koniecznym, prawidłowym związku z ograniczonemi

wymiarami, albo okolicznościami zewnętrz-
nemi – więc nie tak łatwo je sztucznie
szczepić lub przeszczepić. W każdym razie,
bądź ostrożny: czytając, odsterylizuj
ten list moralnie, mój drogi!

Trochę pracuję, ale mało. Napisa-
łem, po 2 latach, ów odczyt, którego
szkic, przygotowany na Poznań (1898)

[Pisz niedawno, jak list adres Karola, napisz mi, proszę, mój drogi]

Czytałem ci kiedyś. Ale nie jestem jeszcze zadowolony z tego. Zresztą zaś nic poważnego nie robię; trochę dręczę — in potentia — moich przyszłych słuchaczy. — Czyś zauważył, że, gdy piszemy do druku, rozmaite naprzód powzięte principia zupełności, symetryi, logiki i architektury chwytają pióro i dyktują nam masę rzeczy, których nie mieliśmy właściwie zamiaru pisać. A to, co główne, co kotłowało w mózgu, ginie!

Otrzymałem przed chwilą nowe wydanie Macha Anal. d. Empf. — Już mi się Mach zaczyna wydawać ciasnym i niemądrym. Czyż mylę?

Serdecznie, serdecznie pozdrawiam cię mój drogi

Wład.

297

Autriche

JWielmożny Pan Dr Karol Potkański

w Zakopanem

Ulica Zamoyskiego, 16

16. VIII 900

20. Aleja Ujazdowska

2 Września 1900

Mój drogi.

Dziękuję Ci za list. Adresem Marii mogę ja Ci teraz służyć: Gd-Hôtel de Paramé, Paramé (Ille-et-Vilaine) {To ostatnie zacytowanie departamentu nie bardzo pewne, bo oparte na kusej i kruchej mojej pamięci} Pisze mi, że do 18. b. m. tam zostaje, a około 1. Paźdz.

będą w Krakowie. I ja prawdopodobnie. Krótko bawisz w tym roku w Zakopanem. Co masz za wiadomości o p. Henryku i o Heniu? (Stanowczo potrzeba jakiejś innej nazwy)

Za wiele, za wiele z sobą innymi przestajemy, oto napisałeś wielką prawdę. Nietzsche twierdził podobno, że ludzkość jest dlatego tak głupia, że cały swój czas ludzie tracą na rozmawianiu ze sobą o rzeczach błahych i śmiesznych. Obserwacya

dobra, ale mniej pojętny. Może dlatego ludzkość jeszcze dotychczas jest na świecie, że jest głupia? Przynajmniej, gdyby była znacznie inteligentniejsza, nie byłoby jej, tego zdania trzymam się. Myśl jest dziwnym kwasem: rozpuszcza wolę, gryzie szczęście, zdrowie podcina, joie de vivre mąci, a w dodatku: nie zostawia żalu ani złości w wymęczonym człowieku, owszem jakąś gorzką dumę, jakiś rodzaj

bolesnego zadowolenia. A jednak: to jest życie wydane, mój drogi, i wydatkowany cały nasz kapitał, którym raz tylko obdarzyła nas natura. Już go nie odzyskamy.

Powiadasz, że Cię nie zarażę pesymizmem. Ale i w pesymizmie czarnym są godziny wytchnienia, są przerwy. Szło mi o to, żeś ich nie przy Tobie. Do serdecznego zobaczenia, mój kochany, do naszych rozmów przemiłych

Twój Wład

P.S. Nikt bardziej swego odezwania nie traktuje Twego D^ratu^. Musisz mi przyznać, że mam trochę prawo się nim cieszyć: dość napracowałem się, żeby go wreszcie urządzić sobie..

Przypominam Ci, mój drogi, sprawę obywatelstwa austr. etc. Pamiętaj, że „Namiestnictwo" – i łatwo. Mój drogi, nie odkładaj..

360

Autriche

JWielmożny Pan Karol Połkański

w Zakopanem

Ulica Zamoyskiego, 16

2. IX. 900

25. Aleja Ujazdowska

dn. 18 Września 1900

Mój drogi

Zawsze z przyjemnością siadam do listu do Ciebie, z tą samą, dużą i czystą przyjemnością, z jaką widzę Cię wchodzącym na Wolskiej, w ramie z zielonej portyery, do mego pokoju. Wiem, że mogę głośno

myśleć przed Tobą – również swobodnie, jak
ptak, i również zawsze, jak kret.

Mój drogi, zasmucasz mnie niezupełnie
dobrem Twem zdrowiem. A mam ciągle to prze-
konanie, że gdybyś chciał żyć troszeczkę higie-
niczniej, – ba, rozsądnie poprostu, poważny kry-
tyku! i wychowawco! – oszczędziłbyś sobie wielu
drobnych, ale przykrych, przykrości. Pewny jestem

że, gdyś znalazł w wieku XIII czy XIV jakiego księcia, któryż był rządził swem księstwem tak lekkomyślnie, jak Ty Twym własnym organizmem, — to byś go skrzyczał i zwymyślał od ostatnich, najprzód na rogu Sławkowskiej i Śto Tomasza, a potem w 8ce większej, w okładce niebieskiej. —

Nie widzę zgoła nic od kilku dni,

przekonałem się stanowczo, że mi to jednakże troszeczkę istotnie szkodzi w zdrowiu. Dawniej, temu lat 5–6, byłbym się zamartwił, nic nie robiąc przez tydzień. A dziś. Ach Karolu, Karolu, jesteśmy już istotnie "on the wrong side" Ale dlaczego nas to martwi, lub wogóle dotyka, skoro wiemy, że ta cała historya nie jest wiele warta? Bo tylko wiemy, wiedza zaś do uczucia nie ma nic, nic, nic

Do zobaczenia się niezadługo. Wład.

Bardzo Cię proszę:

1. Żebyś bardziej respektował „trąby", – przynajmniej papierowe

2. Żebyś pamiętał o formalnościach, jak mi to przyrzekłeś solennie.

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

22, Ulica Straszewskiego, 22

18·XI·1900

304

Sobota 29. XII. 1900

20. Aleja Ujazdowska

Mój Drogi

Donoszę Ci, mój kochany, że zajdzie zmiana w mojem życiu; zaręczyłem się z p. Elżbietą Baranowską, synową profesora i córką Jego przybraną, wychowaną w Jego domu od najmłodszych lat. Chcę Ci zaraz jedno powiedzieć: że nie dozwolę, żebyś miał uczucie osamotnienia, opuszczenia, które

zgaduję, że ta wiadomość może w Tobie wywołać.
Prawda, że oto ostatni ze starej gwardji wychodzi
z szeregu, i ginie „klika." Ale w sercu czło-
wieka można złożyć dużo, bez prasowania,
ściskania, gniecenia. To, co masz w mojem sercu,
to, mój Karolu, będzie żyło, dopóki ja będę żył.
Owszem, gdybym miał syna, nauczę go czcić Ciebie,
jak to, widzę, można dziecko nauczyć. Będę li
zawsze tak samo oddany. Będziemy li oboje

zawsze szczerej i głębokiej przyjaźni. I to Ci powiem, że donoszę Tobie o tej (jeszcze tajemnej) wiadomości przed członkami mojej własnej Rodziny. I czynię to z wiedzą i zgodą mojej Narzeczonej.

Mój drogi, donieś mi, że miewasz się dobrze i że wierzysz w to, co Ci tu napisałem a najbardziej mnie uradujesz.

Twój, prawdziwie Twój Wład

305

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

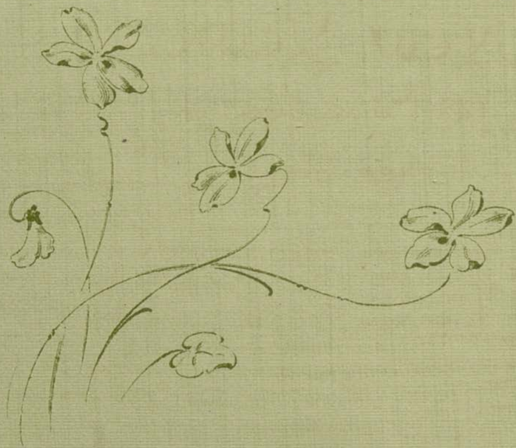
w Krakowie

22, Ulica Straszewskiego, 22

ВАРШАВА
16
XII

KRAKAU
KRAKÓW

A
New Year
Wish.

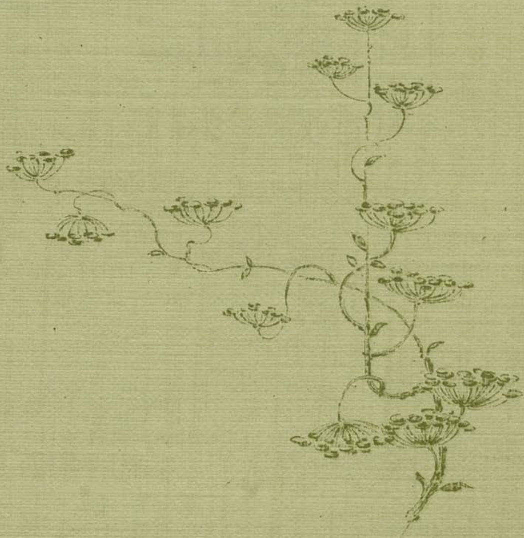

388

May the
NEW YEAR
find and leave
thee blest.

To Mr Ka.

From Mr Wta; very sentimentie indeed.

309

Wielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

22, Ulica Straszewskiego, 22

30 XII 1900

Czwartek 4/IV 1901

Mój drogi

Nie przypuszczam na serjo, żebym mógł „irytować" się na ciebie, tembardziej w przypadku, w którym ujrzałem li tylko głęboką wdzięczność. Nie przywiązuj wagi do mego niezręcznego zwrotu stylistycznego. Myślą jestem z Tobą, mój drogi, w Tańcu dlatego, że się zbliża nowa era życia. Czyż

i serdecznie myślę. Tobie i Twojej Lenie

Twój Wład.

Przykro mi okropnie nie mieć ani linii ani Karia, ani p. Augusta.

Na pp. K. Górskich liczę! Czy nie wiesz nic o Nich?

312

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

Straszewskiego, 22

01

19 01
III

Bystra (p. Bielskiem)
Villa p. Hechta
dn. 23/VII 06

Mój drogi

W kilka godzin po otrzymaniu Twego listu widziałem się z Drem Jekelsem, lekarzem-kierującym tutejszego Zakładu (Julcia nam zachorowała przed kilku dniami, w pierwszej chwili w sposób niepokojący, na kiszkowe ostre zaburzenia; obecnie okazało się, że rzecz jest na dobrej drodze ku zupeł-

nemu wyleczeniu) Otóż powiedziałem Dro J., że ja cię namawiam na powierzenie mu się (żeś się ostatnio nie dyspowano) Charakterystykę Twoją podałem w kilku słowach: znużony, neurastenik, anemiczny bardzo, przeczulony i niesłuchający lekarzy — Powiedział mi: że, gdybyś się zdecydował, chętnie się podejmuje spróbować ci pomóc. Od jutra ma wolny pokój. Napisz do niego wprost (Dr Med. Ludw. Jekels, Bystra, p. Bielsk) kiedy przyjeżdżasz, dostaniesz odwrotną pocztą wiadomość, czy tego dnia (czy może 1–2 dni później) będą cię oczekiwali. – Tylko nie opóźniać listu, nie po-

Jednak na parę dni np., doskonale, gdybyś mógłbyś się u nas zatrzymać. – Lecz idzie o co innego: idzie o leczenie systematyczne. Jeżeli bawi w Krakowie Prof. [illegible] Zdrechowski, dowiedz się od niego o zakład, to na kilka tygodni tu być i leczyć się u Dr Jekels. Serdecznie cię ściskam [illegible].

wczoraj jeszcze do Zakładu, żeby się dowiedzieć o cenach i innych kwestjach gospodarczych. Tylko Ci powiem, że uważam Dr J. (na mocy paru rozmów, i zachowaniu się przy chorobie dziecka znanego) za bardzo inteligentnego, bystrego, spokojnego lekarza, przenikliwego, może mającego konika de bataille, ale nadzwyczaj, wprost przykładnie sumiennego. Takiego zbadania istoty choroby jak przy Juli nie spotyka się często. Mam przekonanie, że może Ci bardzo pomódz. Przytem człowiek oczytany, zamiłowany w psychologicznych dociekaniach etc. - Prof. Bar. ceni go bardzo wysoko. - Samego Zakładu nie zwiedzałem: wygląda trochę ponuro, ale ma ładny ogród, i słyszałem, że podobno kuchnia jest

Sama Bystra jest mała, ładna, cicha, dobra — o roślinności miękkiej i przyjemnej, powietrze lekko podgórskiem, klimat nie ostry, choć trochę chłodniej niż w Krakowie. — Jeżeli zechcesz przyjąć u nas gościnę, będziemy Ci oboje całem sercem radzi - ale możemy Ci ofiarować pokoik na górze tylko, nie świetny, trochę duszny w dzień

23.7.06

Przyszłą pisz po polsku, Dr J. mówi wyborną p-zną.

dobra i zdrowa. W każdym razie, dużo staranności i zachodów wkłada się w prowadzenie tego domu. Dr Jekels, jestem przekonany, Karolu pomoże Ci, byleś się szczerze oddał w opiekę jego i nie przywoził ani książek ani notat do roboty. Co do cen – dostaniesz pewnie podrobniejsze z tem jakieś informacye. Ale Karolu – jeżeli jesteś mi przyjacielem, jeżeli nie chcesz, żebym się na Ciebie pogniewał, ale naprawdę, to nie będziesz się oglądał i przyjedziesz i zdrowie naprawisz a nie pozwolisz, żebym Cię widział w położeniu chorego a tak mi bliskiego jak brat i żebym Ci nie mógł dopomódz. Karolu, jak Cię proszę, na wszystko, postąp ze mną, jak z Twoim szczerym głęboko naprawdę oddanym Ci przyjacielem

Twój Wład

	rano	po pod.	po pod.	wieczorem
Z Krakowa (wyjazd)	7.18 (Kuryer)	2.00 (osob.)	2.31 (Kuryer)	6.40
Dziedzice { przyj.	9.06 rano	5.10	4.05 po pod.	9.18 w nocy
Dziedzice { wyj.	9.13 — (Osobowy)	5.28	4.16	10.10 —
Bielsk (przyj.)	9.33 rano	5.51	4.45 po pod.	10.30 —
Wilk. Bystra (przyj.)	10.00 rano	(po pod.) (nie dochodzi do Bystrej)	(nie dochodzi do Bystrej)	10.54 w nocy

Cena: 2. klasa
Kraków – Bielsk 7 K. 10 h.
Kraków – Bystra około 7½ K

315

Bystra (pod Bielskiem)
Villa Hecht
Dn. 24. VII. 06

Mój drogi, przesłałem ci (rekomendowane) informacye i przepisy itd. o Zakładzie w Bystrej. Naturalnie, takich rzeczy nie bierze się dosłownie. Dowiadywałem się, co prawda pośpiesznie, ale wszystko, co mówią, jest pochlebne. Przekonałem się też naocznie, że bywa tam, o ile sądzić mogę, przyzwoita publiczność, podobno przeważnie z Królestwa. O samym Drze Jekelsie pisałem ci wczoraj szczegółowo. Mam przekonanie, że jest wyjątkowo sumiennym lekarzem; badanie, które przeprowadził w przypadku Julii, zaimponowało mi i okazało się odrazu rozstrzygającem; poprostu, obawialiśmy się dyzenteryi a pokazało się, że jej niema. Specyalnością jego jest

neurologia itp. i może teorye, które głosi na tym punkcie mogą się wydać jednostronne i nawet trochę ciasne, ale postępowanie jego lekarskie ne s'en ressent pas, co jest dowodem, że sam wie, że „aperçus" swoją drogą, a gruba i zawiła rzeczywistość — swoją drogą. Koniec końców — człowiek poważny, który bo może przynieść poprawę zdrowia, a choćby częściową ulgę; w żadnym zaś razie <u>nie</u> szablonowy i bezmyślny rzemieślnik, którzy by tylko mogli zaszkodzić.

Mieszkać i jadać powinieneś w Zakładzie, tym bardziej, że jedzenie będzie właśnie drogą kuracyi. Ale nie będziesz przecież zekludowany, będziesz odbywał spacery, będziemy i kopę gawędzili ze sobą etc.

Jedzie się z Krakowa, koleją północną do st. Dziedzice, ztamtąd koleją „Dziedzice–Żywiec" albo do <u>Bielska</u> (Bielitz) (wszystkie pociągi) albo do Bystrej (stacya <u>Wilkowice</u>–<u>Bystra</u>) (<u>nie</u> wszystkie pociągi dochodzą do niej)

Od dworca w Bielsku, powozem, jest godzina dobra drogi, powozem, do Sanatoryum; od dworca Wilkowice-Bystra jest około 10 minut. Z Bielska dostaniesz fiakra, chyba i bez zamawiania, cena od 4—6 Koron; tu w Bystrej lepiej zamów, przesyłam lub z Zakładu, za 1—1½ Korony. Rozkład jazdy Ci wypisuję na ost. stronicy listu.

Przywieź serdak i pelerynę Zakop—

Cóż Ci jeszcze napisać? Jeszcze raz z wczorajszego listu mego serdeczną, gorącą prośbę, Karolu, żebyś się nie dał powstrzymać względami finansowemi od kuracyi i, w razie potrzeby, pozwolił tym Ci służyć, jak to jest mojem <u>prawem</u>, Karolu. Karolu, dotkniesz mnie, jeżeli odmówisz; będzie mi to bolesne, że nie przyznajesz mi prawa, które mi się, według mnie, należy. Najserdeczniej, najgoręcej Cię proszę, przyjedź i próbuj. Trzeba żyć i przeżyć, mój drogi, a żyć bez sił do życia jest nonsensem i jest okropne

Twój Władek

Od żony serdeczne pozdrowienia
Julcia stosunkowo dobrze, obawy nie ma

317

JWielmożny Pan Prof Dr K. Potkański

Kraków

Krupnicza 17

24. VII. 1906

318

28. VII. 1906

Bystra, Villa Hecht

Mój drogi, nie namawiam cię, obawiam się namawiać cię, albowiem rozumiem, że bez przekonania wewnętrznego rozpoczynać takiej kuracyi nie można i nie powinno się i pisałem tylko, żeś się poinformować i ponieważ wydawało mi się, według pierwszego listu Twego, że masz sam ochotę,

że jesteś na wpół zdecydowany na próbę przyjazdu do Bystrej. Musiałem Cię źle zrozumieć. Szkoda, Karolu, że nie masz jakiegoś jakiegokolwiek wypróbowanego środka wypoczęcia, sposobu odświeżenia umysłu i organizmu, tak, jak tylu ludzi go posiada. To prawda, i ja go nie mam – Trzeba, zdaje się, i na to być trochę naiwnym, trochę mało krytycznym

– lub poprostu trochę zdrowszym, – niż my obaj – Tedy cóż porzucisz ? Jeśli się dokąd kolwiek będź, przestań patrzeć na ulicę Krupniczą. Przy całym sceptycyzmie jestem pewny, że b- cię znudziła.

[Czytałem rosyjskich powieści trochę – co za dziwny świat, co za literatura młoda, trochę „zielona", prawie że jeszcze niedopisana (ta, o której myślę, po

szczerem obcyklaniu się). a gorąca a silna a bujna; i rewolucyjna w każdym wyrazie, w każdym temacie i pomyśleniu. Co mnie z niej pociąga szczerością i konsekwencyą i entuzyazmem i jakąś humanitarnością serdeczną i nie frazesowiczowską, nie blagierską, nie wyuczoną — a zarazem odpycha grubość, nieokrzesanie, antykulturalność, przesada w radykalizmie teoryi, słabość i dezorganizacya czynu i zarodek widzę jasno, rozkładu i psucia się. Co będzie z tym kolosem, co będzie z nami z twojej

320

Jaśnie Wielmożny Pan Prof. Dr. K. Potkański

Kraków

Krupnicza 17

28 · VII · 906

o literaturze rosyjskiej

321

5. Lipca 1907

Mój Drogi

Odszukałem Wojciecha dzisiaj dopiero (wczoraj gdzieś wagabundował) i posłałem na 17 Krupniczą. Lecz okazało się, że pp. Chom. niema, wyjechali i powrócą, zdaje się, w Poniedziałek najbliższy. Zatem w Poniedziałek wszystko W. będą mieli.

p. Witkiewicz uprzedził wydarzenia, w dniu, kiedy pisał, prof. B. był dopiero w Kra-

komie; obecnie już jest w Zakopanem. Skarży się na brak sił i znużenie.

Mógłbym powiedzieć coś podobnego, tylko o 30 i kilka lat wcześniej, więc trochę za wcześnie. Zwłaszcza zrana czuję się jak po batach. Wyjazd w takich okolicznościach, nie jest pomocą, as you easily imagine.

Widziałem Karola dziś; jest prze-

zmęczony i cierpiący, mimo to namyślałem się, czy nie powinien od Uniw-tu i Akad[emii] pojechać do Warszawy, na pogrzeb Prof. Hoyera.

Życzę Ci, Karolu, spokoju i spoczynku i czegoś podobnego do zdrowia; widzisz, że jestem umiarkowany. Do zobaczenia, mój Drogi! więc nie jest pewne Twoje dalsze curriculum letnie? Yours truly Władl.

Ja tu walczę z wyrazami, które nie chcą jakoś same utworzyć odczytu Lwowskiego.

323

JWielmożny Pan Prof Dr Karol Potkański

w Zakopanem

Skoczyska

WOLSKA,8.

4.VII.1907

prof Natanson

Villa Quisisana, Nordstrasse

Zoppot, via Danzig

dn. 3. VIII. 07

Mój drogi

Pragnienie dowiedzenia się czegoś o stanie Twego zdrowia skłania mnie do listu; ale obawiam się, ażebym Cię nie udręczył, także niejako prosząc o odpowiedź.

Jeżeli masz ochotę iść, uciesz się, otrzymując karteczkę od Ciebie; ale nie przymuszaj się do niej.

Być może zresztą, że prędzej zajdę do Ciebie na Krupniczą, niż przypuszczałem, wyjeżdżając. Zoppot jest wprawdzie bardzo, niesłychanie miłe i ładne, ale "pobyty letnie" są mi tak antypatyczne, że zaczynam

zamyślać o wcześniejszym (niż we Wrześniu) odwrocie. W mojej gromadce wszystko dobrze. Dzieciaki zdrowe, wesołe, ogorzałe i wybujałe; życie, mój drogi, pulsuje i bije i w górę strzela, zawsze, tylko raz tu, raz ówdzie; trzeba tę rzecz wziąć generalnie, kosmicznie, Karolu, wtedy jest mniej ohydna. — Mógłbym ci wiele powiedzieć o tem, jak się sam miewam, ale pomijam tę opowieść, ponieważ przeczytałeś ją sam, wyraz

za wyrazem i umiesz, wszystkie, na pamięć.

Tedy widzisz, mój drogi, że Bałtyk nie naprawia lepiej od Tatr takich powyszczerbanych maszyn, w których ani jedno kółko nie kręci się, bez jakiegoś „pstryk, pstryk" od czasu do czasu.

Serdecznie Cię pozdrawiam, serdecznie Cię ściskam. Twój Wł. N.

326

JWielmożny Pan Prof. Dr K. Potkański

Krakau

w Krakowie

Oesterreich

Krupnicza, 17

3. VIII. 907

[Kraków] 24 Sierpnia

Mój drogi

Dziękuję Ci za depeszę; odpowiedziałem dziś dopiero, bo wczoraj było za późno.

Dr Baranowski, zawiadomiony, jak się okazało przez mego brata, poświęcił mi poczciwie godziny swego pobytu w Krakowie, odbył dłuższą naradę z Prof. Jaworskim, starał się jaknajstaranniej mnie rozpatrzeć i podnieść.

Chodzę, ubieram się, ale nie mam siły ani ochoty do myślenia, do roboty ani nawet do weso-

towania. Smutno i ciężko, ale wcale nie
boję się choroby tryjczenie ani bojaźliwie,
tylko niecierpliwie po prostu.

Dr Bar. zapewnia, że to nic jest to samo
co przed 5 laty.

Jakże się Ty miewasz mój drogi? Donieś
mi o tem koniecznie, prędko dobrze nie.

Całuję Cię Wład

P. S. Jakże możesz telegrafować do mnie Rp?
Wstydź się. Ściskam Cię serdecznie.

329

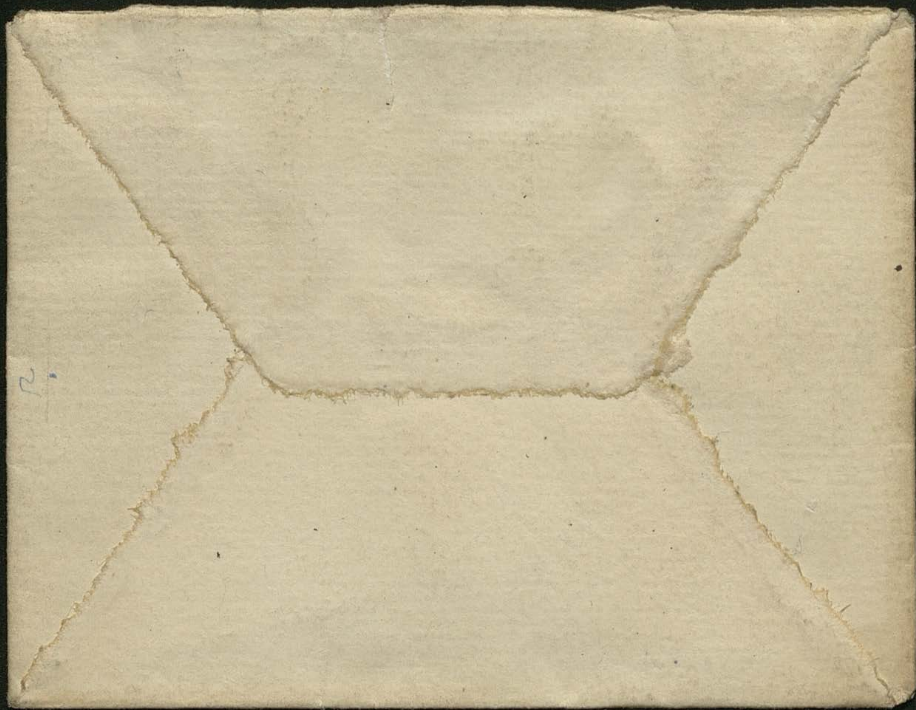
Mój Karolu najdroższy, niema mnie w Krakowie.
Nie gniewaj się na mnie. Nie mogłem znieść
myśli, żeśmy się rozminęli, choćby o grubość włosa.
Jesteś mi najbliższym człowiekiem, bardziej niż bratem.

Twój Wład.

330

JWielmożny Pan Karol Potkański

wm

331

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Zakopanem

332

JW. Pan Karol Potkański

w Zakopanem

24. VIII.

333

Wielmożny Pan

Karol Potkański

w Krakowie

Bracka. 10

(Autriche)

5. IV. 96.

List nie
z tej koperty
- jedna z jego
data ?

334

Autriche

JWielmożny Pan Karol Potkański

w Krakowie

II

10. Bracka. 10

4. IV. 96

335

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

SEKRETARZ WYDZIAŁU
MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZEGO.

Nr. ....

dnia 29/V [1910] 190...

Rudzki M.

Wielce Szanowny Panie Kolego,

Przesyłam W. Panu dwie broszury oraz list Prof. Merczynga i upraszam W. Pana, aby zechciał rozważyć, czy i ewentualnie w jaki sposób Akademia nasza ma zajmować się całą tą sprawą; czy np. dla jednolitości możliwej kiedyś mapy magnetycznej Polski nie możnaby

wyrazić pewnych życzeń, co do pomiarów
w Królestwie i t. d., ewentualnie, czy nie
wypadałoby zwrócić się do Rządu Austry-
ackiego z przedstawieniem w tej kwestyi.

Ufając, że Szanowny Pan Kolega naj-
lepiej osądzi, czy i co w tej kwestyi jest do
zrobienia, zasyłam wyrazy wysokiego
poważania i szacunku

Wład. Natanson
Sekr. Wydz. III.

Andrews

337

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

M. Rudzki

3 Studencka 21/VI 1912

Wielce Szanowny Panie i Kolego

Pracę p. Kamieńskiej umieszczam na porządku dziennym posiedzenia naszego w dn. 1. VII. r.b. Prosiłbym jednakże WSzanPana Kolegę o informacye co do następujących kwestyj:

1° czy jest streszczenie polskie do Sprawozdań. Załączam cyrkularz w tej mierze, który w razie potrzeby WSzPan Kolega może zechce posłać p-ni Kam. czy prof. Rosnerowi, z uwagą, że bez streszczenia praca stanowczo przedstawiona nie zostanie, tylko odłożona do Października

2° czy jest adres autorki – wakacyjny.

3° czy tytuł brzmi krótko „O pokrywie śnieżnej"

(jakiej? gdzie?) Jakie imię p. Kamieńskiej?

4° czy są 2 teksty (Rozprawy, Bulletin) czy jeden? w jakim języku? Jeżeli jest francuski lub niemiecki, czy nie mogę go zaraz otrzymać?.

5° czy są rysunki, tablice itp.? i ile?

Z wyrazami wysokiego poważania

WładNatanson

339

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

Z Studencka 30/XII 1912

Wny Panie Adjunkcie

Przysłana mi koperta zawiera podanie p. dr Brzozowskiego do Zarządu Akad.ii w sprawie fund. Osławskiego – i tylko przez pomyłkę p. Brzozowskiego ma dodatek w adresie do naszego Wydziału. Zwracam zatem całe to podanie WPanu i proszę o odbiórko, że je Pan otrzymał

Z upr[illegible] uszanowania

W. N.

otrzymałem J. Rydel

341

8 Wolska

Cracow (Austria)

Oct. 25. 1909

Dear Professor Trevor

I am extremely sorry that owing to ill-health, conjointly with the pressure of my academic duties, I was unable, for so long a period of time, to acknowledge, with very much pleasure and sincerest thanks,

the receipt of your book "Lectures on Thermodynamics". Allow me to congratulate you heartily, dear professor Trevor, on the completion of that Treatise. I think it is one of the clearest expositions of Thermodynamics I have seen in my life. The proofs and the general trend of reasoning are so precise and so perfectly lucid that I wonder

how could I have written a text-book on the subject (long ago, in Polish, 1890) and have been teaching Thermod-cs without finding out your ways. The use you make of the load-elevator etc. illustration strikes me as excellent.

There is one extremely difficult point I would like to discuss: the definition of "reversible" paths, page 17. How about hysteresis? Magnetic, mechanical, optical hysteresis

I mean. As far as I can see, in hysteresis, the cycles are a succession of quiescent states, yet the are not reversible. You can exclude I think explicitely all such cases from your Def., for I don't think a better one can now be afforded.

Allow me to thank you again dear professor Trevor for your great kindness in sending me your book and believe me to be

Very faithfully yours

Lad. Natanson

343

W Krakowie dn. 8. Września 1930 r.

Czcigodny Panie Dziekanie

Stosując się do życzenia, wysoce zaszczytnego dla mnie, wyrażonego przez Radę Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, pragnę streścić tutaj pokrótce zdanie, które utworzyłem po zapoznaniu się z pracami p. Dra Leopolda Infelda z zakresu fizyki teoretycznej.

Pierwszą grupę prac Dra Infelda stanowią dwa studja p.t. "O pomiarach przestrzenno-czasowych w fizyce klasycznej i w teorji względności", ogłoszone w "Sprawozdaniach Polskiego Towarzystwa Fizycznego", tomy II i III. Autor roztrząsa tu przedewszystkiem pojęcie "ciała sztywnego" (lub raczej niezmiennego, doskonale nieodkształcalnego) i stara się wyróżnić i sformułować postulaty, które, co do ciał "sztywnych", zakładają (lub powinny zakładać): fizyka klasyczna i teorja względności, bądź teorja szczególna (ciaśniejsza), bądź ogólna. W części drugiej rozważania te są uogólnione i uzupełnione (w części drugiej pracy,) w której autor stara się wypowiedzieć postulaty istotne ogólnej teorji względności. Prace te stanowią niewątpliwie owoc sumiennego ~~studjum rozległej literatury logiczno-poznawczych~~ podstaw Teorji Względności oraz wytrwałego, usilnego dążenia do wyjaśnienia sobie tych podstaw. Ich początkowy punkt wyjścia wydaje mi się zdrowy i słuszny; jest zresztą naogół, w najważniejszych zary-

sach, zgodny z poglądem prof. Sir Artura Stanley Eddingtona, wyra-
żonym i ugruntowanym w znakomitem, głębokiem dziele tego
wielkiego uczonego "The Mathematical Theory of Relativity" (2d
Edition, Cambridge University Press, 1924). Wykonanie założonego
programatu, jak już powiedziałem, zasługuje na uznanie; możnaby
jedynie wyrazić ~~w jedn[?] w no~~ wątpliwość, czy autor dostatecznie wy-
kazał, że przyjęte postulaty są ~~pomiędzy sobą~~ od siebie niezależne
czy nie mogłyby być wyprowadzone z mniejszej liczby postulatów
pierwotniejszych postulatów. ~~Zagadnienia~~ [przedmiot], który autor rozstrząsa, są
~~tak nawet~~ jeszcze i dzisiaj, trudny i splątany z mnóstwem zagadnień
logicznych, geometrycznych, mechan-, fizycz., zupełny zaś rozbiór ~~wyma~~
~~gałby dla całej ks~~ mógłby i musiałby wypełnić całą książkę. Nie
dziw, że ~~uwagi~~ [wywody] zawarte w tych krótkich rozprawkach czynią niejedno-
krotnie wrażenie do pewnego stopnia szkicu, pierwszego zarysu,
który czytelnika w zupełności zadowolnić nie może. Porównanie
własnego stanowiska z bogatą i ~~przecież i w niejednem słowa~~
literaturą, zawierającą przecież dzieła godne podziwu, jest
również raczej dorywcze. ~~Byłoby~~ Możnaby ~~pragną~~ pragnąć, aby
autor ~~przystąpił~~ dał piśm. polskiem obszerną, gruntowną
monografię o ~~tak ważnych~~ ~~przedm~~ doktrynie, schodzącej tak
głęboko do podstaw naukowego myślenia ~~ku~~ człowieka.

Drugą grupę prac Dr Infelda stanowią rozprawy 4) 5)
6) 7). ~~Jak wiadomo, że~~ [~~dobrze~~] t. zw. jednolita teorja zjawisk
grawitacyjnych i el-magnetycznych stawia sobie za zadanie
wyprowadzenie ~~wszystkich~~ ~~wielkich~~ ~~uogólnień~~ [podstaw] fizyki Newtona
i Maxwella z pewnych zasadniczych hypotez ~~uogólnionej~~ Geometrji
uogólnionej, do czego, jak dobrze wiadomo, t. zw. ogólna T. względności
Einsteina nie wystarczała. Do ~~spełnienia~~ osiągnięcia takiego

zasady

celu dążą od 7 lub 8 lat rozmaite teorje, zarówno oparte na nie
Riemannowskiej Geometrji fundamentalnej. Do ~~te~~ rzędu takich prób
należy również usiłowanie, przedstaw. w cyt. tutaj pracach Dr. Inf.
Nie wchodząc w szczegóły, których dyskutowanie tu niepodobna, można tylko
ogólnikowo powiedzieć, że teorja ~~te~~ autora jest próbą poważną i godną uwagi,
że jest opracowana starannie, (że autor wreszcie) stara się konsekwentnie
usilnie wystrzegać się założeń dowolnych, dost. niezrozumiałych
(tak częstych w tej dziedzinie badań) które pozwalają wprowadzić
~~prawie~~ ~~bez końca~~ rozwijać dalej i zawiłe formuły ~~ale~~ nie przyczyniające
się jednak w ~~niczem~~ wcale do pogłęb. naszej znajomości Natury. Dzięki
wielkim zdobyczom) Teorji Quantowych ... i samej Teorji Wzgl. wreszcie
(Mech. Und.) rozm.

~~powyższe~~ w ostatnich kilku latach poczyna się przedstawiać, z wyodrębn
dotychczasowego swego (~~formalizmu~~ abstrakcyjn.) i odosobnienia
(o których tu mowa) ~~prace~~ Dr Infelda należą do poprzedniego, stając się, że już
zakończonego okresu, nie stracą jednak dot. ~~ne~~ wartości
Uważam je za najcenniejsze zdobycz. nauk. ~~Dr Infelda~~

Do trzeciej wreszcie grupy zaliczam rozprawy 8) 9) 10)
które stanowią po części różne redakcje tego samego poszukiwania.
~~prace~~ te Należą nie ~~do~~ ~~do~~ bardzo wielkiego mnóstwa ~~prac~~ prac, (wywołało (które)
~~wyd. przez~~ t. zw. ~~związków~~ (~~odkrycie p. Heis~~) odkrycie przez Heisenberga t. zw. zasady ~~związków~~ niepewności
(nie „niedokładności" jak piszą zarówno
i jak również wyraża się autor)

~~Wyto~~ Przyczynia się do nich rozprawa prof. Reinholda Fürtha o
budowie i masach protonu, elektronu i neutronu
(czyli quantu świetlnego), ogłoszona w r. 1929. Jest to
praca nadzwyczaj interesująca, można powiedzieć nawet
drażniąca, w której poruszone (są ~~nie~~ pierwszorzędnej wagi
zagadnienia, ~~[illegible]~~ ale nie rozwiązane
Jest to praca obecnie tak często spotykanego typu: roją się w niej
założenia ~~nie~~ nie tylko dowolne, lecz prawd. między sobą
sprzeczne a zawsze niejasne, ~~[illegible]~~ zarazem [illegible]
i mgliste.

7 co zresztą prawie bezp. wypada z elem. Mech. Undulac

~~Fürth~~ Drogą bardzo niepewną Fürth dochodzi np. do wniosku, że 1. zw. promienie el-onu (o masie m) i protonu (M) powinny być $= h/mc$ oraz $= h/Mc$ 7, lecz ponieważ z tych wzorów wypadają wartości 2000 razy większe niż te które wynikają z dawnej przestarzałej elektr-statycznej teorji, przeto odrzuca ~~...~~ własną domysł i przypuszcza, że on stosuje się tylko do neutronu którego masę oblicza zup. dowolnie przez proste dodanie mas el. i prot., nie wspominając o zmianie energji, towarzyszącej złączeniu się el. i protonu w jedną cząstkę. Przyjmując wzór el-statyczny pozostawia w nim nieznany współczynnik k, zależny od rozkładu ładunku, i ten k wyznacza ~~zup.~~ dowolnie z warunków, którego ~~nie~~ ~~można~~ nie usprawiedliwia nic innego i przypuszczeni

Jak tylko powodzenie liczbowe rachunku m/M

Niektóre szczegóły tych wywodów oświetlił Greinacher, wykazując ich zup. dowolność

Eddingtona czyste dedukcyjne choć ~~hypotetyczne~~

Dr Infeld przystępuje do zagadnienia z innej strony, ~~tendulacyjne~~ chociaż F nie dają

Jego rozumowania ~~korpuskularne~~ undulacyjne ~~...~~ może bardzo nowych, ~~...~~ wyników

F zbliżają się do ~~z~~ znanych wywodów np. de Broglie'a (~~a nawet~~ innych dawn. autorów) i

przeprowadzone są jednak rygorystycznie z punktu widzenia korpuskularnej i nieoczekiwanej strony i oświetlają wyniki Fürtha z nieoczekiwanej strony i prowizoryczny i są cenniejsze chociaż niewątpliwie tymczasowe i w której stosowanej pozostanie przybliżeniu do ocenionej sprawy,

Wyrażając więc przywiązującej do Uwag autor o zasadzie przyznawania

Niezg ~~Wydaje mi się~~ Zasługują one na ~~pe~~ szczere uznanie jako ~~dowód~~ objaw i dowód ~~dążenia~~ dążenia, które wartości z naj w. sympatją, by nie zaniechać się w ciasnym kółku specjalnych ~~...~~ zagadnień, i myślą wybiegać poza ciasne ich granice: wydaje mi się jednak, że wywody ~~...~~ te ~~nie~~ ~~mogą być~~ z ~~...~~ są zbyt niezupełne, niedostateczne ✗ po pewn. czasie tymczasowe i nawet samemu p. Autorowi

1. Niedostat. zrozumienie tzw. teorji zupełnej

II. Stat., fizyk. korekta (№ 10)

✗ Nominalizm Realizm

przez z dydaktyko fizyki

Symmetrji mas m i M Fürth wcale nie wyjaśnia, dotąd nie rozwiązane przez niego całej tej fizyki (zagadn. fizyki) ~~...~~

Może i te braki usunie ich geometrji, bo stosowanie tej ... modyfikowanie ... treści w dostępie

Hochverehrter Herr Redacteur

Indem wir hierbei ~~die~~ eine Abhandlung v. d. T. Ihnen, ~~H. Red.~~ zusenden, haben wir die Ehre Sie zu ~~bitten~~ ersuchen, dieselbe in den Annalen drucken zu lassen. In der erwähnten Abh. haben wir uns bemüht einige Grundsätze der Atommechanik für Gasmolekel aufzustellen und chemische Vorgänge unter allgemeine dynamische Gesetze zu bringen. ~~Diese Ergebnisse dieser Untersuchung werden~~ ~~zur Bestimmung angewandt, die Elemente der Atome in Gasmolekeln zur Bewegung ... zur Berechnung der bei ch. Reactionen entwickelten Wärmemengen~~ gegebenfalls nöthige

Die Ergebnisse einer in dieser Richtung vorgenommenen Untersuchung wurden von uns ~~angewandt~~ zur ~~Berechnung~~ der Ef. d. Atombewegung und zur ~~Bestimmung der bei ch. R. entwickelten~~ Ableitung thermoch. Grundgesetze auf theoret. Wege angewandt. Endlich ergibt sich die Möglichkeit ~~auf~~ falls ~~thermochemischen~~ ~~Exper~~ die nöthigen ~~experimentellen~~ Daten

~~Das Material welches zu der vorliegenden Abh. gedient hat, haben wir auch in Zu verwandter Inhalts Abh. benutzt.~~

vorliegen die Wärmemenge die bei einer Reaction entwickelt wird, zu ermitteln. Das Material, welches zur vorliegenden Abhandlung gedient hat, haben wir theilweise in einer in ~~den~~ polnischer Sprache abgefassten, ~~in den Sitzungsberichten~~ der Krakauer Akademie d. Wissenschaften erscheinen wird. Eine zweite ~~...~~ verwandten Inhalte, unter ~~Dissertation~~ d. T. Wartość (wartość) ~~soll~~ wird in dem XII B^de der Annalen der polnischen Wissenschaftl. Gesellschaft in Paris (Pamięt...) gedruckt

Wir bleiben hochachtungsvoll

Szanowny Panie Redaktorze

Przesyłając Panu przy niniejszem pracę naszą p. t. ______, mamy zaszczyt prosić P. o zamieszczenie jej w szacownem przez Pana piśmie.

W pracy tej starabiśmy się wszystkie chemiczne rozstrzygnąć w sposób matematyczny, podciągając zjawiska chemiczne pod ogólne prawa dynamiki.

Zastosowaniem powyższego rodzaju poglądów jest określenie elementów dróg przebieganych przez atomy, możliwość wyliczenia w razie dostatecznej ilości danych doświadczalnych ilości wyzyskanej przy r., wreszcie wyprowadzenie drogą teoretyczną zasad termochemji. Jako wynik badań podrzędnych tam, które podajemy jako materjał do obecnej pracy.

Ind. wir unsere Arbeit Ihrer geneigten Aufmerksamkeit empfehlen, ~~verbleiben wir hochachtungs~~ zeichnen
~~mit Hochachtung ergebenst~~ voll
hochachtungsvoll

W. Wiedemann

Warschau, d. Januar. 1882.

N N

Hochverehrter Herr Redacteur,

Indem wir uns erlauben ~~hierbei eine~~ Ihnen unsere Abhandlung ~~u. d. T.~~ „Ueber Atomanziehung und Atombewegung in Gasmolekeln" ~~Ihnen~~ zu zusenden, haben wir die Ehre Sie zu ersuchen, dieselbe in ~~den~~ Ihren „Annalen ~~für Physik u. Chemie~~" ~~drucken zu lassen~~ aufzunehmen.

In der erwähnten Abhandlung haben wir uns bemüht einige Grundsätze der Atommechanik für Gasmolekeln aufzustellen und chemische Vorgänge unter allgemeine dynamische Gesetze zu bringen. Die Ergebnisse einer in dieser Richtung vorgenommenen Untersuchung wurden von uns zur Bestimmung der Elemente der Atombewegung und zur Ableitung auf theoretischem Wege der thermochemischen Gesetze angewandt. ~~Endlich~~ ergiebt sich die Möglichkeit, falls die nöthigen experimentellen (nicht thermochemischen) Daten vorliegen, die Wärmemenge, ~~die~~ welche bei einer Gasreaction entwickelt wird, zu ermitteln.

Das Material, welches zur vorliegenden Abhandlung gedient hat, haben wir theilweise in einer, in polnischer Sprache abgefassten Arbeit

Witkowski? pocz. list. 1889 347

Szanowny Panie Profesorze,

Jakiemi względami rządzić się muszę w powrotnej przez W. Pana sprawie habilitacyi mojej w Krakowie, — pragnąłbym to szczerze i otwarcie Mu przedstawić, czując, że zaufanie, jakie mi W. Pan okazałeś, do wypowiedzenia całkowitej myśli mojej mnie uprawnia.

Pamiętałem ~~[illegible]~~ o tem, co dobrze mi W. Pan mówił w [illegible] ~~o rozmowie naszej~~ (w Krakowie, też wówczas ~~sprawa~~ habilitacya moja w Grazu była w biegu. W tej tak niepomyślnej dla mnie obrocie widziałem się tu ~~[illegible]~~ z prof. Baranieckim, który mnie do podjęcia prób w Krakowie ~~[illegible]~~ również zachęcał; Atoli zdawało mi się wówczas, że~~m~~ powinienem wyrzec się tej myśli; z różnych względów, (które mnie do tego ~~[illegible]~~ skłoniły) następujący: ~~Najważniejszym jest ten, że Nie mogę [illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~poddaństwa~~ Jestem poddanym Państwa Ros. i w obecnem położeniu rzeczy nie mogę dążyć do zmiany w tym względzie; nie przewiduję też, abym ~~znalazł się~~ w przyszłości znalazł ~~[illegible]~~ możność ~~[illegible]~~ uczynić kroku, któryby mógł go łatwo przyspieszyć; ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~jedynie~~ usunąłbym go jedynie w razie uzyskania pozwolenia wyjątkowego, co oczywiście jest rzeczą trudną i zależnie nie od mnie zawisłą. Otóż, już w ~~ciągu~~ petycyi habilitacyi mojej

w Gracu, powiedziano mi, ~~[illegible]~~ że Fakultet nie może orz-
dzić, czy okoliczność, iż jestem obcym poddanym, nie
stanie na przeszkodzie ~~[illegible]~~ do uznania mnie za docenta; i że
~~[illegible]~~ zadecyduje o tem Ministerium. Prywatnie
zaś ~~[illegible]~~ otrzymałem ~~[illegible]~~, że decyzya
odmowna Ministeryum jest zupełnie możliwą, jeśli nie
prawdopodobną. Rozpoczętej już wówczas sprawy
nie mogłem z tego względu przerywać; ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ lecz nie weźmie mi chyba Ł. Pan za złe,
jeżeli przed przystąpieniem do nowej próby ~~[illegible]~~ pragnąłbym
~~[illegible]~~ w tym ~~[illegible]~~ kwestii dokładniej być poinformowanym. [Jeśli decyzya
Ministeryum ~~[illegible]~~ w danym wypadku jest istotnie wątpliwą,
~~[illegible]~~ czyż niepodobna ~~[illegible]~~, aby ona w zasadzie z góry,
~~[illegible]~~ t.j. przy rozważaniu wstępnego
podania mego, mogła a nie później dopiero nastąpić.] — ~~[illegible]~~

N.4) (Wiem, ~~[illegible]~~, o ile zaważyłaby ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ okoliczność niniejsza przy możliwem późniejszem ustaleniu
się posady mego w Uniwersytecie; przypuszczam
tylko, że stanowiłaby ona trudność niepokonaną.) [Jeśli
~~[illegible]~~

lub przewodnictwem

Drugą trudność (stanowiąca) sprawa stopnia naukowego. Zapewne przypomina sobie Sz. Pan Prof., że Doktorat mój Dorpacki nazywa się Doktoratem Fizyki, a stopnia dra fil nie posiadam. Radził mi w owej porze prof. B., abym udał się co rychlej na którykolwiek Un. niemiecki i tam stopień dra fil. uzyskał; lecz nie uczyniłem tego i musiałbym powiedzieć ~~wyznaję~~, że ~~w przybliżeniu~~ zużyć na ten cel około pół roku czasu, byłoby połączone z wielką dla mnie przykrością, ~~odsuwając~~ (wikłając i przedłużając) sprawę bardzo znacznie ~~że~~ tak iż i dziś ~~nie mógłbym~~ warunkowi temu zadosyć nie mógłbym uczynić.

~~Takie były z pobudki, które~~ Oprócz dwóch przeszkód powyższych, obawiałem się, wyznaję to szczerze Szan. Panu, ~~pewnych uprzedzeń i nieufności~~ ~~czy nie natrafiłbym~~, że może ~~na pewne przeszkody~~ czy, ubiegając się o doc. fiz. mat. w Un. Jag. nie ściągnąłbym na siebie pozorów, iż występuję tem samem do pewnego współzawodnictwa i usiłuję ~~zagarnąć~~ zdobyć

stanowisko, do którego inni bardziej odemnie są upoważnieni. [Jeśli

poruszam tę materyę, Szan. pana ~~Prof.~~, raz więcej ten

usprawiedliwię, że (chęć zabiegów ~~[illegible]~~ podobnych jest

odemnie daleką i że wogóle po gorzkiem doświadczeniu

[illegible] przynajmniej gorzej ~~stanowczo~~ nie brać udziału

we ~~[illegible]~~ ~~tak~~ współzawodn. ~~[illegible]~~ interesów osobistych]. Zdaje mi się wszakże, że ~~po~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, rozpraszą ~~[illegible]~~

pogląd, ~~wyrażony~~ w ostatnim ~~[illegible]~~ liście Swoim

ostatecznie tę obawę i ~~jeśli się tylko nie mylę pod tym względem~~

nie zawiodę się na zdaniu Szan. Pana w tej mierze

polegać całkowicie.

Pomijam myśl (na myśl to w Wasze strony) osobistą, które wypadło mi

rozważyć [i przemożną wzorem niestety] przed odpowiedzeniem

na list Szan. Pana i jakoteż ~~[illegible]~~ okoliczności pośredniczące

jak kwestya ew. rozprawy habilitacyjnej (nie wiem czy mogłaby

służyć którakolwiek z gotowych prac moich) itd. ~~inne jeszcze~~ ~~lub~~ ~~pewne~~

~~trudności~~ ~~[illegible]~~

~~W-ny~~ (O jednej z nich ~~[illegible]~~ wspomnę dalej.) Streszczając

się, przynajmniej proszę Sz. Pana o wyrażenie swego zdania

co do obaw moich i przeświadczeń i ~~[illegible]~~ i jeśli one

są płonne, ~~[illegible]~~ (na krótko do Krakowa, ~~przyjechać~~

sądziłbym, że może najlepiej uczynię, przyjeżdżając

~~[illegible]~~ sprawę, bądź ostatecznie ~~[illegible]~~

gdzie ostatecznie będę mógł powziąć decyzję. Jakkolwiek się rzecz ta miała ukończyć, upraszam Szan. Pana o przyjęcie wyrazów ~~mej~~ głębokiej wdzięczności mojej ~~podziękowania mego~~ za dobre o mnie i o uzdolnieniach moich mniemanie, i za przyjazną życzliwość, o jakiej ~~w stosunkach Pańskich~~ mi Pan dałeś dowód. ~~Chciej mi także wierzyć, Szan. Panie,~~ ~~że~~ zarozumiałość ~~nie kierowała mną nigdy i nie kusząc obecnie zarozumiale~~ jakiej ~~żądań pozyskanie zaszczytu i tytułu lub stanowiska~~ o sobie przekonanie, według którego mniemam wymagać powodzenia, i t. p. ~~do~~ ~~posiadać prawo~~ ~~Panie toteż~~ Być może, iż byłem o to posądzony; lecz posądzenie to odżyłam od siebie. Nie będę zapewniał Pana ~~Czy pożądanie zapewnił~~ pracuję ~~Pana, który~~ ~~że nie dla stanowisk uczonych i pracowałem naukowo~~ ~~zarozumiałości~~ Być może, że byłem posądzony o to, ~~że~~ ~~względ sobie prawo~~ ~~iż ~~oczekuję~~ lub roszczę sobie prawo do~~ iż oczekuję na powodzenia lub roszczę sobie do niej prawo; ~~Czy zasługuję na posądzenie, że pracuję~~ zdaję się ~~na~~ sąd Pański

Chciej mi także wierzyć, Sz. Panie, że nie kierowało mną nigdy zarozumiałe o sobie mniemanie, o które, być może, zostałem posądzony. ~~Zdaję się na sąd Pana~~ Czy ~~żądanie~~ posiadanie stanowisk i zaszczytów jest pobudką dla mnie w dążeniach ~~do~~ naukowych — zdaję się w tej mierze spokojnie na sąd Pański.

Wspomniałem już w liście moim z Sanoka, że mam

do Sz. Pana pewną prośbę. Oto ona. Gdym powró-

cił z Gracu do W-wy, [illegible] ~~tak mocno~~ (nie) w stanie

~~[illegible]~~ naukowo

pracować (w zwykły mi sposób; że jednak przyrzekłem

koniecznie zająć sobie ~~czas~~ czymś, ~~[illegible]~~ zabrałem się

do wykonania dawno już powziętej ~~[illegible]~~

i w dalszej części już wykonanej podówczas myśli, napisa-

nia „Wstępu do fiz. teor." Nie mając żadnego prawie

doświadczenia pedagogicznego, nie kuszę się o stworzenie

(wykładu całkowitego) lub podręcznika. Pierwotną myślą

moją było: ~~to~~ okazać drogą przykładu, lub na kilku

przykładach, jak ~~[illegible]~~ na przyrodę spogląda fizyka ogólna,

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~t.~~ „Natural Philosophy". Od kilku miesięcy

której tytuł nazwany jest przy tej pracowałem ~~[illegible]~~ wiele roz-

myślałem, ~~[illegible]~~ i z powoli przygotowałem się do tej książki

i usiłuję ją zrobić możliwie pożyteczną. Co prawda mu-

siałem wyrzucić z planu mego niektóre rozdziały, ograni-

czyć poruszane zagadnienia, zbyt obszerne bowiem rozmiary

przybrałoby to, co ~~[illegible]~~ musiał koniecznie uwzględnić.

350

~~Lis~~ Dzisiaj jestem bliski ukończenia tej książki; sądzę, że około 4/5 całości ~~już~~ wygotowałem, choć wszystko jeszcze ostatecznej redakcji musi ulec. Myślę więc o wydrukowaniu tej pracy, ku czemu zachęcają mnie ~~[illegible]~~ ci, którzy o ~~[illegible]~~ powiedzieli o zdaniu. Jest teraz okoliczność taka. Usłyszałem, że Szan. Pan pisze dla Serji III Bibl. Fizykę doświadczalną. Nie potrzebuję mówić Panu, że nie ~~tylko~~ ~~[illegible]~~ przyszłoby mi zabiegać Panu książką moją drogę; nie wydawałbym mojej pracy, gdybym wiedział, że wykład Pański będzie drogą swoją do niej zbliżony. ~~Mam~~ lecz przekonanie ~~[illegible]~~, że moja skromna ~~[illegible]~~ książka ~~[illegible]~~ może nie zaszkodzi wcale, lecz dostroi się do Pańskiej. ~~[illegible]~~ Nie wkraczam przedewszystkiem wcale ~~[illegible]~~ w Fizykę doświadczalną, powtóre nie stoję wyłącznie na stanowisku specyalnie fizycznem lecz staram się z różnych punktów widzenia rzeczy oświetlać. Potrzeba, musiałem, ze względu na obszerność (myśląc średnio, np. wyniki się zjawisk elektr.), i świetlnych zupełnie ~~[illegible]~~ pominąć, jak już wspomniałem, książka moja nie ma być wykładem, podręcznikiem, lecz ~~tylko~~ ma wprowadzać do najważniejszych tylko, choć może najciekawszych zagadnień teoretycznych: ~~[illegible]~~ między innymi mówię o ~~[illegible]~~ podstawie fizycznej prawa bezwładności i wogóle praw ruchu, przy ~~[illegible]~~ prawie Newtona — o istocie ciężenia, w ~~[illegible]~~ — mówię obszernie o prawie zach. energii,

~~w kilku centralnych ustępach, o pojęciu [illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible] metodę i podstawy [illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible] i ścisłości~~,

~~ścisłości i ogólności rozumowań~~, dowolności wniosków,

nie obrażę i rozstrzygnę starannie podstawy i założenia rozumowań, ~~i ogólność~~ ich ścisłość, pewność, i ogólność, wogóle logikę przedmiotu.

Pozwalam sobie też zapytać ~~[illegible]~~ Pana, czybym ~~[illegible]~~ nie mógł, bez narażania Pana na ambaras i stratę czasu, powziąć w jakikolwiek sposób wiadomości o zakresie i tonie książki, opracowanej przez Niego; abym mógł w mojej powołać się na nią, lub ~~[illegible]~~ wogóle zastosować się do niej. Co do słownictwa przynajmniej również nie ~~[illegible]~~ ważniejszych różnic od terminów, użytych przez Pana; pozwoliłbym sobie więc przesłać listę wyrazów, których używam ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Pour fixer les idées dołączam krótko bardzo zarys treści mojego wstępu.

351

10, Szkolna, Warsaw (Poland)

Dec. 31, 1890.

My dear Sir,

Your remarks on the theoretical deduction of the characteristic equation of imperfect gases (in your last letter) are most interesting and I have considered them carefully. I must confess my own conception of the matter is far from being finally settled, but I should like to submit to your appreciation the following considerations. In the characteristic equation we have three physical quantities, the volume, the pressure, the temperature. The volume is, experimentally and molecularly, an accurately defined quantity. The pressure is an essentially experimental quantity and has so far no molecular meaning; it is the pressure supplied by external forces and all we are entitled to suppose about is that the virial term of that forces taken along with the virial terms of the molecular world (with proper signs) gives 0. Well, from this I conclude at once, that the external-forces-virial-term is equal to $\frac{3}{2}pv$, whatever assumption may be done with respect to the molecular world. And this seems to me (to be) the source of Van der Waals errors and the grand difficulty

of the problem. No correction in p and no correction in v is needed (and no is tolerable) in the term $\frac{3}{2}pv$. I think from this it follows that Van der Waals' equation cannot be made to come out from any Virial equation whatever, and accordingly from any dynamical equation whatever, of course as a strictly mathematical result, and is no more than an approximation. – If you take Lorentz' theory (Wied. XII. 132) you may see, that my conclusion holds; for he gives the equation $pv = \frac{1}{3} mNu^2 \left(1 + \frac{b}{v}\right)$, und substitutes $\left(1 - \frac{b}{v}\right)$ on the left „da die ganze Rechnung „nur bis Grössen der 1. Ordnung (wie $\frac{b}{v}$) genau ist."

Accordingly I am unable to write down another equation (whatever assumption may be done with respect to the behaviour of molecules) as only

$$\frac{3}{2}pv = (\text{Kinetic Energy present}) + (\text{Virial of the Mol. Forces}).$$

The next difficulty is: What is to be taken as temperature? I think the answer I have given in Wied. Ann. XXXIII some two years ago must still be insisted upon, viz. that it is the mean kinetic energy of those molecules, which at a given time are totally free from the interference of other molecules. This may be possibly an ideal answer, because it may be, that no molecules are actually and totally free from that interference; but I don't see no other way of

going into the problem. If this be accepted, I am led at once and by strict dynamical reasoning, to some equation as $p(v-b) = RT$. For instance: suppose only bimolecular encounters occur; I find

$$\tfrac{3}{2}p\bar{V} = NE\left[1 + \left(\frac{2\mathcal{E}-\mathcal{E}_c}{2\mathcal{E}}\right)\left(\frac{e}{V}-c\right)\right]$$

and no further assumption is involved herein, as only that a molecule is free, as soon as there is no other molecule in a sphere of Radius $\underline{R}$ around. $\underline{\mathcal{E}}$ is the (mean) kinetic energy of a free molecule, $\underline{\mathcal{E}_c}$ the mean kinetic energy of the centre of inertia of a bimolecular group (going over an encounter) $\underline{e} = \frac{4}{3}\pi NR^3$ and $\underline{c}$ is ~~the~~ such a number, that $\frac{1}{2}Nc$ is the number of bimolecular groups at any time present. You may adapt that equation to different special assumptions, because as far it is independent of them. On the simple „elastic spheres" hypothesis $\underline{c}=0$, because the time of an encounter is $=0$; $\underline{R}$ is the 2(Radius of the molecule), $e = 8\times$ Molecular Volume, $\underline{\mathcal{E}_c} = \underline{\mathcal{E}}$ and the eq. becomes $\frac{3}{2}p\bar{V} = NE(1 + 4.(\text{Mol. Vol.})/\underline{V})$. Now on an enormous class of dynamical assumptions I find $\underline{\mathcal{E}_c} = \underline{\mathcal{E}}$ and I think this must be the condition necessary for temperature-equilibrium at the interior of a gas. It is extremely difficult to see what will be the value of $\underline{c}$ if the molecules are (both) attracting and elastic spheres; but I shall try to look at the que-

stion. For the demonstration of the Formula above no special assumption (Maxwell's Law etc.) is required, and in this respect it is superior to my old 1887 investigation. I confess I stopped, as soon as special hypothesis with respect to the law of molecular attraction, the behaviour and intime nature of molecules etc. was shown by calculation to be indispensable for going further. Permit me to state that for many years I thought only Newton's inverse square law should be looked upon as probably the general law

My dear Sir

I hope you will kindly forgive me answering your ~~[illegible]~~ letter only now, five weeks after I have received it. I am quite exceptionally curious to see your paper on correspondence and allied subjects in the Phil. Mag. and I hope ~~this~~ I will ~~not~~ be soon able to do so. I ~~was~~ have been much occupied by other pressing duties (and other chiefly [illegible] subjects) and could not afford to examine minutely the behaviour of ethylene. It may be, that this body (and ~~some~~ other compounds too) are not free from some personal (I dare say) peculiarities; the adverse would be rather surprising in such a infinitely complicated thing as the characteristic equation and all embodied therein. Still I am under the impression, that what I have said in the Comptes Rendus last year, developing of course van der Waals' ideas, — gives the „fond du phénomène". Of course another fond is still to be found, the form of the common equation. All these subjects I have discussed somewhat more ~~[illegible]~~ fully in my book, which is passing through the press and will appear ~~probably~~ in the course of July. Unfortunately it is written in polish — why are we no more in the days of the world-pervading Latin? — and I am afraid a translation will not be an easy matter.

~~As the result of a [illegible]~~ purely dynamical ~~calculation~~, based on ~~the supposition, that~~

If you suppose the molecules of a gas to be material points, acting ~~on~~ ~~[illegible]~~ themselves ~~in~~ the direction of their mutual distances, and moving as supposed in the kinetic theory you find their kinetic energy to be equal ~~to~~

$$N\,\mathcal{E}\left[1 + \frac{b}{v}\right]$$ where

ε is the energy of the molecules flying freely about and b is

$$b = 2\pi \varepsilon N R^2 \iiint \left[\frac{2R\cos\varphi}{w} - \tau\right] w f^{\mathcal{F}} \sin\varphi \cos\varphi \, dv\, dw\, d\varphi$$

$b = 4 \omega$ [illegible]

ε is a purely numerical factor, and is very probably $= \frac{1}{2}$.
N is the total number of mol. present, R the Radius of Action at ——

In this theory only bimolecular encounters are taken account of, and it is supposed that ~~stable~~ no aggregates (are formed), or molecular groups, which cannot be decomposed ~~for~~ of themselves (durable). If ~~the~~ multimolecular encounters, and the possibility of aggregates are introduced, the equation takes the form

$$\frac{3}{2} p v = N \varepsilon \left(1 + \frac{a_1}{v} + \frac{a_2}{v^2} + \cdots \cdots\right)$$

inf.

and I am of opinion, that such a series ~~that the coeff.~~ ~~of [illegible] term may be truly in the of may be that~~ that the coef. may include such an inf. series ~~[illegible]~~ such an explanation may be given for your result ~~[illegible]~~. I think it is not very probable that these correspond to an interference of internal motions of the molecule and of the virial of the atomic forces, because the atomic motion ~~must be~~ is probably strictly periodical (stationary) therefore, all the „atomic" terms will disappear from the equation.

354

32 · Wolska, dn. /I 1895

Szanowny Panie,

Ze wstydem wyznaję, że bardzo niedokładnie i niedobrze przedstawiłem Panu zagadnienie. Proszę Pana też o pozwolenie powtórnego postawienia zadania ab ovo. Mamy ogromną liczbę równań

$$F(x, y, z, A_i, B_i, C_i) = 0 ; \quad (1)$$

dla każdego ciała (chem. związku) A_i B_i C_i są <u>inne</u>. Nie wiemy a priori <u>nic</u> o związkach jakichkolwiek pomiędzy stałemi A, B, C rozmaitych ciał.

Stawiam pytanie: czy nie można, zamiast trzech stałych A_i B_i C_i, wprowadzić do każdego równania trzech <u>nowych</u> stałych <u>a_i b_i c_i</u>, określających jednoznacznie $A_i B_i C_i$, np. za pomocą równań

$$\mathcal{A}_i = A_i(a_i, b_i, c_i)$$
$$\mathcal{B}_i = B_i(a_i\ b_i\ c_i)$$
$$\mathcal{C}_i = C_i(a_i\ b_i\ c_i), \quad (2)$$

a nawzajem stałych $a_i\ b_i\ c_i$ takich, żeby spełniały dwa warunki:

1.) Ażeby, po podstawieniu do równań (1), i po wprowadzeniu do nich stosunków

$$\xi_i = \frac{x}{a_i}\ ;\ \eta_i = \frac{y}{b_i}\ ;\ \zeta_i = \frac{z}{c_i} \quad (3)$$

równania (1) sprowadziły się do jednakowej postaci

$$\Psi(\xi\ \eta\ \zeta) = 0 \quad (4)$$

wspólnej dla wszystkich ciał

2.) Ażeby wartości $a_i\ b_i\ c_i$ były szczególnemi wartościami zmiennych x, y, z w odpowiedniem równaniu, a zatem też wp. według (4)

$$\Psi(1, 1, 1) = 0 \quad (5)$$

Idzie o to, ażeby znaleźć ogólnie, kiedy taką zmianę stałych można wykonać; jakie są najogólniejsze warunki, które dopuszczają istnienie $a_i\, b_i\, c_i$?

Przykład. Mamy np. równanie

$$\left(x + \frac{A}{y^2}\right)(y - B) = Cz \qquad (1)$$

dla każdego ciała. Otóż, jeśli X, Y, Z są trzema szczególnemi wartościami x, y, z, przy których zachodzi równanie, tedy wiemy, że jest dla każdego ciała

$$\left.\begin{aligned} B &= \tfrac{1}{3} Y \\ A &= 3 X Y^2 \\ C &= \tfrac{8}{3} \frac{XY}{Z} \end{aligned}\right\} \qquad (2)$$

Wprowadzając więc XYZ do równania (1)

$$\left(x + \frac{3XY^2}{y^2}\right)\left(y - \tfrac{1}{3} Y\right) = \frac{8}{3} \frac{XY}{Z} z$$

inaczej mówiąc, kładąc

(3) $\xi = \frac{x}{X}$; $\eta = \frac{y}{Y}$; $\zeta = \frac{z}{Z}$,

mamy

(4) $$\left(\xi + \frac{3}{\eta^2}\right)(3\eta - 1) = 8\zeta$$

równanie identyczne dla wszystkich ciał, gdy pierwotne (1) zawiera dla każdego ciała inne stałe ABC, które pomiędzy sobą wzajemnie nie związane.

Weźmy teraz trochę inne równanie:

(1) $$\left(x + \frac{A}{z(y+\beta)^2}\right)(y - B) = Cz$$

i wprowadźmy nowe stałe

356

Cracow, University
December 10, 1895

Dear Sir,

Having received the letter and communication to the "Philosophical Magazine", upon the subject of a thermal unit to be recommended for general adoption, which you have been kind enough to forward me, I have taken the advice of my colleagues in the Cracow University, Pro-

fessors Witkowski and Natanson and I beg to submit to your attention as well as to that ~~deliberation~~ of the British Association Electrical Standards Committee the following suggestions, being the ~~suggestions~~ ~~views~~ conclusions arrived at conjointly by the above named gentlemen and myself:

1. ~~That~~ (on theoretical grounds) It would be advisable to select a "Joule" or 10^7 ergs as the fundamental

theoretical (or ideal) unit of heat-energy, so that:

[the "theoretical" or "thermodynamical" or, say, "C.G.S." thermal unit be defined as the heat equivalent of 10^7 ergs, or of a Joule and termed a "thermal Joule".

2. That as a temporary practical unit the quantity of heat required to raise the mass of 1 gram of pure water through 1° C of the thermodynamical scale at 15° of

that scale be adopted

3. That in view of the exceptional importance of the subject ~~and the urgent need of further investigation of the highest degree of accuracy available~~ steps be taken, by international cooperation or otherwise, to induce at least some of the leading Physical and Metrological Laboratories and Institutions ~~of the~~ to undertake the determinate ~~investigation of~~ the numerical value of the ratio between ~~of~~ the theoretical and the practical units of heat, as above defined at 15°

stated, with the highest degree of accuracy now available; and if possible to extend such an investigation ~~to other~~ over the ~~for~~ as great a range of temperatures as practicable.

~~[illegible]~~ Added to the highly valuable work ~~of~~ already done ~~and~~ such an investigation may be expected to settle ~~bring~~ the question ~~subject~~ ~~[illegible]~~ of the spec. heat of water, and then ~~the~~ the subject of thermal units ~~heat-measurement~~ must surely ~~[illegible]~~ will largely be freed of nearly all of its present difficulties.

358

Rudolfshof, Karlsbad, 14. Wrz. 1911

Szanowny Panie

Żałuję, że w sympatycznem Panów przedsięwzięciu wydania słownika terminologicznego chemiczno-farmaceutycznego dopomódz nie mogę; studya moje leżą zbyt daleko od tej dziedziny, abym mógł przypisywać sobie w niej jakąkolwiekbądź kompetencyą. Chciałbym tylko zwrócić uwagę Panów na następującą oko

liczności: słownictwo chemiczne, przy
najmniej co do Chemii Nieorganicznej,
zostało ustalone przez uchwałę Akade
mii Umiejętności w Krakowie i to
obowiązuje mojem zdaniem chemików
w całej Polsce. Nie wiem, czy Szan. Au
torowie Słownika liczą się z tym faktem,
jak wogóle z tem wszystkiem, co jest

już utarte i przyjęte w Krakowie, w Warszawie. Tworzenie nowych wyrazów w przypadkach, gdzie już istnieją przyjęte i używane terminy, wydaje mi się raczej szkodliwe i prowadzi do zamętu.

Z wyrazami wysokiego poważania

Władysław Natanson

360

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE.

---

3 Rue Studencka
Cracovie (Autriche)
le 12 Janvier 1913

Monsieur et très-honoré Collègue

J'ai bien reçu l'invitation qui m'a été gracieusement adressée par le Comité Nobel de Physique à lui soumettre une proposition relative au prix Nobel de Physique, à décerner en 1913 et j'ai été très-sensible à l'honneur qui m'a été ainsi fait. Mon Rapport à ce sujet est presque terminé et je ne tarderai pas à le faire parvenir en temps utile au Comité de Physique.

Je me permets, Monsieur et très-honoré Collègue,

de Vous demander conseil sur un sujet se rattachant aux prix Nobel. Un de mes collègues de l'Académie des Sciences de Cracovie m'a assuré de ce que les Académies des Sciences reconnues comme telles auraient le droit de présenter des propositions pour les prix Nobel de Physique, de Chimie et de Physiologie; il prétend tenir de source certaine que les Académies usent souvent de ce droit qui leur reviendrait et que les Comités attachent de l'importance à ces propositions dont évidemment on ne saurait méconnaître l'importance. On a même exprimé le voeu que notre Académie des Sciences (ou, en son nom, le Conseil qui dirige ses affaires) fasse de même et transmette certaines propositions aux Comités Nobel de 1913. – Avant de saisir le Conseil de l'Académie des Sciences de cette question, j'ai consulté les "Nobelstiftelsen" „Statuten", Edition 1901 et j'ai été surpris de voir que d'après le § 7 des Statuts et le § 1 des "Sonder-Satzungen" (pp. 5 et 11, loco citato) les Académies

des Sciences ne sont nullement appelées à faire des propositions pour les prix en question. Ce n'est que pour le prix de littérature qu'un pareil droit existe. On me dit cependant que je suis en erreur ; on cite des exemples qui prouveraient le contraire de ce que je crois être exact. Cette question ayant son importance, je me permets de Vous prier, Monsieur et très-honoré Collègue, de bien vouloir trancher nos incertitudes. Pour moi les Statuts (tels que je les ai sous les yeux) sont formels ; ils ne donnent aux Académies aucun droit de présentation. Ai-je raison ou ai-je tort ?

Je Vous prie, Monsieur, de bien vouloir excuser la liberté que je prends en Vous adressant cette question et en occupant Vos précieux moments de loisir. Il me serait particulièrement pénible de me tromper dans cette circonstance, soit pour l'affirmation soit pour

la négation, et j'espère que Vous voudrez bien me pardonner. Je ne sais si Vous vous rappelez encore mon nom et une entrevue de passage, à Heidelberg, il y a longtemps, où j'ai eu le plaisir et l'honneur de Vous être présenté (chez M. Brühl, le stéréochimiste). Permettez-moi, Monsieur, en tout cas, de Vous exprimer les sentiments de profond respect et d'admiration que j'ai pour Vous et que je partage avec tant de physiciens; et veuillez agréer l'assurance de mon entier et sincère dévouement

Ladislas Natanson

362

3 Studencka Str.
Krakau (Polen)
d. 9. November 1925

Sehr geehrter Herr Kollege

Mit vielem Vergnügen habe ich soeben Ihre sehr schöne Abhandlung "Versuch einer quantenhaften Deutung d. Dispersion" Ztft f. Physik Bd. 23. p. 341. 1924 gelesen; ich habe bewundert, mit welchem kühnen Blick Sie in der Quantentheorie der Dispersion einige klare Sätze von fundamentaler Bedeutung festgestellt haben. Wenn auch zugegeben werden muß, daß auf diesem (Dispersions) Gebiete die Tatsachen, soweit sie bekannt sind, noch nichts quantenhaftes erfordern, so ist es doch erfreulich zu sehen, daß die aus Gründen logischer Kontinuität unumgängliche Ausdehnung der Quantenauffassung auf Dispersion etc. mit einem Minimum von Willkür und Nebel erfolgen kann.

Es hat mich überaus interessiert zu sehen, daß Sie auf pp. 343–344 den retrograden Phasensprung berechnen, die in jeder Molekularschicht zu stande kommt. Ich habe schon vor 7 oder 8 Jahren Ihren Winkel $2\pi\Delta\varphi$ aus meinen Dispersionrechnungen, die Sie zitieren, (natürlich klassischen Rechnungen), betrachtet. Ich hatte damals gefunden (in Ihrer Bezeichnungsweise):

$$\frac{\sin 2\pi\Delta\varphi}{\sin\phi} = \frac{\nu\xi}{2c}\sqrt{(n^2-k^2-1)^2+4n^2k^2}$$

ξ = Dicke der Schicht (sehr klein angenommen); k = Extinktionskoeffizient (ν = Frequenz).
Setzt man $k=0$ näherungsweise, so wird $\sin\phi = 1$ und

$$\sin 2\pi\Delta\varphi = \frac{1}{2}\frac{\nu\xi}{c}(n^2-1)$$

n = Brechungsindex, $c = 3\times10^{10}$ cm sek^{-1}
Die Aufenthaltzeit $\tau = \frac{\xi}{2c}(n^2-1)$ in der Schicht und setzen wir $\xi = 10^{-8}$ cm, so kommt $\tau \,(=)\, 10^{-19}$ sek (mit $n = 1.33$). – Sie geben für $2\pi\Delta\varphi$ keinen analytischen Ausdruck (in d. klassischen Theorie), aus der Fußnote pag. 344 schließe ich, daß Sie irgend welche Formel wie die obige für τ vor Augen hatten.

363

Ich habe auch anderweitige Betrachtungen, etwa in einer Weise, wie vor Jahren Hr. Jeans, (angestellt,) aus denen hervorzugehen scheint, daß die Zeit τ, die zwischen Anregung eines Moleküls und Emission vergeht (ganz unabhängig von dem Mechanismus dieser Vorgänge) von der Ordnung 10^{-18} Sek sein dürfte. Mit anderen Arbeiten beschäftigt, habe ich damals diese Ideen, die mir zu fragmentarisch schienen, nicht weiter verfolgt. Jetzt sehe ich, daß ich mit Ihnen in Übereinstimmung mich befinde und daß $\underline{2\pi\Delta\varphi}$ und $\underline{\tau}$ für eine Quantentheorie d. Dispersion sehr wichtige Größen sind. Vielleicht wäre es noch heute von Interesse diese Betrachtungen mitzuteilen.

Darf ich Sie bitten, hochgeehrter Herr Kollege,

I. ob Sie $2\pi\Delta\varphi$ und τ in der klassischen Theorie berechnet haben? (algebraisch)

II. ob Sie Ihre überaus wichtige Untersuchung nicht weitergeführt haben, seit Febr. 1924?

Für ev. Separat-Abdrücke wäre ich Ihnen sehr zu Danke verbunden. Die "Zft f. Physik" sehe ich gewöhnlich erst Monate nach d. Erscheinen.

III. Über die Fortpflanzung der Energie und die Gruppengeschwindigkeit U habe ich eine Abhandlung im J. 1916 veröffentlicht; da Sie dieselbe p. 346 nicht benützen, erlaube ich mir sie zu übersenden.

IV. Glauben Sie, sehr verehrter Herr Kollege, man könne aus den bekannten Versuchen von W. Wien unmittelbar die Verweilzeiten schätzen? Darüber bin ich noch sehr im Zweifel.

Indem ich Sie um Entschuldigung all dieser Anfragen bitte, ersuche ich Sie, den Ausdruck meiner aufrichtigen Hochachtung entgegennehmen zu wollen

Ihr sehr ergebener

Lad. Natanson

364

3 Studencka Str.,
Krakau, Polen

am 27. Dec. 1926

Sehr geehrter Herr Kollege

Ihr gesch. Schreiben vom 7. d. M. habe ich erhalten. Ich bedauere, daß ich Ihrem Vorschlage unmöglich folgen kann; ich darf nicht und will nicht "Auswege" gebrauchen; das ist die Benennung, die Sie selbst in Ihrer Zuschrift der Sache geben.

Ungefähr Gegen das Ende des Jahres 1920 (des Datums bin ich nicht sicher) habe ich dem Hrn. Sekretär der D. Phys. Gesellschaft zur Kenntnis gebracht, daß es mir leider unmöglich

~~ist~~ wäre, Beiträge eines Mitglieds zu übersenden. Darauf habe ich keine Antwort erhalten; da jedoch die Zusendung der "Verhandlungen" (der Gesellschaft) sowie jeder anderen Mitteilung ~~auf~~ längere Zeit ~~vollständig~~ unterblieb, so glaubte ich annehmen zu können, daß die Angelegenheit erledigt sei. Erst im Laufe der Jahres 1925 und 1926 habe ich wieder einige vereinzelte, ~~keine~~ folgelose ~~bildende~~ Hefte der "Verhandlungen" erhalten und im M. November das Schreiben des Hrn. Professor Dr Koch, das ich (beantwortete am 4. December d. J.)

Sie werden mir gestatten zu bemerken,

daß für einen auswärtigen Physiker jetzt kein, wenigstens kein materieller, tangibler Anlass besteht, Zahlungen zu entrichten, denen kein (wenigstens egoistisch aufgefaßter) Vorteil ~~sichtbar~~ entspricht ist. Die "Verhandlungen" in ihrer heutigen Gestalt sind eigentlich m. Ansicht nach zwecklos; mit den vor 1914 erscheinenden Publikationen der D. Ph. Gesellschaft können sie nicht verglichen werden. Die von Zeit zu Zeit dargebotenen Preisermässigungen sind, für mich, wegen der Unmöglichkeit einer direkten Geldübersendung, illusorisch. Selbstverständlich wäre es mir ~~recht~~ angenehm der Gesellschaft anzugehören, selbst ohne ~~materiellen~~

direkten Nutzen daraus zu ziehen, wenn sich dies mit den obwaltenden Verhältnissen vereinigen liesse. Doch möchte ich nicht weiter in der schiefen Lage eines nicht-zahlenden Mitglieds verharren und wiederhole nochmals die bereits 1920 ausgesprochene Bitte, mich vom Verzeichnis der Mitglieder zu streichen.

Ihr sehr ergebener

Ladislaus Natanson

366

3. Studencka. dn. 23. lutego 1935 r.

Czcigodny Panie i Kolego

Pragnąłbym podziękować Panu gorąco za list, którego słowa sprawiły mi wielką i czystą radość: poczytuję je za najwyższą nagrodę. Mniemam od lat, że Nauka kryje w sobie moce moralne; że, w walce o podniesienie ludzkości ponad poziom zwierzęcego życia, ~~odgrywa~~ odegrać musi jedną z ról głównych. Daleko jeszcze ~~dzisiaj~~ do chwili, w której cześć prawdy, wierność prawdzie, stanie się potęgą kierowniczą, wiodącą: widzimy przecież i dzisiaj, jak lichą, jak nędzną czynność przyjmują na siebie, niekiedy, niektórzy, w pewnych krajach, uczeni. Ale nauki jesz

cze są młode; narody, nawet najoświeceń-
sze, jeszcze nie pojęły, czem rządzi się ba-
danie. Dzieje XX-go wieku w Europie prowadziłyby
do smutnych wniosków o przyszłości ~~[illegible]~~
~~wieku~~, gdyby nie wolno było nam wierzyć w
etyczne posłannictwo Nauki. Lecz jak
ona ma spełnić tę nową i zadanie ~~wielką rolę~~,
jak urzeczywistnić marzenie niejednego
już dzisiaj umysłu? ów, (dopiero nasuwający
się obecnie, prawie nietknięty problemat
będą musiały rozwiązać pokolenia następne.

Proszę, Czcigodny Panie, zechciej Pan przy-
jąć, wraz z zapewn. ~~wyrazami~~ mego zobowiązania, najlep-
sze słowa ~~zapewnienia~~ oddanego szacunku prawd. i po-
ważania

Wład. Natanson

367

Professor Stewart, Clerk of Senate
The University, Glasgow

John Caird, Princ. and Vice Chancellor

James Bell, Bart., Lord Provost of Glasgow

Władysław Natanson

368

St Claire
King's Road
Shoreham Beach
Sussex.

Madam,

Your letter of the 13th instant has been handed to me by the Agent.

This bungalow is a new one and one of the best on the beach.

It contains 2 sitting rooms - one large - 6 bed rooms and a large kitchen. It is beautifully airy and light and clean. It is fully furnished and has 5 single and two double beds. Water is laid on. The bungalow stands by itself on a nice grassy bit of beach with shrubs round and

is not packed in with a lot of others as most of them are. It is immediately facing the new aerodrome and the flying can be seen while sitting in the dining room. There is a nice balcony to the dining room and to two of the bedrooms. If I can get a picture I will enclose one.

I am sure your

friends would like this and be most comfortable. The rents are per week.

May £2.2 -
June 3.3 -
July 4.4 -
Aug: 5.5 - (Height of season)
Sept: 4.4 -

Of course by taking it for 3 months I would make a reduction - It is at present let for £2.2 - until about the middle of June.

Plate and linen could
be left.

The use of the piano
of course is included in
the rent.

There is an excellent
woman at present at
the bungalow who would
remain as cook or
general. She is a good
cook and can be highly
recommended.

I should much

esteem an early reply as there are many enquiries for bungalows which I think will be more popular than ever this year owing to the aviation. It is quite likely that towards August prices will increase if bungalows are not secured in good time.

371

I might mention that this bungalow is built of brick and plaster and not of old railway carriages and match-boarding as most others are. All rooms are lofty light and airy.

I shall be pleased to give you any further particulars you may require.

The woman I mentioned
is receiving 30/- per
month just now for a
small family but if you
let me know the size
of the family to come I
will find out if she
will stay for the same.

Yours faithfully

O. J. Eckoven

Długosza 25   17/I 1912.

Szanowna Pani;

Może Pani przypuszcza, że zapomniałam o mojej obietnicy dowiedzenia się o jakiejś dobrej Angielce dla Pani? — Wcale tak nie jest. Tylko po prostu czasu nie miałam dotychczas na napisanie listu w tej sprawie.

Informacye jakie zasięgnęłam o Angielce, która bawi w Bogdanowie u Rusynów męża, Szeptyckich — na nic się nie przydadzą. Jest to nudna, melancholijna stara panna, nie lubiąca dzieci, uciekająca po odbyciu lekcyj z panią domu — do swego pokoju na górze. (swoją drogą, dość tych na myśl b. dobre.) —

Za to mam inne wiadomości —

jak dotychczas bardzo interesujące
i pomyślne. Nasz dobry znajomy,
p. Naster z Cambridge (emi-
grant z Królestwa, mieszkający od
30 lat w Anglii) który teraz właś-
nie przez 2 tygodnie był w Gali-
cyi — opowiadał mi — o młodej
angielce — raczej bonie niż na-
uczycielce — niezmiernie miłej,
sympatycznej, pracowitej, dobrej
etc. pannie, która właśnie od

roku pełni obowiązki bony w
zamożnej rodzinie w Aachen.
Państwo tamci mają być nią
zachwyceni – ciągle jej dają
prezenty, wożą ją wszędzie ze
sobą itd. – Ma być pod każdym
względem idealna. Pan Naster
nie wie, czy zdecydowałaby
się jechać tak daleko na wschód –
ale obiecał poinformować się.
Wspomniałam mu, że Państwo
może wybiorą się do Anglii, na
najbliższe lato, można by, twier-
dzi on, po drodze, w Akwizgra-
nie – obejrzeć ją.

374

Gdyby Pani zależało na bliższych informacyach co do tej panien-ki – albo gdyby Pani się zdecydowała ~~napisać~~ sprowadzić ją do Krakowa – wcześniej jeść np. na wiosnę – może byłoby najlepiej, gdyby Pani zwróciła się poprost listownie do p. Vastera, (po polsku lub po angielsku) – powołując się i podając warunki, jakie Pani może jej ofiarować na imię – (a on z pewnością

będzie Pani mógł, dokładnymi objaśnieniami, co do wieku, charakteru, wykształcenia tej panienki – bo zna ją od dziecka zdaje mi się. – Tylko w tym ewentualnym razie proszę mu napisać, że może odpisać po angielsku – bo on to znacznie woli – ponieważ dyktuje sekretarzowi anglikowi – wszystkie swoje listy.

Adres jego jest:

Mr Ignatius Naster

Lyndewode Road 25

England Cambridge

No, tyle moich informacyj. Bardzo się będę cieszyła, jeśli Panu się na coś przydadzą. – – Niezmiernie żałowaliśmy w Krakowie, że Łaskawi Państwo nas nie zastali – i trudzili się naprózno, ale jak się jest krótko w Krakowie – to mało się w domu

Łódź!

U nas zima w całej pełni! Prawie codziennie chodzę z Danią na saneczki do parku Stryjskiego — albo czasem i nartować się, wtedy ja tylko asystuję, bo sama nie próbowałam tego jeszcze, a śliczny to sport! —

Szkoda że Kraków nie ma terenów odpowiednich do tych rozrywek!

— Kończyć już muszę, — przesyłam więc miłe pozdrowienia wraz z serdecznymi wyrazami poważania

Zofia Smoluchowska

May 6th 1901

376

West Road
Cambridge

Dear Madame Natanson,

We hear with pleasure that Professor Natanson is expected in Glasgow in June, at the time of the Jubilee Celebration there, and we should much enjoy it if you and he would pay us a visit, for a few days,

on your way there. We trust you may be able to arrive in England early enough to make this possible, and we look forward greatly to welcoming you in Cambridge, which I believe Professor Paterson already knows well.

My Husband has been appointed one of those who are to represent this University at the Jubilee in Glasgow.

so he also will be going there at that time.

It will be a great pleasure to my Husband to renew his friendship with Professor Natanson, and we hope also for the opportunity of making your acquaintance, as an additional pleasure that we should much appreciate.

Believe me, with kind regards,

Yours sincerely

Rose E. Thomson

378

Chez Mad^elle^ Kaplinska
Korczow.
Kolo Uhnow
Via Rawa Ruska.
Oct 26th. 1911.

Dear Madam Natanson

Thank you very much for your kind letter and for the confidence you have in me. I am sorry to say, I know nobody at the present moment who

is looking for a post, who
would be suitable for you.
It is not at all easy to
find anybody I know.
but perhaps Miss Page
at the English home at
Vienna. Graben 29a. could
help you. She has often
several girls waiting.
Sometimes my old friend
Madame Mayecka, who has

lived 30 years in different
parts of Poland knows of
somebody. She is English
and I have known her 11
years. She lives in Cracow
at Czarnowiejska 8. and
I think knows almost all
the English in Cracow.

There is another English
home in Berlin, but I do
not know the address. Since

I left Cracow I have not seen one English girl. although so many people round here speak English. I hope to be in Cracow in January before I go to England for my holiday and if you will allow me, I will come and see you. Please give my love to the children and with many kind regards

I remain

Yours very sincerely

Grace M. H. Waldron

380

Telegramm-Adresse:
Fab, Leipzig.

F. A. Brockhaus

Buchhandlung für deutsche u. ausländ. Literatur.
Leipzig, 16 Querstrasse.
Berlin W, 14/16 Oberwallstrasse. — London E.C., 48 Old Bailey. — Paris, 13 rue Malebranche. — Wien I, 7 Kumpfgasse.

Leipzig, den 25. März 1892.

Herren G. Gebethner & Co Krakau

Von Byron, Manfred ist eine Separat Ausgabe im engl. Original z. Z. nicht im Handel, auch Tauchnitz hat keine solche, empfehlen Sie Ihren Kunden Byron's Poet. Works zu 3 sh 6 d ord.
3 M netto
Ich könnte den Band sofort von meinem Lager liefern.

Hochachtungsvoll
F. A. Brockhaus Sort.

Deutschland

Postkarte — Weltpostverein

Carte postale — Union postale universelle

Herrn G. Gebethner & Cy

Buchhandlung

Krakau

Nur für die Adresse

1091 c

381

Bagatela 12

MINISTERSTWO
WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA
PUBLICZNEGO

SEKCJA SZKOLNICTWA ŚREDNIEGO

WARSZAWA,

DN. 19 paź dziernika 1921 R.

№ 1240

W odpowiedziach należy powoływać się na № powyższy.

Do

Pana

Prof. Zakrzewskiego

w Krakowie.

Wydział Programowy Dep. Szkoln. Sredn. Min. W.R. i O.P. wobec konieczności ukonczenia prac nad oceną podręczników i wydania obowiązjącego spisu uprzejmie prosi o natychmiastowe nadesłanie ocen następujących książek:

1/ Gutkowski: Fizyka kurs elementarny część I

2/ " " " " " II

Za Wydział Programowy:

[signature]

Drukarnia Państwowa № 12046. 10-XII 20. 20000.

Nauka Fizyki, tom I

1. ~~Dr Weyssenhoff~~
2. ~~prof. Białobrzeski~~ X
3. ~~prof. Stock~~
4. ~~prof. Szyszkowski~~ X
5. ~~prof. Drewoński~~
6. ~~prof. Tad. Estreicher~~
7. ~~prof. Birkenmajer~~
8. ~~prof. St. Kreutz~~
9. ~~Dr Krafft~~

} Kraków

10. ~~prof. Mirzyński~~ – Nowy Sącz X
11. prof. Tołłoczko – Lwów
12. ~~prof. Godlewski Tad – Lwów~~
13. ~~prof. J. J. Boguski~~ – Warszawa X
14. ~~prof Świętosławski~~ Warszawa X
15. p. ~~Wł. Wójtowicz~~ – Warszawa
16. p. ~~Dobrowolski~~ – Warszawa
17. ~~prof. Kalinowski~~ – Warszawa
18. p. ~~Wiel. Min. Łopu~~szański – Warszawa
19. p. ~~Dr Z~~óbicki – Warszawa
20. ~~prof. Ziobrowski – Kraków~~

3

~~21. prof. Heinrich Kraków~~

22. prof. Żorawski – Warszawa X

23. prof. Pieńkowski – Warszawa

24. prof. Patkowski – Wilno X

25. prof. Dziewulski – Wilno

26. prof. Wład. Dziewulski – Wilno

27. prof. Zawidzki – Warszawa

~~28. prof. Garbowski~~ – Kraków

~~29. prof. Banachiewicz~~ – Kraków

30. prof. Gadecki – Poznań

31. prof. Denizot – Poznań X

32. prof. Korczyński – Poznań

~~33. prof. Huber – Lwów~~

~~34. prof. Dickstein – Warszawa~~ X

~~35. prof. Paszkowski – Kraków~~

~~36. prof. Zakrzecki – Kraków~~

~~37. prof. Łoś – Kraków~~

~~38. prof. Chrzanowski – Kraków~~

39. ~~Leon~~ Klecki – w Warszawie X

383

Fabiam x

Majder x

Jezewski x

Leśniodorski

Boratlec

Waśniewski

Bielak

No

75 110

384

Mają otrzymać N. F., tom 1.

—1 prof Białobrzeski
2 Dr Weyssenhoff
—3 prof Stock
—4 prof Szynkowski
—5 prof Dziewoński
—6 prof Tad. Estreicher
—7 prof Birkenmajer
—8 prof Kreutz
—9 prof Heinrich
—10 prof Gartowski
—11 prof Banachiewicz
—12 prof K. Klecki
—13 prof. Chrzanowski
—14 prof J. Piltz
15. prof. Łoś
—16. prof Kutrzeba
17 prof Rosenblatt
—18 prof Rogoziński
—19 prof Rosner
20 prof Em. Godlewski
—21 prof K. Kostanecki
22 prof K. Majewski
—23 prof Jaworski
—24 prof Nowak
—25 prof Sikorski
—26 prof Sośkowski
—27 prof. Smycki

—1. Miczyński
—2. Brabler
—3. Leśniodorski
—4. Kraft
—5. Ziobrowski
—6. Chwistek
—7. Wilk
—8 Pacrowski Druga N 9
—9 Zakrocki St. Smol. 21 of
10 Wiatr
—11 Fiot Kaz., Podgórze
12 Dr Baltruszajtis
—13 Rybczyński
—14 J. Gębica
—15 Matka Augustyna
16. ks. Stożek
—17. p. Tretiakówna
18. p. Krawczyk
—19. p. Bielak Antoni
—20. Alb. Jura, Św Jacka
—21. Dr Franc. Leja Gimn. V
—22. Kaz. Lammel Szk. realna
—23 Ad. Pichor, Wielicka Szk. R.
—24 Dyr Waśniowski Ant. Żywiec Szk R
—25 Ks Jan Tomaszkiewicz Biała G. R
—26 Jan Pollner Wadowice Gimn.

—1. JJ Bogus[...]
—2. S. Dickste[...]
—3. W. Święto[...]
4. Wł. Wójto[...]
5. A. Dobro[...]
—6. T. Łopus[...]
7. Hobicki
—8. St. Kal[...]
—9. K. Zora[...]
—10. Pieńko[...]
—11. Srotow[...]
12. Werner
—13. Landau
—14. Leon Kle[...]
—27 J[...]
—28 J[...]
—29 [...]
—3[...]

385

Boguski
Dickstein
Świętosławski
St. Wójtowicz
. Dobrowolski
. Łopuszański
Sobicki Wł.
t. Kalinowski
. Zorawski
Pieńkowski
Srotowski
Verner
Landau Stan.
Leon Klecki

—27 Józef Urbanek
Bochnia, Gimn.

—28 Józef Roskosz
Gimn. VII

—29. X. Fel. Kortyński

—30 prof Dr Mich. Siedlecki

R.
kR
.R

—1. Deniszot
2. Pszalski T.
—3. Tokarsko
—4. M.T. Huber
5. Lec. Grabowski
6. Wład. Dziewulski
7. Wacł. Dziewulski
—8. Patkowski
—9. Gadecki, Poznań
10. Kortyński, Poznań
—11. Staszewski, Wilno

1 Dr Kroo
—2 Fabiani
—3 Jezewski
—4 Neyder
5 Inż. Weydlich
—6 p Leszczowa
—7 prof Benis

Otrzymali N. F. tom 1

1. Denizot, Poznań
2. Patkowski
3. Białobrzeski
4. Leon Klecki W-wa
5. S. Dickstein ...
6. K. Żorawski ...
7. J. J. Boguski ...
8. W. Świętosławski ...
9. Dyr. Leśniodorski Kraków
10 L. Chwistek ---
11 Fr. Brablec ---
12 Min. Łopuszański W-wa
13 Stan. Landau, W-wa, Ziemecki
.14 Fabiani Z
.15 Najder Z
.16 Jezewski Z
17 p. Dyr. J. Paczowski
18 prof J. Stock
.19 Mieczyński Z
.20 Szyszkowski Z
.21 Loria Z
22 Dr K. Kraft
23 Dr W. Rybczyński Tarnów
24 Matka Augustyna, Lwów
25 prof. A. Wilk
26. Prof T. Banachiewicz
27. p. Stan Zakrocki Smoleńska 21. of
28. p. Józef Ggbica Rynek 1B. 45. 1 p. of
29. prof Karol Klecki 27.9
30 prof Birkenmajer 28.9
31 Huber, Lwów 30/9
32 Grotowski Wrsz 30/9
33 Pieńkowski Wa 30/9
.34 Tad Estreicher Z
.35 Heinrich Z
.36 Ziobrowski Z
.37 Albin Jura (św Jacka)
.38 Kaz. Lammel (Szk. Realna, Stud.)
.39 Franc. Leja (Gimn. V., Kochan.)
.40 J. Roskosz (Gimn. VII)
.41. Kaz. Fijoł Gimn. VI. Podg.
42 Dyr. Ant. Waśniowski Żywiec, Szk. R.

43. Adam Pichor
Wieliczka, Szk. R.

44 X Tomaszkiewicz
Brzesko

45 J Pollner
Wadowice

46 A. Bielek, Kraków
Librowszczyzna 7

47 p K Tretiakówna
Sob. 3

48 p. L. Lepszowa 6.X
Polit. Lwów

49 prof. Dziewoński

50 prof A. Rosner 10 X

51 prof Kreutz 10.X

52 prof Sikorski 11.X

53 prof Kalinowski } 12.X
54. prof Staszewski
55. prof Tołłoczko

56. prof Chrzanowski } 12.X.
57. prof Rogoziński

58. prof Kostanecki 15.X.

59. prof Sieńkowski Z

60. prof Wł. L. Jaworski 19.X

61. prof Garbowski 19.X.

62. prof Nowak 21.X.

63. prof Piltz 22.X.

64. prof Kutrzeba 28.X.

65. prof Surzycki 31.X.

66. prof Sadecki, Poznań 4.XI

67. p. Józef Urbanek 4.XI.
Bochnia, Gimnazjum

68. prof Dr Michał Siedlecki (7.XI.)

69. X. Fel. Hortyński, Kraków (7.XI)

70. prof Dr A. Benis, Krupnicza 5. (21.XI)

Prof. Jerzy Mikutowicz gimn. VII. lub Kurkowa 33.

~~Prof. Zdzisław Thullie Real. I. lub. Supińskiego 16. II p.~~

Prof. Michał Wajda Real. II. lub Domsa 14.

Prof. Władysław Lichtenberg, zarazem asyst. Politechniki

Prof. Zygmunt Zawirski Gim VII. Politechnika

Prof. Kajetan Golczewski gim. im. Króla Batorego lub

Prof. Józef Bednarski gim. V. Łyczakowska 127.

Prof. Kazimierz Strutyński gim VI. lub Murarska 36. II p.

Prof. Ferdynand Śliwa gim. II. lub Techniczna N: 1.

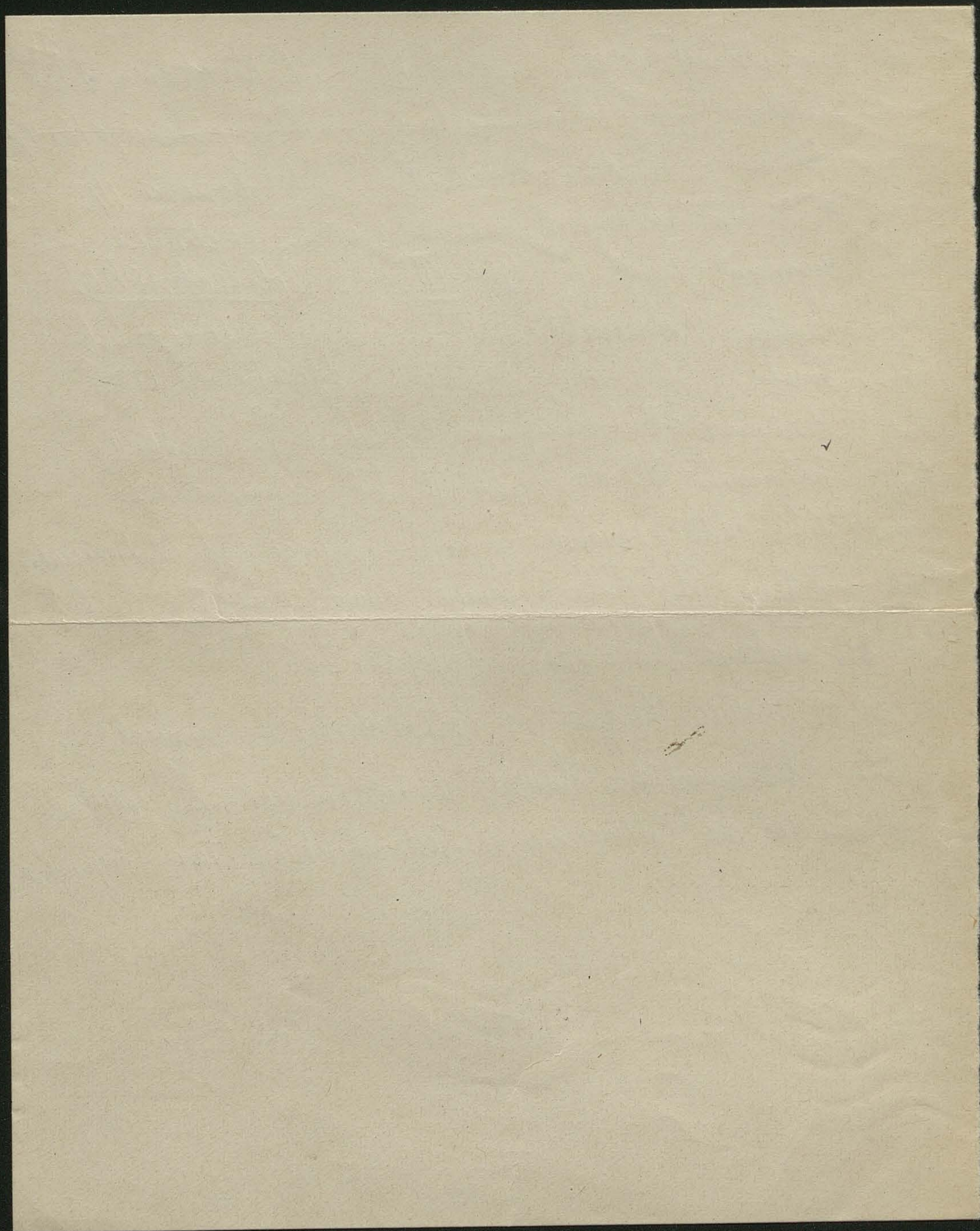
Prof. Zofia Napadiewiczówna gimn. św. Jadwigi lub ul. Bonifratrów N: 8.

Prof. Helena Blińska Semin. Naucz. żeńskie

Prof. ~~Dr.~~ Tadeusz Malarski Listopada 36.

Dr. Banach Stefan Politechnika (asystent).

Dr. Maksymilian Huber rektor Politechniki, wykłada Mechanikę na Politechnice, i jest członkiem Twa-fizycznego

389

Sanok - Gimn.
Killar Jan

Tarnów - Gimn. I
Arváy Wiktor
Sobolewski Juljusz

Tarnów - Gimn. II.
Rybczyński Witold

Tarnów - Szk. reala
Frączek Ludwik

Tłumacz - Gimn
Rotter Alojzy

Myślenice - Gimn.
Wątorek Józef

Stryj - Gimn. II
(Matfus Izrael - przyroda)
Wajcowicz Dymitr

Mielec - Gimn
Niemiec Józef

Lwów Gimn. IX.
Frölich Arnold
Jaworski Leon

Lwów Gimn III
Frank Wincenty

Lwów Gimn. im. J. Długosza
Hrycak Michał
Stadnicki Kazimierz

Kołomyja. Gimn.
Budzianowski Antoni

Jarosław Gimn.
Sonntag Leon
Kostka Władysław

Lwów Gimn. VII
Golczewski Kajetan

Lwów Gimn. VIII
Snopek Emil

Chrzanów Gimn.
Maślanka Piotr
Gruszczka Józef

Kamionka Strumiłłowa Gimn
Gorczowski Kazimierz

Dębica Gimn
Kita Ludwik
Hadnik Franciszek

Nowy Targ Gim
Orzech Ludwik
Kamiński Adolf

166, 6/3 906

Gimn. św. Anny.

Stanisław Łakiecki X

? Janik

Gimn. św. Jacka

Albin Jura)

? Turasz

Gimn. III im. Sobieskiego

Brablec Franciszek X

Dr. Wilk Antoni X

Gimn. IV

~~Ziobkowski~~ X

Dr. Kamil Kraft (obecnie lekarzem wojsk.) X

Gimn. V

Dr. Franciszek Leja)

Gimn. VI (Podgórze)

~~Dyr. Klank Ignacy~~

Kazimierz Fijał)

Karol Zarycki

Gimn. VII

Józef Roskosz)

Państw. Gimn. żeń.

Dyr. Gustaw Leśnodorski X

Karolina Tretiakówna X

Antoni Bielak X

I Szkoła realna

Jan Paczowski X

Kazimierz Lammel)

II Szkoła realna

Chmiel } ?
Tarnowski }

№ 3
Podkreśleni zawiadowcy gab. fiz.

Wieliczka Szk. realna

Adam Piętnór X

Żywiec Szk. reala

Dyr. Waśniowski Antoni X

Biała. Gimn. reala.

Ks. Jan Tomaszkiewicz X

Bochnia. Gimn.

Bolesław Kasior

Józef Urbanek X

Wadowice Gimn.

Jan Pollner X

Jan Hoczko

Do

Wysokiej c. k. Ra-
dy Szkolnej
we
Lwowie

Szulem Biedermann
zamieszkały u p. Gemeiner
przy ulicy Dietlowskiej 38,
prosi jak wewnątrz.

331

"Nauka Fizyki"

tom II-gi

w Warszawie:

1. Wydział Programowy, Sekcja Szkolnictwa Średniego Ministerstwo W. R. i Oświecenia Publ-go

2. prof. Dr Cz. Białobrzeski, W-wa, Hoża, 69

3. prof. Dr Pieńkowski, W-wa, Hoża, 69

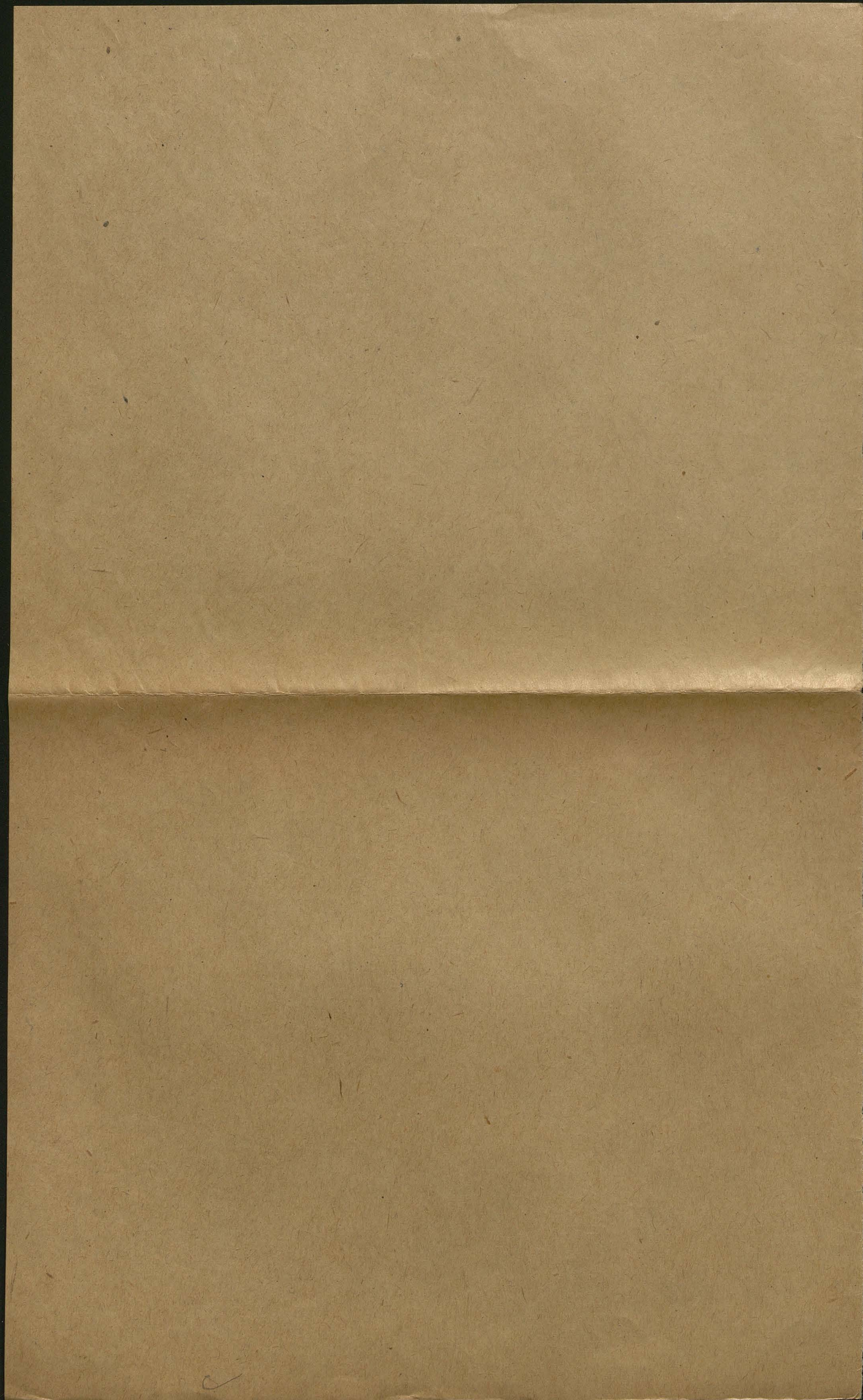
~~4. prof. Dr~~ J. J. Boguski, W-wa, ul. Freta, 5

~~5.~~ prof. Dr W. Świętosławski, W-wa, Koszykowa 75

~~6.~~ prof. Dr K. Żorawski, W-wa, Koszykowa 75

7. prof. Dr J. Zawidzki - W-wa, Koszykowa 75

~~8 prof.~~ Dr S. Dickstein W-wa, Marszałkowska 117

392

"Nauka Fizyki"

tom II-gi

1 prof. Adam Pichor – Wieliczka – Szkoła Realna
(Gimn. Mat. Przyr.)

2 Dyrektor A. Waśniowski – Żywiec – Szkoła Realna
(Gimnazyum Mat. Przyrodnicze)

~~3~~ prof Dr Tadeusz Malarski
ul. Listopada 36 – we Lwowie

~~4~~ prof Dr Maksymilian Huber, Rektor Politechniki
Politechnika, Lwów

~~5~~ prof. Dr Kazimierz Strutyński
Gimnazyum VI. Lwów

~~6~~ prof. Stanisław Zakrocki, Gimnazyum Św. Anny
Kraków

~~7~~ prof. Albin Jura, Gimnazyum Śgo Jacka, Kraków

~~8.~~ prof. Franciszek Brablec, Gimnazyum Sobieskiego,
Kraków

~~9.~~ prof. Dr Ziobrowski, Gimnazyum IV, ul. Krupnicza
Kraków

~~10.~~ profr Dr Kamil Kraft, Bonerowska 5. Kraków

~~11.~~ profr Dr Franciszek Leja, Gimnazyum V, Kraków

~~12.~~ prof Kazimierz Fijoł, Gimnazyum VI
Podgórze – Kraków

13 Dyrektor Jan Paczowski, Gimnazjum Mat-Przyrodn.
(dawna Szkoła Realna) ul. Studencka
w Krakowie

14 prof. Antoni Bielak, Państwowe Gimnazjum
Żeńskie, ul. Franciszkańska, w Krakowie

15 prof. Karolina Tretiakówna - Państw. Gimnazjum
Żeńskie, ul. Franciszkańska, w Krakowie

16 prof Dr Antoni Wilk. Gimnazjum Sobieskiego
w Krakowie

17 prof. Wiktor Arvay - Gimnazjum I - Tarnów

18 prof Dr Witold Rybczyński - Gimnazjum II - Tarnów

19 prof Piotr Maślanka - Gimnazjum - Chrzanów

20 prof Adolf Kamiński - Gimnazjum - Nowy Targ

21 prof Józef Wątorek - Gimnazjum - Myślenice

22 prof Arnold Freilich - Gimnazjum IX - Lwów

23 prof Wincenty Frank - Gimnazjum III - Lwów

24 prof Jan Killar - Gimnazjum - Sanok

25 prof Dr Stanisław Tołłoczko
Zakład Chemiczny, ulica Długosza
we Lwowie

Dokąd listy odszukać

393

Wielce Szanowny Panie . . . .

W celu

Powstał w Krakowie Komitet ~~do~~ wydania korespondencji po ś.p. Rektorze U.J. Wł. Natansonie. Ponieważ korespondencja bardzo szybko ginie i może się rozproszyć w fragmentarycznych wydawnictwach, uważa Komitet za konieczne, by zebrać całą korespondencję Rektora Natansona, by ją uporządkować i przygotować systematycznie do wydania. Niezawodnie poza korespondencją naukową znajdą się listy posiadające doniosłą wartość dla stosunków kulturalnych i literackich z ostatnich dziesiątków lat. Komitet uważa, że i ten rodzaj listów należałoby czemprędzej zebrać, żeby je przynajmniej w części w zamierzonem wydawnictwie uwzględnić. Jeżeliby przesłanie oryginałów było niemożliwem, prosiłby komitet o kopie skolacjonowane w sposób ścisły i naukowy z oryginałem.

Uwiadamiamy równocześnie, że obecnie porządkuje się całą korespondencję o ile się znalazła w skrzyniach po ś.p. Rektorze; Są to jednak raczej odpowiedzi na listy ~~do~~ prof.

Natansona i chodziłoby o to, by otrzymać listy samego profesora. – Uważamy, że tylko zestawienie obustronnej (wzajemnej, z obu stron) korespondencji umożliwi dokładną orjentację w całym materjale.

Łączymy wyrazy głębokiej czci

Banachiewicz
Birkenmajer
Białobrzeski
Boguski
Chwistek
Chrzanowski
Denizot
Dyboski
Dziewulski
Dickstein
Estreicher
Fajans
Folkierski
Godlewski
Garbowski
Gosiewski
Huber
Jeżewski
Infeld
Krzyżanowski
X

Klecki
Kleiner
Loria
Lichtenstein
Malczewski
"Młody Polak"
Mycielski
Merczyng

220
240
260
720
600

Wielce Szanowny Panie

W Krakowie powstał Komitet w celu wydania korespondencji po ś.p. Rektorze U.J. Władysławie Natansonie. Ponieważ korespondencja bardzo rychło ginie i może się rozproszyć w fragmentarycznych wydawnictwach ,uważa Komitet za konieczne ,by zebrać całą korespondencję Rektora Natansona,by ją uporządkować i przygotować do wydania. Niezawodnie poza korespondencją naukową znajdą się listy posiadające doniosłą wartość dla stosunków kulturalnych i literackich z ostatnich dziesiątków lat. Komitet uważa, że i ten rodzaj listów należałoby czemprędzej zebrać, żeby je przynajmniej w części w zamierzonym wydawnictwie uwzględnić. Jeżeliby przesłanie oryginałów było niemożliwym, prosiłby komitet o kopie skolacjonowane w sposób ścisły i naukowy z oryginałem.

Uwiadamiamy równocześnie ,że obecnie porządkuje się całą korespondencję o ile się znalazła w zbiorach po ś.p. Rektorze; są to jednak raczej odpowiedzi na listy prof. Natansona i chodziłoby o to ,by otrzymać listy samego profesora.-Uważamy ,że tylko zestawienie obustronnej korespondencji umożliwi dokładną orientację w całym materiale.

Łączymy wyrazy głębokiej czci

